

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Vznik polského státu a utváření jeho východních
hranic v letech 1918 až 1921**

Petr Kačírek

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Vznik polského státu a utváření jeho východních
hranic v letech 1918 až 1921**

Petr Kačírek

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2021

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucímu práce doc. PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za jeho trpělivost, cenné rady a veškeré poznámky, které věnoval mé práci.

Plzeň, duben 2021

Obsah

1. Úvod.....	1
1.1 Cíle práce a metodologie.....	2
1.2 Struktura práce a definice pojmu východní hranice.....	3
1.3 Kritické zhodnocení literatury a zdrojů.....	4
2. První světová válka a cesta k obnovení samostatnosti Polska.....	7
2.1 Mezi centrálními mocnostmi a Dohodou.....	8
2.2 Vznik KNP a organizace polských vojsk na západě.....	9
2.3 Piłsudski a Nejvyšší národní výbor.....	12
2.4 Polské království.....	14
3. Vznik samostatného Polska.....	19
3.1 Vyhlášení samostatnosti a cesta k centrální vládě.....	20
3.2 Koncepce a vize nového státu.....	23
3.3 Mezinárodní situace v době obnovení polské samostatnosti.....	25
3.4 Pařížská mírová konference a polská otázka.....	27
4. Konflikty a války na východní hranici polského státu.....	30
4.1 Situace na východní hranici v době obnovení.....	30
4.2 Polsko-ukrajinská válka.....	32
4.3 Polsko-sovětská válka.....	36
4.4 Polsko-litevská válka a Želigowského povstání.....	45
5. Polsko od obnovení samostatnosti po podepsání Říšského míru.....	47
5.1 Vývoj vnitropolitické situace v letech 1919–1921.....	47
5.2 Vývoj mezinárodní situace v letech 1919–1921.....	50
6. Východní hranice polského státu a její vývoj v následujících letech.....	54
6.1 Vývoj do začátku druhé světové války.....	55
6.2 Vývoj po druhé světové válce.....	58
7. Závěr.....	60
7.1 Určování hranic etnických států.....	61
7.2 Zodpovězení hlavních otázek.....	62
8. Seznam použitých zkratk.....	66
9. Seznam použité literatury.....	67
10. Seznam příloh.....	72
10. Cizojazyčné resumé.....	74
11. Přílohy.....	76

1. Úvod

Znovuobnovením polského státu v roce 1918 vyvrcholily snahy několika generací polských elit o získání samostatnosti pro polský národ. První světová válka se stala katalyzátorem událostí a její výsledky se staly jedním ze základních předpokladů pro konkrétní úvahy o polské státnosti. Samotná podoba a forma obnoveného státu však zůstávaly i v době vyhlášení otázkou bez jasné odpovědi. Právo polského národa na sebeurčení bylo chápáno napříč polskými elitami poměrně rozdílně ve vztahu ke státnímu zřízení a geografickému rozsahu možného polského státu. Představy o vnitřním uspořádání nakonec vyústily ve vznik republiky. Úvahy o stanovení hranic vycházely z hranic historických, ale naprosto zásadní byla otázka práva národů na sebeurčení (prosazovaná na konferenci v Paříži), a stejně tak důležitá byla i otázka sousedních států a jejich představ o vytyčení hranic.

Polsko se ocitlo ve složité situaci. Ve snaze prosadit své představy, nároky a zájmy v otázce hranic a logicky následujícímu protitlaku okolních zemí byl v prvních letech polský stát v několika vojenských konfliktech se svými sousedy. Tento fakt posléze výrazně determinoval mezinárodní situaci polského státu a promlouval i do situace vnitropolitické. V obou případech po celé meziválečné období. Nelze opomenout také komplikovanou ekonomickou situaci v celém regionu, která zcela nepochybně měla vliv na vývoj událostí. V důsledku válečných událostí se výrazně změnila společenská situace a mnoho lidí bylo nuceno přežívat ve zcela bídých podmínkách.

Z hlediska tematického zaměření této práce nás budou zajímat především situace a konflikty na východní hranici obnoveného polského státu. Zároveň s nimi je třeba poukázat na postoje a také principy, jimiž se polské vedení řídilo při nárokování východních území (ty byly kupříkladu v rozporu s tím, jak se polští představitelé zachovali v otázce hranic západních). Důležitým bude také pohled vítězných mocností na problematiku polské východní hranice a její role v rámci

vytvoření bariéry proti možnému pronikání sovětského revolučního nebezpečí do Evropy.

Problematika přesného vytyčení hranic mezi nově vzniklými či obnovenými státy se stala komplikovanou a mnohvrstevnatou otázkou, která se vynořila hned na počátku nového uspořádání v evropském prostoru po konci první světové války. Její neuspokojivé vyřešení pak bylo jakousi nezacelenou a mokvajícím ranou, která se nevyhojila po celé meziválečné období. V období před druhou světovou válkou se navíc opět dostala do popředí zájmů a stávala se záminkou pro eskalaci napětí. Neuspokojivé vyřešení problému vytyčení hranic mezi státy společně s problémem etnického promíchání na evropském kontinentu vytvořilo živnou půdu pro rozdmýchání dalšího, v pořadí druhého světového konfliktu.

Jako Češi máme logický sklon vnímat tyto události českou, potažmo československou historickou optikou. Pro pochopení dynamiky dění a souvislostí je však třeba postihnout i pohledy našich sousedů. Států vznikajících také v důsledku první světové války, ale za zcela jiné situace než Československo. Na příkladu Polska lze jasně ilustrovat rozdílnosti v chápání státu, nového mezinárodního uspořádání a situace během světového konfliktu a po něm. Snahu o pochopení jiných hledisek osobně chápu jako důležitý krok k pochopení minulosti. Zároveň tuto snahu vnímám jako nezbytnou v kontextu interpretace dějin.

1.1 Cíle práce a metodologie

Práce si klade za cíl přiblížit proces utváření východní hranice obnoveného polského státu v letech 1918–1921. Primárně budou analyzovány polské ambice v souvislosti s geografickým rozsahem státu a limity, jichž tyto ambice dosáhly v místním, mezinárodním a vojenském kontextu ve vztahu k východní hranici státu. Stěžejní otázky práce se týkají tehdy existujících východisek a možností pro ustavení hranice. V první řadě se zaměříme na postup samotného vytyčení hranice. Dále nastíníme míru její možné politické i vojenské obhajitelnosti v

následujících letech. Zodpovíme také, do jaké míry byla nevyhnutelná její revize v následujících letech. Základním metodologickým východiskem při práci bude historická analýza literatury, příspěvků z konferencí a dalších shromážděných materiálů, které se věnují vnitropolitické, mezinárodní, vojenské i hospodářské situaci polského státu v letech 1918–1921. Pro kontext a pochopení celé problematiky je potřeba do zkoumaného období zahrnout i události první světové války na polském území a vývoj situace ohledně polské problematiky na mezinárodní úrovni z pohledu centrálních mocností, dohodových mocností a polských reprezentantů. Po rozboru sebraných materiálů a syntetizaci obsahů bude proveden chronologický popis událostí ve snaze diachronním pohledem vysledovat stěžejní aspekty, které provázely proces určení východní hranice polského státu ve vytyčeném časovém úseku. Tyto aspekty poté vytvoří argumentační pole pro zodpovězení hlavních otázek práce. Zodpovězení otázek povede k pojmenování a konsolidaci klíčových elementů, které zásadním způsobem ovlivnily konečné ustavení východní hranice. Zároveň bude provedeno zhodnocení situace po finálním vytyčení hranice v kontextu budoucích událostí.

1.2 Struktura práce a definice pojmu východní hranice

Práce je strukturována celkem do sedmi hlavních kapitol, které na sebe chronologicky navazují. První kapitola následující po úvodu se věnuje první světové válce jako katalyzátoru polských snah o samostatnost. Ve čtyřech podkapitolách jsou nastíněny základní východiska a struktura polských skupin, usilujících o vznik samostatného státu. Společně s tímto rozbohem je popsán vývoj situace přímo na polském území až do ukončení bojů na východní frontě. Následující kapitola je věnována vzniku polské republiky a utváření centrální vlády. Společně s tímto procesem jsou zde přiblíženy základní koncepce, které obnovený polský stát formovaly. V dalších podkapitolách je popsána mezinárodní situace po konci první světové války a situace na Pařížské mírové konferenci. Další kapitola je věnována konfliktům, které měly zásadní vliv na definitivní stanovení východní hranice polského státu. Tyto konflikty jsou

popsány ve třech podkapitolách, jimž předchází podrobnější popis situace v době před vypuknutím konfliktů. Jedná se o stěžejní analytickou kapitolu. V pořadí pátá kapitola se zaměřuje na vnitropolitickou a mezinárodní situaci polského státu až do podepsání Říšského míru v roce 1921. Tato kapitola tvoří společně s předchozím oddílem nejdůležitější část celé práce. Následující kapitola se věnuje vývoji situace na polské východní hranici od roku 1921 až do vypuknutí druhé světové války a v letech těsně po ní. Tato část uvádí proces vytyčení východní hranice polského státu po první světové válce do souvislosti mezinárodního vývoje a zařazuje celou práci do kontextu následujících událostí. Následuje závěr, kde je zmíněna problematika vytyčování hranic etnických států, a především jsou zde zodpovězeny hlavní otázky práce.

Pro potřebu práce je také nutné definovat v některých ohledech neurčité označení „východní hranice“. V této práci se jedná o pojem, který představuje hranici polského státu dle přílohy č. 8. Nebude zde uvažována část hranice mezi polským státem a Rumunskem. Zároveň zde tento pojem bude zahrnovat i hranici mezi Polskem a Litvou, kterou bychom mohli zařadit spíše jako severní. Označení „východní hranice“ tak spíše než ke světovým stranám odkazuje na pomyslné rozdělení Polska na dvě poloviny. Důležitým aspektem pro chápání pojmu jsou také konflikty, které provázely definitivní vytyčení hranice a jež byly jejím hlavním určujícím prvkem. Ačkoliv je lze vnímat jako jeden konflikt, pro potřeby práce jsem je rozepsal jednotlivě v podkapitolách, kde se jim věnuji samostatně.

1.3 Kritické zhodnocení literatury a zdrojů

Zpracování historického období Polska v meziválečném období v zahraniční literatuře je v posledních dekáдах celkem časté. Je nasnadě, že po tématech potlačovaných komunistickými režimy je od pádu železné opony poptávka doma i ve světě. Otázka vztahů Polska a Sovětského svazu v meziválečném období byla dlouho takřka tabuizována a aktuální situace určité revizi, ohlédnutí zpět a zkoumání nahrává. V tomto ohledu je třeba také zmínit snahu komunistického

režimu o potlačení veškerých informací o Piłsudského osobě. Navíc pomyslným těžištěm historických prací, věnujících se Polsku ve 20. století, se stala především druhá světová válka. Pro mě osobně bylo téma zajímavé především v komparaci se vznikem Československa a meziválečným obdobím jeho existence. V tomto ohledu se nabízí hned několik paralel.

Ve své práci se opírám ve velké míře o díla historika Normana Daviese, který se polským dějinám věnuje v několika publikacích a jedná se o jedno z jeho hlavních oborových zaměření. Zejména jeho kniha *Bílý orel, rudá hvězda. Polsko-sovětská válka 1919–1920 a „zázrak nad Vislou“* se ukázala pro zpracování tématu velmi přínosná. Věnuje se zásadnímu konfliktu s naprosto fatálním důsledkem na určení východní hranice polského státu a zasazuje jej do kontextu mezinárodního i vnitropolitického. Dalším důležitým autorem pro zpracování tématu je Adam Zamoyski. Celkem jsem využil tři jeho publikace, z nichž kniha *Poland: A History* poskytuje komplexní a přehledové informace a publikace *Warsaw 1920* společně s prací *The Battle for the Marchlands* se věnují válečným událostem a velice srozumitelně přibližují nejen průběh válečných operací, ale i diplomatické dění a vnitropolitickou situaci. Kniha Jochena Böhlera *Civil War in Central Europe, 1918–1921: The Reconstruction of Poland* se zabývá samotnou existencí Polska ve zmíněných letech a velice přínosně popisuje nejen toto období, ale i situaci tomuto období předcházející. Její přínos pro zpracování tématu hodnotím taktéž velmi vysoko. Pro pochopení vztahu, konfliktu a následného spojení mezi Poláky a Ukrajinci se ukázala přínosná díla *Lwów 1918–1919* a *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919* polského autora Michała Klimeckého. Stejně tak pro bližší pochopení vztahu mezi Poláky a Litevci se jako důležité ukázaly knihy *Konflikt polsko-litewski 1918–1920* od Piotra Łossowského a relativně nová *War, Revolution and Nation-making in Lithuania 1914–1923* od Tomase Balkelise. Jako poslední bych rád zmínil publikaci Petera Stachury, *Poland Between the Wars, 1918–1939*, která se ukázala jako vhodně doplňující a rozšiřující ohledně

problematiky etnických menšin v prvních letech obnovené existence polského státu.

2. První světová válka a cesta k obnovení samostatnosti Polska

V době vypuknutí první světové války polský stát neexistoval. Polská entita byla rozdělena již od roku 1795 mezi tři státy. V těchto třech zábořech¹ pak v různých formách klíčily myšlenky na samostatný polský stát, které několikrát během 19. stol. vyústily i v ozbrojená povstání.² Ta však ke kýženému výsledku nevedla. Vypuknutí světového konfliktu bylo polskými elitami chápáno jako šance pro obnovení polské státnosti. Situace však pro samotné Poláky byla velmi komplikovaná. V první řadě se museli rozhodnout, kterou ze záborových mocností budou podporovat. Z mnoha uskupení vykryštovaly dvě hlavní skupiny – nebo spíše myšlenkové proudy. Jedna skupina reprezentovaná především osobou Józefa Piłsudského spatřovala největší šance na vytvoření samostatného polského státu v podpoře centrálních mocností. To dávalo smysl především ve vztahu k Rakousku-Uhersku, které ve svém záboru³ dávalo polským obyvatelům poměrně široké možnosti participace na státní správě a relativně vysokou míru autonomie. Druhá skupina byla spojena hlavně s osobou Romana Dmowského. Tato skupina se snažila dosáhnout vzniku samostatného polského státu prostřednictvím podpory Ruska, a to především v souvislosti s poměrně rozšířenými protiněmeckými náladami v části polské společnosti.⁴

Ani v jednom případě se nejednalo o vřelou snahu spolupracovat ať již s tou či onou stranou z důvodu opravdové přízně či přesvědčení nebo snad souznění s válečnými plány. Jednalo se o promyšlený politický kalkul, který měl jen tak dlouhé trvání, dokud polská strana cítila možnost skrze něj realizovat ideu polského státu. V ruském a německém záboru probíhaly poměrně soustředěné kampaně podporující konkrétní záborovou mocnost a zároveň velice negativně vykreslující mocnosti zbývající. Ruku v ruce s těmito kampaněmi logicky

¹ Mapa záborů na začátku války viz přílohu č. 1.

² Listopadové povstání 1830–1831, Krakovské povstání 1846, Lednové povstání 1863–1864.

³ Mapa rakouského záboru viz přílohu č. 2.

⁴ HOGGAN, David L., *The Forced War: When Peace full Revision Failed*, Costa Mesa 1989, s. 11–15.

docházelo k potlačování odlišností, vyplývajících z polské etnicity na daných územích.⁵

K těmto dvěma proudům je třeba připočítat polskou emigraci, která byla v zemích západní Evropy poměrně hojně zastoupena. Mezi lety 1870–1914 čítala vlna vystěhovalců z polských záborových území podle odhadů přibližně 13,5 milionu obyvatel (dlouhodobá + dočasná migrace společně)⁶ a větší část těchto emigrantů zakotvila v západních evropských zemích. Organizačně však byly aktivity Poláků v exilu značně roztržité a nesourodé. Jejich vliv na dění do vypuknutí války byl slabý, a i když jejich omezené aktivity vzbuzovaly určité sympatie, nepodařilo se jim v obecné rovině vzbudit zájem o otázku polského národa a jeho nároku na obnovení samostatného státu. Výjimkou v tomto byly především samostatné aktivity iniciované známými osobnostmi. Začátek války tak proti sobě postavil dva silné politické představitele, kteří prezentovali v pozdější době hlavní myšlenkové proudy polských snah o samostatnost.⁷

2.1 Mezi centrálními mocnostmi a Dohodou

Během válečných událostí se nakonec ukázala jako nejperspektivnější spolupráce se západními státy Dohody, a to hned z několika důvodů. Rusko se již v prvních měsících války ukázalo jako nepřiliš nakloněné polským ambicím, navíc se v roce 1917 pohroužilo do víru občanské války. Carské Rusko (podobně jako polská strana) chtělo spojenectví využít ve vlastní prospěch a k polskému národnímu hnutí nechovalo o nic větší sympatie než v předválečném období. Nedůvěra mezi ruskými a polskými představiteli byla poměrně silná, a tak veškeré snažení mělo z polského pohledu jen pramalý účinek. Dne 25. listopadu byl přímo z podnětu Romana Dmowského založen ve Varšavě Polský národní výbor (*Komitet Narodowy Polski* – KNP).⁸ Ten si kladl za cíl především zajistit

⁵ FRIEDL, Jiří a kol., *Dějiny Polska*, Praha 2017, s. 411–424; ZAHRADNÍČEK, Tomáš, *Jak vyhrát cizí válku: Češi, Poláci a Ukrajinci, 1914–1918*, Praha 2000, s. 12–35.

⁶ WRZESIŃSKI, Wojciech, *Polskie migracje w XIX i XX wieku. Migracje: dzieje, typologia, definicje*, Wrocław 2006, s. 106.

⁷ FRIEDL, s. 411–424; LUKOWSKI, Jerzy, ZAWADZKI, Hubert, *A Concise History of Poland*, Cambridge 2019, s. 279–283.

⁸ Polský národní výbor (v Rusku) se sídlem ve Varšavě a později Petrohradu. Po evakuaci do Petrohradu a reorganizaci pokračovali někteří jeho členové v západních zemích Dohody a další členové v

vznik polských legií v rámci armády carského Ruska. Veškerá iniciativa však vedla pouze k vytvoření Pulawské legie o velikosti praporu. Další rozšiřování polských vojenských jednotek, tak jak je navrhovali polští představitelé, nebylo podpořeno. Tato legie byla bojovými operacemi stále více oslabována, její stavy redukovány ztrátami bez odpovídajícího doplnění. Nakonec se její pozůstatky staly základem brigády Polských střelců.⁹ Dmowski poměrně záhy pochopil, že větší šance na prosazení svých idejí bude mít na Západě, a proto už v roce 1915 odjel nejdříve do Londýna. Zde se jeho snahy setkalys nepoměrně větším úspěchem. Mohl se opřít o dlouhodobě fungující kontakty polské emigrace na Západě, a již v listopadu 1915 navázal užší spolupráci s Ústřední polskou agenturou (*Centralna Agencija Polska – CAP*),¹⁰ která sídlila v Lausanne. Dmowski se snažil všemožným způsobem dostat do povědomí západních dohodových států otázku polského národa a jeho samostatného státu. V tomto ohledu byla nezastupitelná také osoba Ignacyho Jana Paderewského. Tento světoznámý klavírní virtuos podporoval polské národní hnutí již v předválečných letech a svých koncertů dokázal využít i směrem k popularizaci tématu polského státu. Jeho kontakty především ve Spojených státech amerických sehrály při obnově polského státu nezastupitelnou roli. Další důležitou postavou se stal Maurycy Klemens Zamoyski, který ze své pozice poskytl nemalé finanční prostředky celému polskému exilu v západních dohodových zemích.¹¹

2.2 Vznik KNP a organizace polských vojsk na západě

Důležitým mezníkem pro spolupráci polské emigrace s dohodovými státy na Západě se stal vznik Polského národního výboru (*Komitet Narodowy Polski – KNP*)¹² 10. srpna 1917 v Lausanne, jenž měl navazovat na stejnojmennou

transformované Polské radě stranické jednoty či jinak Polské radě. Svým významem i působností jej zastínil stejnojmenný výbor založený později v roce 1917 opět Romanem Dmowským.

⁹ Brigáda Polských střelců byla zformována na podzim 1915, přičemž polské atributy jednotky byly potlačeny.

¹⁰ Polská exilová organizace, která si kladla za cíl sjednotit úsilí různých skupin polských emigrantů a vytvořit tak platformu, která by reprezentovala polské zájmy u států Dohody. Založena v září 1915.

¹¹ LUKOWSKI, s. 279–287; KADLEC, Jaroslav, *Roman Dmowski a polský antisemitismus*. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav. Brno 2017, s. 89–115.

¹² KNP založený v Lausanne se stal organizací částečně navazující na KNP založený ve Varšavě. Byla zde i určitá personální kontinuita. Svým významem se stal organizací důležitější, v rámci zemí Dohody respektovanější a v rámci svých cílů (které byly částečně shodné s cíli původního KNP) i úspěšnější.

organizaci, která byla založena v roce 1914 (viz pozn. č. 9). V době jeho vzniku již byla situace ohledně založení samostatného polského státu zcela jiná než v počátcích války. V únoru propukla v Rusku první ze dvou revolucí roku 1917. Velká Británie a Francie mohly přestat brát ohledy na Rusko ohledně polské otázky a vyjednávací pozice polských představitelů se postupně stále zlepšovala. Postoj samotného Ruska k polské otázce se změnil. Z pohledu prozatímní vlády se stále jednalo o záležitost čistě vnitrostátního charakteru, ovšem existence polského státu již byla připuštěna. Po únorových událostech navíc začaly v oblastech pod kontrolou ruského státu vznikat polské vojenské sbory (celkem vznikly tři) a do čela I. sboru se postavil generál Józef Dowbor-Muśnicki. Efektivní využití jednotek proti silám centrálních mocností a jejich další rozšiřování však překazila druhá, listopadová revoluce a následná občanská válka v Rusku.¹³

Paderewského úsilí a snahy nesly své ovoce především v USA.¹⁴ Získaly si uznání několika vlivných osobností, a především samotného prezidenta Woodrowa Wilsona. Když pak 6. dubna 1917 vstoupily Spojené státy americké do války, získaly snahy Poláků o samostatnost velkého podporovatele a zastánce. KNP vznikl ve chvíli, kdy byla situace polským snahám nakloněna. Výbor měl jako hlavní cíl zahrnutí plánů na obnovu samostatného polského státu mezi válečné cíle dohodových mocností, tedy aby výsledkem vítězství Dohody byl i vznik Polska. V tomto ohledu pak byl zcela klíčový projev prezidenta Wilsona z 8. ledna 1918,¹⁵ který měl celkem čtrnáct bodů, přičemž třináctý se přímo týkal polského státu. Podle tohoto bodu mělo být zřízeno nezávislé Polsko s přístupem k moři a jeho hranice měly zahrnovat oblasti převážně osídlené Poláky. Jeho hranice pak měly být garantovány velmocemi v rámci nového mezinárodního uspořádání.¹⁶

¹³ LATAWSKI, Paul, Roman Dmowski, the Polish Question, an Western Opinion, 1915–18: The case of Britain. In: LATAWSKI, Paul, (ed.) *The Reconstruction of Poland, 1914–23*, New York 1992, s. 1–5.

¹⁴ Paderewski byl dokonce administrativou USA vyzván ke zpracování materiálu k řešení polské otázky. Vznikl tak návrh na vznik Spojených států Polska. Jeho praktické provedení nebylo realizovatelné, ale v USA vzbudilo opravdu velký zájem o osudy polského národa.

¹⁵ Celé znění v češtině viz přílohu č. 3.

¹⁶ LATAWSKI, s. 5–11; KADLEC, s. 89–115.

Hlavními praktickými úkoly KNP bylo především řídit a zastupovat jednotnou oficiální polskou politiku ve vztahu ke všem dohodovým zemím, podporovat vznik polských jednotek, organizovat je a spravovat politicky i materiálně. Zároveň s těmito praktickými úkoly poskytoval výbor oficiální konzulární zajištění všem Polákům v dohodových zemích. Během září až listopadu 1917.¹⁷ Dohoda uznala KNP jako oficiální organizaci zastupující zájmy Polska. Důležitým pro budoucí vývoj (a uznání ze strany USA) bylo také získání samotného Paderewského pro vstup do KNP 7. září 1917.¹⁸ Objevily se však i kritické hlasy vůči KNP. Především pro jeho stranické složení (jeden člen byl za stranu realistů, zbývající členové byli národními demokraty), které jen stěží představovalo zastoupení celého tehdejšího polského politického spektra. Takto složený výbor v počátcích své existence jen s velkými komplikacemi obhajoval svou aspiraci jednat s Dohodou jako zástupce celé polské společnosti, jak bylo jím samým deklarováno. Kritika byla umlčena personálním doplněním výboru. Dne 4. června 1917 došlo k oficiálnímu založení Polské armády ve Francii.¹⁹ Vznik polských vojenských jednotek na západní frontě nejdříve spadl čistě pod francouzskou správu a velení. S tím se však KNP a jeho představitelé nehodlali smířit, a tak 22. února 1918 KNP a francouzská vláda podepsaly novou smlouvu umožňující vznik autonomních polských jednotek a částečně neorganizující dosavadní strukturu velení. Polské jednotky operačně spadaly pod francouzskou armádu, ale politicky a organizačně byly v gesci KNP. Do čela jednotek byl jmenován generál Józef Haller. Pod jeho velením vznikla tzv. Modrá armáda.²⁰ Dne 28. září 1918 byla podepsána další smlouva mezi výborem a Francií, která definitivně potvrdila polskou armádu jako člena dohodové koalice a podřídila ji pod pravomoci KNP. Vzhledem k rychle se blížícímu konci války však do bojů stihla zasáhnout jen část jednotek.²¹

¹⁷ Francie 20. září, Velké Británie 15. října, Itálie 30. října a USA 10. listopadu 1917.

¹⁸ WAPIŃSKI, Roman, *Ignacy Jan Paderewski*, Wrocław 2009, s. 103.

¹⁹ Vydáním dekretu francouzského prezidenta Raymonda Poincarého (1860–1934) ze dne 4. června 1917, který umožňoval vznik autonomní polské armády ve Francii (pod francouzským velením).

²⁰ Podle barvy uniform. Bývá také označována jako *blankytná armáda* nebo *Hallerova armáda*.

²¹ LUKOWSKI, s. 283–286; WATT, Richard M., *Bitter glory: Poland and Its Fate 1918 to 1939*, New York 1982, s. 52–55.

2.3 Piłsudski a Nejvyšší národní výbor

Piłsudského situace byla v přímém rozporu s Dmowskiho uvažováním. Jeho příklon k centrálním mocnostem se jevil zpočátku jako logický a z hlediska možné polské samostatnosti jako nejpravděpodobnější scénář. V záborových oblastech pod správou Německa sice docházelo k potlačování svébytných projevů polské kultury, avšak rakousko-uherská administrativa v Haliči proti těmto projevům prakticky nezasahovala. Německé snahy o germanizaci byly jen o něco málo méně vystupňované než v případě Ruska. Rakouský přístup v oblasti Haliče byl o mnoho benevolentnější. Hlavní snahou bylo oblasti přitáhnout k centru poměrně širokými možnostmi obyvatel prosadit se do místní správy. To bylo v ostatních dvou oblastech takřka nemyslitelné. Příležitost se realizovat (s vidinou možného kariérního posunu až do samotné Vídně) byla vnímána jako pozitivní aspekt. Rakousko-Uhersko nabízelo tedy určitou míru autonomie a možnosti realizace pro polskou vyšší třídu výměnou za loajalitu. Toto prostředí sice poskytovalo dobrou startovní pozici pro vznik samostatného Polska (což si Piłsudski nejspíše velmi dobře uvědomoval), ale z rakouského pohledu nepřicházely polské představy o větší míře autonomie, tripartitním uspořádání monarchie či dokonce osamostatnění v počátcích války vůbec v úvahu.²²

Piłsudski kalkuloval s prostředím i s úvahami velení Německa a Rakouska, které podporou jeho snah sledovaly posílení svých vlastních jednotek, a zároveň vytvoření dispozic pro povstání v ruském záboru. Ovšem otázka jakéhokoliv povstání tvrdě narazila již během srpna 1914. Piłsudského střelecké oddíly 6. srpna vyčlenily 1. kádrovou rotu²³ pod velením Tadeusze Kasprzyckého, která vpochodovala bez odporu do Kielců. Jednotka očekávala nadšené přivítání, a dokonce možné vypuknutí povstání. Polským vojákům se však dostalo vlažného přivítání a o nějakých bouřlivých oslavách nemohla být řeč. Toto fiasko nejenže zklamalo Piłsudského, ale oslabilo jeho pozici (i jeho

²² WATT, s. 54–58; ŽUPANIČ, Jan, *Rakousko-Uhersko a polská otázka za první světové války*, Praha 2006, str. 11–39.

²³ Rota čítala celkem 144 mužů a jméno dostala podle toho, že s ní Piłsudski počítal jako s rotou, ze které se budou později rekrutovat důstojníci pro další jednotky.

vojenských jednotek) u velení rakousko-uherských vojsk na východní frontě. Proběhl pokus o zrušení autonomního statutu polských střeleckých jednotek pod Piłsudského velením a rozpuštění jejich členů v rámci jednotek regulární armády. Tomuto kroku zabránili haličští poslanci v Říšské radě. Ačkoliv byl jejich vztah k Piłsudskému převážně rezervovaný, chápali existenci samostatných polských jednotek jako důležitý prvek na cestě k větší autonomii či trialistickému uspořádání monarchie. Haličská loajální politická elita poté iniciovala vznik Nejvyššího národního výboru (*Naczelny Komitet Narodowy* – NKN),²⁴ který byl založen 16. srpna 1914 v Krakově. Polské jednotky se postupně zformovaly v 1., 2. a 3. pluk²⁵ polských legií a výbor převzal politickou i materiální záštitu nad legiemi. Piłsudski sám však se strukturou NKN (a podle jeho názoru příliš těsným navázáním na R-U) nesouhlasil. Dne 5. září 1914 vyhlásil v Kielcích vznik Polské národní organizace (*Polska Organizacja Narodowa* – PON)²⁶ v reakci na vznik NKN. Po krátkou dobu tyto organizace vedly spor o pravomoci a velení nad legiemi, který dospěl k podřízení Polské národní organizace NKN. Během října vyhlásil Piłsudski také aktivizaci Polské vojenské organizace (*Polska Organizacja Wojskowa* – POW),²⁷ která podnikala záškodnické a partyzánské akce proti ruské armádě v jejím týlu. Toto drolení sil, nevyjasněné kompetence a souboj o ně i další spory²⁸ oslabovaly vztahy v polském táboře na straně centrálních mocností a oslabovaly také pozici NKN.²⁹

²⁴ Výbor si kladl za cíl dosažení trialistického uspořádání Rakouska-Uherska (Rakousko-Uhersko-Polsko). Jeho zakladatelé převzali iniciativu v době tlaku na asimilaci polských útvarů do řádných jednotek rakouské armády. Jednalo se o organizaci se zastoupením několika politických stran. Výbor byl silně orientován na Rakousko-Uhersko, což vadilo jak německým představitelům, tak některým polským politikům.

²⁵ 1. pluk pod velením Piłsudského se stal jednotkou jeho nejvěrnějších spolubojovníků a měl na něj velký politický vliv. U dalších dvou pluků byl jeho vliv výrazně slabší.

²⁶ Organizace vznikla jako vyjádření Piłsudského nesouhlasu se vznikem a podobou NKN. Byla podporována německým velením, které jej vnímalo jako možnost oslabit vliv NKN. Piłsudski jej vnímal jako nezávislý orgán, který měl položit zdravější a nezávislejší základy při vzniku samostatného Polska. Jeho fungování a činnost vlivem událostí na frontě splynulys NKN či mu byly podřízeny ještě během roku 1914.

²⁷ Podzemní vojenská organizace působící v letech 1914–1921, původně v polském království, poté také v Rusku a na dalších územích připojených k Rusku a v rakouském záboru. Po celou dobu své existence byla politicky i vojensky pod velením Józefa Piłsudského či jeho zástupce z 1. pluku či I. brigády.

²⁸ Roztržka Piłsudského se Sikorským, odchod Národních demokratů z NKN.

²⁹ ŽUPANIČ, s. 21–36; ZAHRADNÍČEK, s. 12–39.

Postupně rostoucí zájem dobrovolníků o vstup do polských jednotek vyvolal nutnost reorganizace. Náborová politika v gesci NKN a jeho vojenského oddělení, pod vedením Wladyslawa Sikorského, se ukázala jako efektivní. Svou roli sehrála jistě také situace na frontě³⁰ a osoba Józefa Piłsudského. Již během prosince 1914 se 1. pluk transformoval do I. brigády. V květnu 1915 došlo ke spojení 2. a 3. pluku a vznikla II. brigáda. Ve stejné době vzniká III. brigáda polských legií. Společně s bojovými jednotkami byla zajištěna i péče o raněné či invalidy. Lepší výchozí pozice Piłsudského skupiny (především v Haliči) tak byla na počátku války zhodnocena v organizovanější a rychlejší vznik vojenských jednotek oproti Dmowskiho snahám na ruské straně. To však samo o sobě neznamenal, že by na straně centrálních mocností myšlenka polské samostatnosti byla blíže své realizaci.³¹

2.4 Polské království

Počáteční vojenské úspěchy ruské armády na východní frontě měly jen omezené trvání. Německé velení zabránilo hrozícímu kolapsu rakousko-uherské armády a v první polovině roku 1915 svou armádu na východě výrazně posílilo. V létě 1915, po vyhrané bitvě u Gorlice,³² došlo k průlomům a ruské síly byly donuceny ustupovat po celé délce fronty. Vojska Německa a Rakouska-Uherska postupně obsadila území bývalé Kongresovky,³³ přičemž Varšavu obsadila německá armáda. Území nově pod nadvládou Rakouska-Uherska a Německa bylo potřeba administrativně reorganizovat a rozdělit mezi mocnosti. Hlavní zájmy obou mocností se zdály totožné. Pružná a účelná správa měla sloužit k co nejefektivnější exploataci všech zdrojů, dostupných na dobytém území, pro potřeby válečného úsilí. Tyto snahy Centrálních mocností se postupně staly zřejmými i polským představitelům a postupně vedli k ochlazení vztahu zejména

³⁰ V počátcích války byla armáda rakouského mocnářství zatlačena do defenzivy a agitační kampaň pro vstup do polských jednotek se nesla v duchu záchrany polského národa.

³¹ ŽUPANIČ, s. 36–63; WATT, s. 56–61

³² Mapa úspěšné ofenzivy viz přílohu č. 4.

³³ Kongresovka nebo také Kongresové Polsko byl od roku 1815 název státního útvaru, kterým se rozumí zábor carského Ruska na polském území. Jeho počáteční poměrně rozsáhlá autonomie byla postupem času stále více omezována. Na začátku 1. sv. války se de facto jednalo o jednu ze správních oblastí Ruské říše (název Poviselský kraj).

k Rakousku-Uhersku. Po dohodě mezi oběma státy došlo k rozdělení území na tři administrativní celky: Generální gouvernement Lublin (pod správou R-U), Generální gouvernement Varšava (pod správou německého císařství) a část území se přímo začlenila pod správu Ober-Ost.³⁴ Generálními guvernéry se stali generál Erich von Diller (Lublin) a generál Hans von Beseler (Varšava). Toto válečné řešení polské otázky bylo vnímáno jako prozatímní a obě mocnosti nadále jednaly o budoucnosti těchto předmětných území i jeho obyvatel. Reálně přicházely v úvahu tři možnosti, jak řešit polskou otázku. V první variantě by se bývalá ruská Kongresovka připojila k Haliči a tedy Rakousku-Uhersku (ačkoliv tomu R-U nebylo nakloněno, polská prorakouská politická reprezentace v tom viděla cestu k trialistickému uspořádání Rakouska-Uherska), což však vadilo Německu. Ve druhé variantě by vznikl formálně samostatný státní útvar, který by však byl v závislém postavení vůči centrálním mocnostem (spíše jen Německu). Toto řešení však nevyhovovalo rakouskému mocnářství, které projevovalo obavy z vytvoření de facto německého satelitního státu. Třetí uvažované řešení vycházelo z čistě německých úvah o separátním míru s Ruskem, kdy mělo dojít k navrácení území pod ruskou správu. V tomto bodě se naplno projeví dva aspekty, které další vývoj výrazně ovlivnily. Ve spolenectví s německým císařstvím se habsburská monarchie začala projevovat jako ten v pořadí druhý a slabší spojenec. Zároveň se ukázala rozdílnost v uvažování Berlína a Vídně ohledně vedení války na východě. Oba tyto aspekty vedly k rostoucí rivalitě ohledně polské otázky a jejího řešení. Zároveň s touto rivalitou docházelo k rozdělení polských podporovatelů spolupráce na přívržence Německa a Rakouska-Uherska i růstu odporu vůči obecné spolupráci s ústředními mocnostmi. Piłsudski patřil mezi ty, již se začali od spolupráce s Německem či Rakousko-Uherskem odklánět. Věřil, že pro vznik samostatného státu je třeba rozhodnější postup, a především vlastní vojenské vystoupení. Své stanovisko sdělil i NKN, který s ním však nesouhlasil. Do karet výboru (který stále věřil, že

³⁴ Zkratka pro název *Oberbefehlshaber der gesamten Deutschen Streitkräfteim Osten*, česky „Vrchní velitel veškerých německých sil na východě“, používaný během první světové války. V praxi se toto označení vztahovalo nikoli pouze na zmíněného velitele, ale i na jeho vojenský štáb a na území ovládané ozbrojenými silami německého císařství. Ober-Ost vznikl v roce 1914. Mapa území Ober-Ost viz přílohu č. 5.

dobré bojové výkony legií mu zajistí u centrálních mocností postupné splnění požadavků na vznik samostatného polského státu) hrála i chystaná reorganizace všech tří brigád polských legií do Polského podpůrného sboru (*Polski Korpus Posilkowy* – PKP) vybaveného vlastními uniformami a zástavami s polskou symbolikou.³⁵ Piłsudski reagoval rezignací na post velitele I. brigády, což otřásl morálkou legionářů, ale jiný důsledek tento krok nepřinesl.³⁶

Vzhledem k prohlubování prvního zmíněného aspektu, tedy stále závislejšího postavení Rakouska-Uherska vůči císařskému Německu, zvítězila nakonec německá varianta řešení a 5. listopadu 1916 byl vyhlášen v obou gouvěnementech manifest císařů Františka Josefa I. a Viléma II. V manifestu bylo slíbeno vytvoření samostatného polského království. Byl oznámen vznik polské armády a zahájení náboru do jejích řad. Tento manifest byl na Západe rozhodně odsouzen Romanem Dmowskiem skrze CAP. Piłsudski prosazoval v rámci vyznění manifestu vytvoření institucí samostatného státu a až poté začátek budování armády, což bylo rozhodně odmítnuto jak Vídní, tak Berlínem. Do té doby názorově rozdělená a opatrná polská společnost se tím sjednotila a utvrdila ve skeptickém pohledu na proklamaci obou císařů. Nedošlo však k obecnému sjednocení postojů. Většina polské společnosti ztratila iluze o centrálních mocnostech a jejich úmyslech, ale názorů na to, jak postupovat, dál bylo mnoho. Iniciativy se chopil Piłsudski, který se začal plně angažovat jako politik. Stal se členem Prozatímní státní rady (*Tymczasowa Rada Stanu* – TRS),³⁷ vedl vojenský referát. Rada měla svými jednotlivými komisemi zajistit vznik ministerstev a připravit další polské státní instituce. Piłsudského popularita se tímto angažmá snižovala a on sám již byl přesvědčen, že jeho sázka na centrální mocnosti k samostatnosti nepovede. Postupně se začal připravovat na nevyhnutelný střet s představiteli Vídně i Berlína a aktivizoval podzemní složky POW. Dne 2. července 1917 opustil struktury TRS. Když pak německé velení v červenci 1917

³⁵ PKP vznikl rozkazem z 20. září 1916 o sloučení I. II. III. polské brigády a spadal pod velení armády rakouského mocnářství.

³⁶ ŽUPANIČ, s. 21–72; FRIEDL, s. 411–424.

³⁷ Vznikla v prosinci 1916, první zasedání proběhlo 15. ledna 1917. Měla 25 členů. Předsedou se stal Waclaw Niemojovsky.

požadovalo, aby příslušníci PPS³⁸ složili přísahu věrnosti německému císaři, příslušníci I. a III. brigády na jeho doporučení požadavek odmítli a přísahu složila pouze II. brigáda.³⁹ Následovala pochopitelně represivní opatření – převelení či zatčení a internace.⁴⁰ V noci z 21. na 22. července 1917 byl zatčen i Józef Piłsudski, společně se svým nejbližším spolupracovníkem Kazimierzem Sosnkowským. Tyto události vedly k všeobecné ztrátě důvěry v centrální mocnosti a 25. srpna 1917 k rezignaci členů TRS na své funkce a orgán tak přestal existovat. Vídeň a Berlín pak na základě přetrvávajících neshod ohledně polské otázky vytvořily nový orgán, který se v budoucnu měl stát jedním ze základů obnoveného polského státu. Dne 12. září 1917 byl vydán patent, na jehož základě začala 15. října 1917 fungovat tříčlenná regentská rada.⁴¹ Důležitým krokem regentské rady bylo jmenování prvního polského vládního kabinetu 7. prosince 1917 v čele s Janem Kucharzewskim a celkem osmi ministerstvy. Tato událost znamenala nastartování procesu přebírání státní správy pod pravomoc polských orgánů. Obecné mínění polské společnosti však již bylo vůči německým či rakousko-uherským snahám více než chladné. Po Říjnové revoluci v Rusku, ještě před podepsáním brestlitevského míru,⁴² pak centrální mocnosti navázaly kontakty s nově vyhlášenou Ukrajinou a 9. února 1918 podepsaly společně smlouvu o předání Chełmska⁴³ Ukrajincům. To byl krok, kterým Německo i Rakousko-Uhersko ztratily poslední zbytky kreditu u polské společnosti a který vytvořil napětí v oblasti v dalších letech. V reakci na postoupení tohoto území se v noci z 13. na 14. února 1918 probila II. brigáda na ruskou stranu fronty, kde vstoupila do polských sborů pod ruským velením a chystala se k bojům na straně Dohody. Tím prakticky skončily polské úvahy o

³⁸ V této době již PPS spadal pod německé velení a měl se stát zárodkem polské armády.

³⁹ Událost je známa jako tzv. přísahová krize nebo krize přísahy.

⁴⁰ Legionáři původem z bývalé Kongresovky čekali vězení a internace. Ti, kteří pocházeli z Haliče, byli převeleni do armády Rakouska-Uherska a nasazeni především na italské frontě.

⁴¹ Členové byli: Aleksander Kakowski (1862–1938), arcibiskup varšavský, Zdzisław Lubomirski (1865–1943), šlechtic, který v letech 1916–1917 působil jako starosta Varšavy, Józef Ostrowski (1850–1923), statkář, bývalý polský politik v ruské Dumě.

⁴² Uzavřen 3. března 1918 mezi centrálními mocnostmi a Ruskem. Ukončil válku na východní frontě. Rusko přišlo o rozsáhlá území. Centrální mocnosti si tak uvolnily vojenské kapacity, které využily na dalších frontách světového konfliktu.

⁴³ Mapa Chełmské oblasti viz přílohu č. 6.

znovuobnovení samostatnosti a vznik polského státu s podporou centrálních mocností.⁴⁴

⁴⁴ FRIEDL, s. 411–424; ŽUPANIČ, s. 41–100

3. Vznik samostatného Polska

Podepsání míru v Brestu Litevském sice znamenalo de facto zánik východní fronty,⁴⁵ ale nepřineslo ukončení bojů. V oblasti se nacházela celá řada vojenských jednotek s nevyhraněnou přichylností k jedné ze stran účastnících se první světové války. Velitelé těchto uskupení sledovali partikulární zájmy, uzavírali dočasné aliance a spojení. Situace se stávala nepřehlednou především kvůli revolučním událostem v Rusku, ukrajinským a polským snahám o nezávislost, etnickému napětí a obecné nejistotě, která panovala. Německo a Rakousko-Uhersko (již ve vyloženě podřízené pozici vůči vilémovskému Německu) měly na východních územích za cíl vytvořit klidné zázemí, které by poskytlo potřebný materiální a lidský rezervoár pro úspěšné zvládnutí bojů na dalších frontách (především na té západní). Rusko se stalo kolbištěm několika frakcí s rozdílnými zájmy. Polské jednotky a jejich velitelé se museli v nových podmínkách rozmýšlet, ke komu se přidají. Často šlo o prosté pragmatické zhodnocení místních poměrů a šancí na přežití, které přiměly jednotky k jejich rozhodnutí, kdy a jak bojovat. Hlavní snahou bylo zbytečně se nezapojoovat do bojů. Například I. sbor pod velením gen. Dowbor-Mušnického se snažil neúspěšně dohodnout s bolševickými jednotkami, a nakonec s nimi svedl několik potyček, než byl odzbrojen Němci po podepsání míru. III. sbor se dostal do konfliktu s ukrajinskými jednotkami, a nakonec se vzdal rakouským vojskům v červnu 1918. II. sbor (posílený o přeběhnuvší vojáky II. brigády polských legií) se dostal do německého obklíčení, ze kterého se sice podařilo uniknout jeho veliteli Józefu Hallerovi, ale jednotka jako celek se později vzdala. Polské jednotky pod vedením centrálních mocností byly demoralizované, Piłsudski byl uvězněn v Magdeburku a Dmowski akceleroval svou aktivitu na Západě cestou do USA. Snaha o emancipaci polského národa za pomoci německého císařství či rakouského mocnářství a v rámci jejich válečných cílů se ukazovala jako neprůchodná. Vznik polského království byl vnímán jako pouhá snaha o

⁴⁵ K definitivnímu zrušení došlo až 7. května, kdy byl podepsán mír s Rumunskem.

kosmetické změny. Těmto úvahám nahrával i vývoj válečných událostí a chování představitelů ústředních mocností.⁴⁶

3.1 Vyhlášení samostatnosti a cesta k centrální vládě

K samotnému vyhlášení polské samostatnosti vedla komplikovaná cesta. Na polském území se v závěru války etablovalo několik mocenských center. Počáteční situace se odvíjela z existence tří záborových oblastí a omezených, lokálních aktivit zdejších politických představitelů. K tomu je třeba připočítat aktivity Dmovského v zahraničí, chápané Dohodou jako oficiální postoje polské státní entity. Zásadní pro polské představitele bylo se zorientovat v situaci, kdy Německo a Rakousko-Uhersko (vzhledem k tehdejší situaci) ztrácely de facto vliv na poměry na polském území. Zlomovým bodem a katalyzátorem událostí bylo podepsání příměří v Compiègne.⁴⁷

Vzápětí po podepsání příměří Rakousko-Uhersko přestalo existovat. Německé císařství se transformovalo. Začalo také postupné stahování vojsk z oblastí pod správou Ober-Ost. Příměří a následné události znamenaly vznik mocenského vakua v polských oblastech. Na prudký vývoj událostí reagovali pružně polští politici v Haliči. V Krakově vznikla již v říjnu 1918 Polská likvidační komise (*Polska Komisja Likwidacyjna*). Tento orgán byl složen ze zástupců několika politických stran. Jeho hlavním úkolem bylo co nejladší převzetí samosprávy v celé Haliči do polských rukou. Hned v počátcích své existence se musela komise vypořádat s ukrajinskými pokusy o obsazení Lwówa. Z počátku jen drobné šarvátky se později rozhořely v regulérní konflikt. Dne 7. listopadu v Lublinu vznikla také prozatímní lidová vláda polské republiky pod vedením Ignacyho Daszyńského. Tento orgán reprezentoval snahy socialistů prosadit se ve složitých poválečných poměrech. Daszyński mohl počítat s podporou jednotek POW, ale přesto se mu nepodařilo vybudovat si silnou pozici a získat autoritu pro celostátní přesah svého fungování. Stále existující regentská rada ve Varšavě se snažila posílit svůj vliv. Pod svou kontrolu převzala

⁴⁶ ŽUPANIČ, s. 41–168; FRIEDL, s. 411–424.

⁴⁷ JOHNSON, Lonnie R., *Central Europe: Enemies, Neighbors, Friends*, New York 1996, s. 182–190.

polské jednotky zařazené pod německé velení, přičemž s okamžitou platností změnila formulaci vojenské přísahy (což byla záminka k tzv. *přísahové krizi*). Dne 7. října 1918 regentská rada vydala manifest přijímající Wilsonův program čtrnácti bodů, ve kterém deklarovala svou snahu o vytvoření samostatného Polska. I přesto, že Německo se ke krokům rady nijak nevyjádřilo, území pod její správou stále zůstávalo pod kontrolou německých sil. Tento fakt, společně s okolnostmi vzniku, regentskou radu v očích mnoha politiků diskvalifikoval jako možný orgán ústředního vedení státu.⁴⁸ Regentskou radou jmenovaný kabinet, pod vedením Józefa Świeżyńskiego, se snažil od jejího negativního vnímání odpoutat vydáním manifestu z 3. listopadu 1918. Manifest sliboval vytvoření celopolské vlády se zastoupením všech politických stran a jejich představitelů. Na toto prohlášení ovšem rada reagovala odvoláním vlády a sestavením úřednického kabinetu. Toto řešení však členům rady ubralo další sympatie a oslabilo jejich pozici v rámci tehdejší situace.⁴⁹

Do těchto poměrů se z vězení v Magdeburku vrátil Piłsudski. 10. listopadu se ve Varšavě setkal s regentskou radou. Druhý den od rady převzal velení nad polskými jednotkami. Tentýž den, tedy 11. listopadu 1918, vyhlásil obnovení polského státu.⁵⁰ Dne 12. listopadu jej regentská rada pověřila vytvořením celonárodní polské vlády. Okamžitě se začal snažit konsolidovat svou moc a vytvořit vládní orgán s celopolským dosahem. Von Bessler opustil Varšavu a 14. listopadu se regentská rada sama rozpustila. Piłsudski následně přiměl Daszyńskiego k rozpuštění lublinské prozatímní vlády a zapojil ho do vyjednávání o nové vládě s dalšími politickými představiteli. Z těchto snah nakonec vznikla 18. listopadu 1918 první oficiální vláda obnoveného polského státu pod vedením Jędrzeje Moraczewského, kterou postupně uznaly všechny lokální polské orgány. Dne 22. listopadu se Piłsudski stal prozatímní hlavou státu. Dekret,⁵¹ který vymezoval tuto funkci, zároveň jednoznačně definoval

⁴⁸ Polská likvidační komise odmítla své podřízení radě.

⁴⁹ FRIEDL, s. 411–424; DAVIES, Norman, *God's Playground, A History of Poland, Volume II., 1795 to the present*, New York 2005, s. 279–290.

⁵⁰ Toto datum je oficiálně bráno jako datum obnovení samostatného polského státu a vzniku Polské republiky (Rzeczpospolita Polska), někdy také nazývané „druhá republika“ (II. Rzeczpospolita).

⁵¹ Autorem dekretu byl sám Piłsudski.

obnovené Polsko jako republiku. Ve funkci prozatímní hlavy státu dostal Piłsudski rozsáhlé pravomoci, spojující moc výkonnou i zákonodárnou. Vláda i prozatímní hlava státu se snažily co nejvíce stabilizovat svou pozici. Ta byla neustále oslabována kritikou levice i pravice.⁵²

Určitou komplikaci pro nový kabinet znamenalo také jeho mezinárodní postavení. Oficiálním reprezentantem Poláků na mezinárodní úrovni totiž zůstal KNP. Ve vládě však neměl žádné zástupce a její součástí nebyl ani žádný reprezentant národních demokratů. Díky tomu nedošlo k navázání mezinárodních styků a následnému uznání Moraczewského vlády i Piłsudského funkce. Svě zastoupení ve vládě nemělo ani Velkopolsko⁵³ (tehdy ještě pod správou Německa). Zdejší politická reprezentace neměla v nový orgán důvěru. Nejistá situace nové vlády byla ještě zhoršena pokusem o její svržení v noci ze 4. na 5. ledna 1919. Akci vedl a inicioval plukovník Marian Januszajtis. Ke svržení vlády sice nedošlo, ale 16. ledna, v reakci na tuto událost, rezignoval na svou funkci Moraczewski. Několik dní předtím do Varšavy dorazil Ignacy Paderewski,⁵⁴ který se v nastalé situaci jevil jako ideální kandidát na uvolněný post premiéra. Jako populární a známá osobnost se těšil respektu levicových i pravicových sil ve všech regionech. Zároveň byl reprezentantem KNP a poskytoval tak vládě pojiťko s mezinárodně uznávaným výborem.⁵⁵

Piłsudski okamžitě využil situace a pověřil Paderewského sestavením nové vlády, v níž měl vykonávat funkci premiéra i ministra zahraničí. Ihned po sestavení kabinetu došlo k jeho uznání zeměmi Dohody. Dne 26. ledna 1919 došlo k uskutečnění voleb do Ústavodárného sejmu. Dne 10. února 1919 se poslanci poprvé sešli. Dne 20. února došlo k vyhlášení tzv. malé ústavy (*Mała Konstytucja*). Týž den Piłsudski rezignoval na svou funkci, aby byl vzápětí (na

⁵² JOHNSON, s. 185–189; AJNENKIEL, Andrzej, The Establishment of a National Government in Poland, 1918. In: LATAWSKI, Paul, (ed.) *The Reconstruction of Poland, 1914–23*, New York 1992, s. 133–138.

⁵³ Oblast ve středozápadní části dnešního Polska, s hlavním centrem v Poznani.

⁵⁴ Paderewski cestoval do Varšavy přes Poznaň, kde jeho zdržení 26. prosince vyvolalo pozdvižení. Následné události ve městě pak daly příčinu k vypuknutí Velkopolského povstání, které trvalo od 27. prosince 1918 do 28. června 1919.

⁵⁵ AJNENKIEL, s. 139–143.

základě malé ústavy) jmenován do funkce hlavy státu. Tímto krokem bylo završeno formování ústřední vlády polského státu.⁵⁶

3.2 Koncepce a vize nového státu

Obnovený polský stát v době svého vzniku neměl pevně stanovené hranice. Politická reprezentace byla názorově roztržena. Z různých úvah nakonec vzešly dvě hlavní koncepce pro stanovení geografického rozsahu polského státu. Tyto dvě hlavní koncepce reprezentovali dvě hlavní osobnosti, o kterých již byla řeč. Roman Dmowski a Józef Piłsudski. Dmowské představy prezentovaly Polsko jako jednotný národnostní stát, který zahrnoval oblasti s převahou polského elementu. Tato převaha byla Dmowským samým chápána (a vykládána) nikoliv pouze jako čistě početní, ale také jako ekonomická a kulturní. Nešlo tedy pouze o spojení oblastí s převažujícím polským osídlením. Tento koncept zahrnoval také oblasti, kde byla sice polská menšina, ale díky kulturní a ekonomické dominanci Poláků se předpokládala hladká a rychlá polonizace ostatních skupin obyvatel. V těchto plánech a úvahách jako polské území uváděl Dmowski Litvu, Bělorusko a západní Ukrajinu. Mělo dojít ke vzniku státu, který by spojoval všechny oblasti pod jednu centrální polskou vládu. Tato idea samozřejmě narážela na problém sebeurčení národů. Jen těžko bylo možné uvažovat, že okolní země by takovýto návrh přijaly bez námitek. V jednotlivých regionech existovala nadto více či méně etablovaná a různě intenzivní národní hnutí se snahou o vznik samostatného státu.⁵⁷

Piłsudski ve svých úvahách o podobě státu, a především o podobě jeho hranic uvažoval nikoliv inkorporačně, nýbrž federalisticky. Počítal s vytvořením jakéhosi federativního státu s vedoucí úlohou Polska. Přesné určení hranic mělo proběhnout tak, aby polský stát získal území na východě. Zároveň by však Poláci na východě umožnili existenci litevského, ukrajinského či běloruského státu. Tyto jednotlivé státy měly mít nezávislou samosprávu, ale díky ekonomickým a geopolitickým okolnostem se silným napojením na polský stát. Koncepce

⁵⁶ FRIEDL, s. 426–430; JOHNSON, s. 182–190.

⁵⁷ FRIEDL, s. 431–434; KADLEC, s. 89–115.

primárně sledovala vytvoření silného polského státu bez přímé hranice s Ruskem. Tato úvaha se ovšem nevztahovala pouze na Polsko a jeho sousedy. Byla součástí širšího plánu. Dle Piłsudského návrhu mělo vzniknout tzv. *Mezimoří*.⁵⁸ Federalistické spojení zemí ve střední a východní Evropě s dominantním postavením Polska. Tento koncept prošel postupně několika změnami a úpravami, vždy v reakci na mezinárodní situaci. Piłsudski se tohoto konceptu nikdy úplně nevzdal, i když jeho poslední úvahy o tomto federalistickém soustátí a jeho teritoriálním rozsahu již byly velmi omezené. Koncept byl značně idealistický a nelze se divit, že byl v obecném měřítku přijat (mimo Polsko) poměrně negativně.⁵⁹

Koncept Mezimoří byl navázán na další Piłsudského ideu mezinárodněpolitického uspořádání střední a východní Evropy. Tato koncepce se nazývá prometheismus. Příznivce si tento koncept získával během 19. století společně s rozkvětem národních hnutí v rámci carského Ruska. Z dnešního pohledu poměrně idealistický konstrukt stojí na podpoře všech neruských národnostních hnutí ve snaze odtrhnout se od ruského státního útvaru s cílem oslabit jeho hegemoniální tendence. V rámci tohoto oslabení mělo vzniknout několik nezávislých národních států, které by svou aktivitu koordinovali tak, aby Rusko (v jakékoliv podobě) nemohlo aspirovat na velmocenské postavení a prosazovat své zájmy silou. Vzhledem k tomu, že v Piłsudského pojetí mělo vůdčí postavení v tomto společenství hrát Polsko, nedostalo se tomuto konceptu větší podpory v táboře dohodových mocností. Především v obavě z příliš silné polské pozice v regionu. Státy, se kterými Piłsudski ve svých plánech počítal (a které ve víru revolučních událostí v Rusku vyhlásily svou samostatnost), ze stejného důvodu příliš iniciativy neprojevíly (s částečnou výjimkou Ukrajiny). Vývoj událostí v Rusku (kde bolševici získávali navrch), vztahy se sousedními zeměmi a mezinárodní situace v poválečných letech prosazení a realizaci tohoto konceptu nepřály.⁶⁰

⁵⁸ Mapa Mezimoří v jeho maximálním uvažovaném rozsahu viz přílohu č. 7.

⁵⁹ DEBO, Richard K., *Survival and Consolidation: The Foreign Policy of Soviet Russia, 1918–1992*, London 1992, s. 59; JOHNSON, s. 182–190.

⁶⁰ LEVY, Jonathan, *The Intermarium: Wilson, Madison & East Central European Federalism*, Boca Raton 2007, s. 163–167.

Dmowského koncepcie upřednostňovala národní, či etnický princip při utváření teritoriální podoby obnoveného polského státu. Piłsudského koncepcie se více přibližovala historickému vnímání polského státu a reflektovala existenci Polsko-litevské unie.⁶¹ Ani jedna koncepcie však svého absolutního naplnění nedošla. Mezinárodní situace a neochota sousedních států nedovolily ani jednomu konceptu plně se prosadit. Ačkoli v základních principech vznikl Dmowským prosazovaný národnostní polský stát, svým rozsahem nenaplňoval jeho ambice. Jako vzdálený realitě se též ukázal předpoklad dominance či převahy polského obyvatelstva a snadné polonizace všech oblastí. Výsledné hranice polského státu, jeho geopolitická pozice v Evropě byla nutným kompromisem, v konečném důsledku však nikoho (ani samotné Poláky, ani sousední země) plně neuspokojila. Obě koncepcie představují důležitá myšlenková východiska hlavních hybatelů událostí, vedoucí k obnovení samostatného Polska. Je třeba vnímat je v kontextu událostí, v němž byly formovány a ve kterém byly realizovány.⁶²

3.3 Mezinárodní situace v době obnovení polské samostatnosti

Ačkoliv separátní mír na východní frontě umožnil centrálním mocnostem posílit především západní frontu, k porážce Dohody nedošlo. Vstup USA do války byl pro Vídeň a Berlín fatální. Obě mocnosti neměly sílu zvrátit situaci. Na jaře 1918 proběhla poslední velká německá ofenziva na západní frontě a v létě se Rakousko pokusilo o ofenzivu na italské frontě. V obou případech neúspěšně. V září téhož roku začala ofenziva na balkánské frontě, vedoucí k průlomu a ústupu vojsk ústředních mocností. Naprosto vyčerpané vojenské síly a zdecimované zázemí, které již nemohlo poskytnout efektivní a odpovídající podporu válečnému úsilí, přinutily centrální mocnosti k jednání o konci války. Snahy rakouského císaře Karla I. zachránit drolicí se mnohonárodnostní Rakousko-Uhersko se ukázaly jako marné. Dne 8. listopadu byla zahájena jednání mezi

⁶¹ Bývá také označována jako „první republika“ (I. Rzeczpospolita) nebo „šlechtická republika“ (Rzeczpospolita szlachecka).

⁶² WANDY CZ, Piotr S., *Poland's Place in Europe in the Concepts of Piłsudski and Dmowski*. In: *East European Politics & Societies*, 1990, 4#3, s. 451–459.

ústředními mocnostmi a Dohodou ve Francii. 9. listopadu abdikoval Vilém II. a došlo k vyhlášení republiky. 11. listopadu se Karel I. svým prohlášením vzdal všech zásahů do státních záležitostí. Tím končí de facto existence Rakouska-Uherska. Ve stejný den bylo podepsáno příměří v Compiègne a první světová válka skončila.⁶³

Během roku 1918 přestaly existovat tři mocnosti, které se podílely na rozdělení polského státu. Polské národní hnutí získalo navíc velmi silného patrona, či sympatizanta ve Spojených státech amerických a osobě Woodrowa Wilsona. Díky snahám o vytvoření polských jednotek v rámci jednotlivých bloků byl vytvořen jakýsi zárodek národní armády. Státy Dohody se primárně zajímaly o vypořádání s centrálními mocnostmi a s nedůvěrou se ohlížely na dění v Rusku. Na ruském území došlo k vyhlášení několika nezávislých státních útvarů. Situace nebyla zcela jasná ani v Pobaltí. Docházelo k bojům mezi vícero zájmovými bloky, které tvořily účelová spojení. Pozdější úspěchy bolševických sil vedly k myšlence využití polského elementu k ovlivnění situace v ruském prostoru. Otázka polského státu a řešení jeho hranic proto byly vnímány dvojí optikou. Ve vztahu k Německu (západní hranice) a ve vztahu k bolševickému Rusku a dalším státům na východě. Zatímco hranice s Německem měla být řešena přímo a poměrně jasně na základě vypořádání se s centrálními mocnostmi. Hranic na východě se to týkalo jen omezeně. Částečně proto, že se jednalo o oblasti okrajového zájmu dohodových mocností a částečně také kvůli zmíněné nepřehledné a komplikované situaci v Rusku. Východní hranice polského státu nebyla na pořadu dne a stála tak trochu mimo hlavní cíle vítězných mocností. Iniciativy se tedy chopili sami Poláci.⁶⁴

⁶³ RYCHLÍK, Jan, *1918: Rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, Praha 2018, s. 171–246, WESTWELL, Ian, *První světová válka den po dni*, Praha 2004, s. 175–185; STEINER, Zara, *The Lights that Failed: European International History 1919–1933*, New York 2005, s. 80–130.

⁶⁴ MACMILLAN, Margaret Olwen, *Mírotvorci: Pařížská konference 1919*, Praha 2004, s. 215–234; DAVIES, Norman, *Polsko. Dějiny národa ve středu Evropy*, Praha 2003, s. 119–129,

3.4 Pařížská mírová konference a polská otázka

Po uzavření příměří v Compiègne se začala chystat mírová konference. Datum jejího začátku připadlo na 18. ledna 1919. Jejím cílem bylo vypořádání se s poraženými ústředními mocnostmi a nastavení nového systému fungování v evropském prostoru vzhledem k výsledkům války. Na její průběh hleděly zejména nově vzniklé státy s velkým očekáváním. Samotný proces vytyčení hranic nových nebo obnovených států byl v době konání stále živý. Překreslení mapy Evropy s sebou neslo logické tenze především v přesném vymezení hranic těchto států. Konference měla přinést rozuzlení sporných otázek a dát definitivní rámec a podobu evropskému prostoru. Víze vítězů však byly, co se týče východní Evropy, do značné míry nejasné. Společně s tím byla i poměrně nízká snaha se ve východních územích jakkoliv přímo angažovat. Jednak kvůli geografické poloze, která byla daleko od zájmových sfér vítězných mocností. Jednak kvůli prosté složitosti a kulturní či společenské rozdílnosti těchto území.⁶⁵

Postoj Velké Británie vyjadřoval především snahu o co nejrychlejší stabilizaci poměrů. Situace rozdrobené Evropy bez Rakouska-Uherska, jako určitého stabilizačního prvku, byla pro Brity nekomfortní. Britské postoje vůči polským snahám a Polákům samotným byly zdrženlivé až negativní. Francie si přála oslabit Německo a eliminovat jej jako budoucí hrozbu. Zároveň chtěla vytvořením silného bloku menších spolupracujících států vytvořit účelný blok proti pronikání bolševické hrozby z východu. V tomto směru se snažila o existenci silného polského státu. Spojené státy americké sledovaly primárně vznik nového systému mezinárodních vztahů ve snaze zabránit dalším konfliktům. Jejich dalším cílem byla podpora národních hnutí ve snaze obhájit existenci nově vzniklých či obnovených států. Názory vítězů se tedy v otázce Polska a jeho budoucnosti poměrně lišily.⁶⁶

⁶⁵ SHARP, Alan, *The Versailles Settlement Peace Making after the First World War, 1919–1923*, London 2018, s. 37–115; JOHNSON, s. 190–196.

⁶⁶ MACMILLAN, s. 215–234; JOHNSON, s. 190–196; DEJMEK, Jindřich, Politické proměny ve východní a severovýchodní Evropě v letech 1916–1921: Zrod Polska, pobaltských států a Ukrajiny. In: *Zrod nové Evropy: Versailles, St-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*. Praha 2011 s. 179–212.

Polsko delegovalo na konferenci dva zástupce. Hlavním představitelem byl jmenován Paderewski, kterého zastupoval⁶⁷ až do března 1919 Roman Dmowski. V KNP byla polovina členů nahrazena Piłsudského zástupci. Došlo k vzájemnému uznání domácích sil pod Piłsudského vedením a KNP. Dmowski se projevil jako schopný diplomat a 29. ledna 1919 představil svou koncepci polských hranic, tzv. Dmowského linii.⁶⁸ Tímto angažmá a závěrečným podpisem pod Versailleskou mírovou smlouvou (ratifikoval ji společně s Paderewským) vyvrcholila Dmowského kariéra a kulminoval význam KNP. Ohledně západních hranic Polska bylo rozhodnuto v rámci jednání o podobě německého státu, a především pod vlivem Velkopolského povstání. Definitivní podobu hranice získala již zmíněnou Versailleskou mírovou smlouvou a jejím podepsáním německou stranou dne 28. června 1919 s účinností od 10. ledna 1920. Zde se jednalo o oblast styku s poraženým státem. Situace na východě však byla nejednoznačná. Především pak díky situaci v Rusku a postojům států Dohody vůči němu i vůči polským ambicím. Polské úmysly a deklarované požadavky na připojení území na východě byly vnímány negativně vzhledem k probíhajícím bojům zdejších samospráv proti bolševickým vojskům. Po úspěšných ofenzivách a postupu rudých vojsk na západ však byl opatrně Polsku umožňován zábor území na východě a jejich postupné včleňování pod polskou samosprávu. Snahy o vytyčení polské východní hranice vítěznými mocnostmi po první světové válce se pojí především s projektem tzv. *Curzonovy linie*.⁶⁹ Takto vytyčená hranice byla určena na základě doporučení Komise pro polské záležitosti z 22. dubna 1919 a byla zveřejněna 8. prosince téhož roku Nejvyšší válečnou radou.⁷⁰ Polská strana však takto určenou hranici neakceptovala a nikdy nedošlo k jejímu právně závaznému přijetí. Na takto navrhovanou hranici nepřistoupili ani představitelé sovětského Ruska. Samotný koncept této linie měl

⁶⁷ Paderewski byl ve Varšavě, kde usilovně pracoval jako premiér a ministr zahraničí na stabilizaci vnitropolitické situace.

⁶⁸ Mapa Dmowského linie viz přílohu č. 8.

⁶⁹ Lord Curzon tuto linii sám nenavrhol ani ji neprosazoval. Jeho jméno dostala, protože v té době byl britským ministrem zahraničí.

⁷⁰ Nejvyšší válečná rada byl orgán ústředního velení Dohody se sídlem ve Versailles, který koordinoval vojenskou strategii hlavních dohodových států: Británie, Francie, Itálie, USA a Japonska. Byla založena v roce 1917 v důsledku ruské revoluce a vojenských změn, které přinesla. Rada sloužila jako fórum pro předběžné diskuse o možných podmínkách příměří, jakož i o podmínkách budoucích mírových smluv.

dvě podoby – A a B,⁷¹ přičemž verze B počítala s přiřazením Lwówa a jeho správní oblasti k Polsku. Varianta označovaná jako A nikoliv. Jako autor⁷² této úpravy bývá označován Lewis Namier.⁷³

Mírová konference ukázala, že na straně Dohody má existence polského státu a ambice jeho představitelů nejen příznivce, ale i odpůrce. Především snaha o expanzi na východ se setkávala s negativními reakcemi. Zejména britská delegace nebyla Polákům nakloněna. Nakonec však zvítězil strach z možného exportu revolučních myšlenek ze sovětského Ruska směrem na západ. Tyto obavy se projevovaly především na francouzské straně. Polsku bylo umožněno postupně obsadit nárokováná území na východě, kde se polské obyvatelstvo nacházelo v menšině (často výrazné). Vakuum vzniklé stahováním vojsk z oblasti pod správou Ober-Ost se pokoušely vyplnit bolševické, bělogvardějské, ukrajinské, litevské i polské síly, bez ohledu na mezinárodní mínění. Nově vzniklé státní útvary se snažily zajistit co nejvýhodnější hranice. Východ Evropy upadl do chaosu. Nezávislé ukrajinské státní útvary, bílá i rudá ruská vojska a polské síly zde prosazovaly své zájmy. Poláci se na východě dostali do konfliktní pozice hned s několika uskupeními. Tato neklidná situace se ještě během konference transformovala z lokálních šarvátek a bojových operací v několik rozsáhlých regulérních vojenských konfliktů.

⁷¹ Mapa Curzonovy linie viz přílohu č. 9.

⁷² Podle některých historiků však i přes své otevřeně nepřátelské postoje nebyl autorem ani iniciátorem této změny (RUSIN, Bartłomiej, Lewis Namier, the Curzon Line, and the shaping of Poland's Eastern Frontier after World War I, in *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, vol. 48, Warszawa 2014, s. 95–116).

⁷³ MACMILLAN, s. 215–234; WANDYCZ, s. 460–468.

4. Konflikty a války na východní hranici polského státu

Ačkoliv jednoznačnou snahou dohodových mocností bylo určit veškeré hranice nových či obnovených států mírovou cestou pomocí jednání a konferencí, poválečná realita se ukázala naprosto odlišná. V oblastech styku národů a etnik docházelo, i v důsledku válečného vyhocení všeobecné situace, k menším či větším konfliktům. Polské hranice se sousedy byly utvářeny takřka nepřetržitým bojem po dobu několika let. Všechny zúčastněné strany instrumentálně využívaly veškerou argumentaci ve svůj prospěch tak, aby odůvodnily své nároky. Silová cesta k určení hranice znamenala možnost ji jednostranně zpochybnit. To vedlo k vytvoření konstantního napětí mezi Polskem a především sousedy na východní hranici.⁷⁴

4.1 Situace na východní hranici v době obnovení

Zatímco ve Varšavě se během listopadu teprve formovala ústřední vláda, východní oblasti Polska se staly dějištěm prvního z několika konfliktů. Ačkoliv v této době situace ohledně vytyčení západních hranic Polska nebyla ani zdaleka klidná a vyjasněná, východ byl uvržen do naprostého chaosu. Podepsání příměří ve Francii, kolaps Rakouska-Uherska, transformace Německa a boje ruské občanské války vytvořily ve východní Evropě specifickou situaci. Rychlé zhroucení ústředních mocností ochromilo samosprávu, která se za podpory různorodých vojenských sil dostávala pod vliv lokálních center moci. Na území dnešní Ukrajiny po podepsání Brestlitevského míru vznikl *Ukrajinský stát*.⁷⁵ Jednalo se o německý protektorát, který se po stažení německých sil transformoval do *Ukrajinské lidové republiky (ULR)*.⁷⁶ Dne 1. listopadu 1918

⁷⁴ DAVIES, *God's Playground*, s. 279–295; STEINER, s. 80–130.

⁷⁵ Státní útvar, jenž byl po celou dobu své existence okupován Německem. Existoval mezi dubnem a prosincem 1918. V čele tohoto státu stál hejtman (Pavlo Skoropadskij). Porážka ústředních mocností a stažení německých sil znamenaly jeho konec.

⁷⁶ ULR vznikla již 13. března 1917, na krátký čas byla transformována za pomoci Německa v Ukrajinský stát. Po svržení hejtmana Skoropadského došlo k jeho obnovení. V čele státu byl direktoriát a hlavní osobností Symon Petljura.

vznikla také *Západoukrajinská lidová republika* (ZULR).⁷⁷ Litva vyhlásila samostatnost již v únoru 1918. V listopadu 1918 se ze zamýšleného litevského království stala republika. V regionu se nacházelo velké množství vojenských jednotek s odlišnými, protichůdnými či nevyjasněnými cíli, což vytvářelo v oblasti napětí a nejistotu. Specifičnost situace na východě byla navíc podtržena existencí správního útvaru Ober-Ost, který disponoval vojensky významnými silami, ovšem pod velením poraženého Německa. Následné stahování německých vojenských sil situaci vyhrotilo a umožnilo eskalaci konfliktů. Touha polských představitelů a reprezentantů obnovit Polsko, jako silný stát s dominantní rolí v regionu, narazila na velké množství lokálních překážek. Každá ze zainteresovaných stran, frakcí, skupin v regionu se snažila vytěžit co nejvíce pro sebe. Na východě Evropy znamenalo ukončení první světové války začátek období plného konfliktů.⁷⁸

První z polských konfliktů na východě, se ZULR, započal v listopadu 1918 a probíhal společně s komplikovaným procesem ustavování celopolské vlády. Důvodem k jeho vypuknutí bylo zhroucení Rakouska-Uherska a jeho samosprávy. Tato situace vedla ke konkrétnímu sporu mezi Poláky a Ukrajinci o Lwów. Druhý z konfliktů, s bolševickými silami, umožnilo především stažení německých sil z oblasti Ober-Ost. Vzniklé vakuum (a následná snaha jej vyplnit) vytvořilo třetí plochu mezi rudými vojsky a polskými silami. Mimoto zde své zájmy prosazovala i vojska bílého hnutí. Třetí konflikt byl vyvrcholením sporů Litvy a Polska, přičemž jej lze označit jako jeden s přidružených konfliktů polsko-sovětské války. Jeho důležitost se váže především k polským úvahám ohledně státoprávní koncepce polského státu a jeho zahraniční politice. Poláci od podzimu roku 1918 vojensky nejen obhajovali svoje územní nároky, ale potvrzovali jimi právo na svou vlastní existenci, a také prostřednictvím těchto

⁷⁷ ZULR vznikla na územích pod správou Rakouska-Uherska, která se po jeho rozpadu ocitla v mocenském vakuu. Nárokované území viz mapu v příloze č. 10.

⁷⁸ DAVIES, *God's Playground*, s. 279–295; BÖHLER, Jochen, *Civil War in Central Europe: 1918–1921, The Reconstruction of Poland*, Oxford 2018, s. 18–27; JOHNSON, s. 185–190.

konfliktů v budoucnu vykrystalizovala polská státnost do ustálené meziválečné podoby.⁷⁹

4.2 Polsko-ukrajinská válka

Polsko-ukrajinská válka je konflikt, který do jisté míry definoval situaci Polska ohledně určování jeho východní hranice. První potyčky proběhly ve městě Lwów, které si nárokovali jak Poláci, tak Ukrajinci. Převážně polské město odmítlo tehdy připojení k ZULR a polští obyvatelé začali organizovat domobranu. Proti ZULR proběhla povstání obyvatel i v jiných městech s převážně polským obyvatelstvem (Drohobycz, Sambor, Jarosław), především pak v Przemysli, kde polští ozbrojenci získali pod kontrolu důležitou železnici a především strategický železniční most.⁸⁰ V okolí Przemysle došlo také k prvnímu střetu mezi ukrajinskými jednotkami a polskou pravidelnou armádou. Během dvou týdnů probíhaly těžké boje. Nakonec díky obsazení železnice v Przemysli byly na bojiště dopraveny polské posily pod vedením podplukovníka Michała Karaszewicze-Tokarzewského. To zvrátilo boje na polskou stranu. Na konci listopadu 1918 byly ukrajinské síly z města vytlačeny. Poláci měli pod kontrolou město Lwów a úzký pás okolo železnice mezi Przemysli a Lwówem. Toto území se stalo strategicky důležitým územím, spojujícím město se zbytkem Polska. Naproti tomu Ukrajinci kontrolovali okolí Lwówa ze zbylých tří směrů. Přerušeni železničního spojení by znamenalo odříznutí města od zbytku Polska.⁸¹

Prosinec 1918 znamenal přenesení bojů také do oblasti Volyně. Jednotky ULR zde chtěli využít momentu překvapení a obsadit území okolo města Chełm (Chełmsko), které Ukrajincům přislíbilo Německo. Po dvou měsících těžkých bojů, v březnu 1919, byli Ukrajinci poraženi díky příchodu armády generála Edwarda Śmigły-Rydze. Fronta se tímto stabilizovala na řece San. I přes tento úspěch se situace pro Poláky nevyvíjela dobře. Ukrajinské jednotky byly rychle

⁷⁹ BÖHLER, s.18–27; JOHNSON, s. 185–190; MAČIULIS, Dangiras, STALIŪNAS, Darius, *Lithuanian Nationalism and the Vilnius Question, 1883–1940*, Marburg 2015, s. 63–91.

⁸⁰ Mapa oblasti viz přílohu č. 11.

⁸¹ SNYDER, Timothy, *Obnova národů: Polsko, Ukrajina, Litva, Bělorusko 1569–1999*, Polanka nad Odrou 2018, s. 65–71; KLIMECKI, Michał, *Lwów 1918–1919*, Warszawa 1998, s.53–99.

doplňovány. Efektivně probíhala také ukrajinská mobilizace dostupných sil, a tak již v únoru 1919 ukrajinské jednotky v oblasti početně převýšily polské síly. V lednu 1919 došlo také ke sloučení ZULR a ULR. Nově mobilizované ukrajinské jednotky měly na jaře 1919 vysokou bojovou morálku. Ta pramenila především ze získání nezávislosti Ukrajiny a úspěšné aktivizační a náborové kampaně mezi lidmi. Na druhé straně polské jednotky na tom byly v mnoha případech totožně. Speciálně vojáci, kteří pocházeli přímo ze Lwówa a západních částí východní Haliče, vnímali boje s Ukrajinci jako zápas o svůj domov. Polské obyvatelstvo východních oblastí chápalo nutnost a naléhavost vojenských operací u Lwówa a u řeky San, proto veškeré vojenské akce silně podporovalo. Polské jednotky těžily převážně z toho, že prodělaly boje první světové války. Důstojnický sbor byl zkušený a mohl se při plánování opřít o informace získané výzvědnou službou. Polské síly se soustředily na udržení kontroly nad strategickými prvky a železnicemi. To jim umožnilo pružně reagovat na frontové potřeby a přisouvat posily na ohrožené úseky.⁸²

Ukrajinské velení se však převážně soustředilo na Lwów. Ze tří stran obklíčené město bylo jakýmsi polským klínem v ukrajinských pozicích. Došlo k vypracování prostého a logického plánu na přerušení železničního spojení Lwów–Przemyśl a jeho odříznutí od zbytku Polska. Dobyetí železnice mělo usnadnit následný útok na Lwów ze všech stran. Dne 9. prosince 1918 začal ukrajinský útok na polské pozice v okolí Przemyšle. Došlo k prolomení obranné linie, ale polské velení dokázalo především s pomocí železnice přisunout dostatečné posily a průlom uzavřít. Dne 17. prosince byl útok definitivně odražen. Obě strany se snažily posílit své jednotky a zvrátit situaci na svou stranu. V lednu a únoru proběhlo několik ukrajinských útoků na město a polských protiútoků ve snaze uvolnit obklíčení.⁸³ Ani jedna ze stran však nedosáhla většího úspěchu.⁸⁴

⁸² BÖHLER, s. 70–83; ŁUKOMSKI, Grzegorz, PARTACZ, Czesław, POLAK, Bogusław, *Wojna polsko-ukraińska 1918–1919*, Koszalin, Warszawa 1994, s. 142–194.

⁸³ Situace na frontě v lednu a únoru 1919 viz přílohu č. 12.

⁸⁴ KLIMECKI, Michał, *Lwów 1918–1919*, Warszawa 1998, s. 53–99; ŁUKOMSKI, s. 141–148.

Dne 14. února 1919 posílené ukrajinské jednotky znovu zaútočily v hlavním směru na Lwów. Dne 20. února se Ukrajincům podařilo přerušit železniční spojení a dokončit obchvat Lwówa. Město bylo úplně odříznuto od centrálního Polska. Naštěstí pro polské velení však ve stejné době dorazila na ukrajinské velitelství dohodová mise pod francouzským velením, která pod pohrůzkou vypovězení diplomatických styků požadovala okamžité ukončení všech bojových operací. Dne 25. února byla veškerá bojová aktivita přerušena a zástupci Polska a ZULR se sešli ke zprostředkovaným jednáním. Diplomatická mise dohodových států přišla s úkolem zastavit boje a zajistit trvalé příměří mezi Poláky a Ukrajinci. Dohodoví představitelé navrhli oboustranné přijetí tzv. *Barthélemovy linie*.⁸⁵ Tato hranice byla výhodná pro polskou stranu, protože přiřkla Przemyśl a Lwów Polákům a její jižní průběh kopíroval řeku San. Na oplátku měli Poláci uznat nezávislost ZULR. Polská strana navrhovala, aby jižní hranice vedla západně od řeky San, tedy přímo jižním směrem. Pro Ukrajince byly obě varianty neakceptovatelné. Ztráta Lwówa pro ně v tuto chvíli nepřicházela v úvahu, stejně tak jako postoupení území na západ od řeky San Polsku. Neúspěšná jednání vyvrcholila 4. března 1919, kdy ukrajinské síly zahájily novou ofenzivu. Ukrajincům se však nepodařilo město dobýt a Poláci navíc obnovili spojení města s Polskem.⁸⁶

Po této neúspěšné snaze získat město silou se ukrajinští představitelé uchýlili opět k diplomacii, a nakonec souhlasili snovým mírovým plánem Dohody (Bothova linie). Ten do určité míry odpovídal prvnímu návrhu (Lwów měl být připojen k Polsku, Boryslavský naftový revír k ZULR a Polsko mělo uznat nezávislost ZULR). Poláci však tentokrát odmítli vyjednávat. Uvolněné obklíčení okolo Lwówa a přísun velkého množství posil (především Hallerova armáda) povzbudili polské představitele, kteří se rozhodli pro vojenské řešení situace. Dne 19. dubna 1919 zahájila polská armáda mohutnou ofenzivu s cílem úplně osvobodit Lwów ze všech stran. Úspěch této operace povzbudil další polskou iniciativu. Následoval masivní útok opětovně posílených jednotek na

⁸⁵ Pojmenovaná po generálovi Josephu Barthelemovi, který vedl diplomatickou misi Dohody. Mapa linie viz přílohu č. 13.

⁸⁶ KLIMECKI, *Lwów 1918–1919*, s.137–184; ŁUKOMSKI, s.168–180.

začátku května. Ukrajinské síly ustupovaly soustředěnému polskému tlaku celý měsíc a na konci května měli Poláci pod kontrolou téměř polovinu východní Haliče. Situace využilo Rumunsko a 25. května bez boje obsadilo oblast Pokutí (jižní oblast Východní Haliče), čímž přerušilo zásobovací trasu mezi ZULR a ČSR, po níž proudily důležité komodity. Tím výrazně naklonilo situaci ve prospěch Polska.⁸⁷

Ve snaze zvrátit negativní situaci došlo na ukrajinské straně ke změně velitele. Velení jednotek ZULR se ujal bývalý carský generál Oleksandr Hrekov. V jeho očích bylo jedinou šancí pokusit se o silný protiútok. Ukrajinské síly se přeskupily a zahájily poslední mohutnou ukrajinskou ofenzivu na tomto bojišti. Protiofenziva byla zpočátku úspěšná a vytlačila polská vojska z části dobytého území. Útok byl pro Poláky nečekaný a nepodařilo se na něj včas reagovat. Čas a materiální podpora však byly na straně Polska. Poláci se dokázali z protiofenzivy vzpamatovat a čím dál vyčerpanější ukrajinské jednotky nakonec úplně zastavit. Ukrajincům navíc začal docházet vojenský materiál a především munice. Z tohoto důvodu postupně omezovali své útočné aktivity. Polsko bylo ukrajinským útokem zaskočeno, a proto nabídlo Ukrajincům příměří a určilo novou demarkační linii (*Delwigova linie*).⁸⁸ Ukrajínští představitelé však tuto variantu opět odmítli. Polsko mezitím zreorganizovalo své síly a po ukrajinském odmítnutí zahájily na konci června čerstvé polské jednotky novou ofenzivu. Ukrajinské jednotky již neměly sílu a nedokázaly Polákům vzdorovat.⁸⁹ Tato ofenziva zničila vojska ZULR a de facto ukončila existenci tohoto státu.⁹⁰

Na Pařížské mírové konferenci byla celá situace projednávána a 21. listopadu 1919 byla celá východní Halič oficiálně přičleněna k Polsku. Mělo se tak stát na dobu 25 let a po této době měl následovat plebiscit. V dubnu 1920 došlo k setkání představitelů Polska a UNR. Generál Piłsudski a vůdce Ukrajinské národní republiky Symon Petljura podepsali na základě jednání

⁸⁷ ŁUKOMSKI, s.179–205; KLIMECKI, Michał, *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Warszawa 2000, s. 189–224.

⁸⁸ Pojmenovaná po důstojníkovi ruské a následně ukrajinské armády Sergeji Delwigovi. Delwigova linie viz přílohu č. 14.

⁸⁹ Mapa vojenských operací z května a června 1919 viz přílohu č 15.

⁹⁰ BÖHLER, s. 70–83; KLIMECKI, *Polsko-ukraińska wojna o Lwów*, s. 226–243.

spojenectví proti Rudé armádě. Politická dohoda byla podepsána 21. dubna ve Varšavě, vojenská pak 24. dubna. Ukrajinci se tímto dokumentem zaručili Polákům respektovat hranici na řece Zbruč a Poláci se na oplátku zavázali Ukrajincům vojensky pomoci v boji proti bolševickým silám. Boje Poláků proti Ukrajincům tím byly ukončeny.⁹¹

4.3 Polsko-sovětská válka

Pro polský stát znamenala válka s Ukrajinci pouze jakousi předeheru pro další konflikt. Ten měl být daleko rozsáhlejším a pro vytyčení východní hranice Polska naprosto zásadním. Polsko i sovětské Rusko se postavily proti sobě s naprosto rozdílnými vizemi budoucího postavení a uspořádání polského státu. Sovětské představy operovaly s myšlenkou rozšiřování revoluce směrem na západ a Polsko se mělo stát jakousi předsunutou výspou revolučních myšlenek. Postup na západ byl v zásadě pokračováním revoluce a rozšiřováním jejích myšlenek. S touto vizí zcela logicky nesouhlasili polští představitelé. Ti (myšleno Piłsudski a jeho spolupracovníci) chtěli rozšířit polské území v rámci bývalých historických území Polsko-litevské unie. Toto bylo chápáno jako nezbytný krok k zajištění polské nezávislosti. Zároveň tím měla být vytvořena výhodná mezinárodní situace pro Polsko v budoucích letech. Sovětské Rusko a Polsko byly v prvních poválečných týdnech odděleny územím pod správou Ober-Ost, neměli tedy společnou hranici. V prosinci 1918 však začalo stahování německých vojenských sil z této oblasti, Ober-Ost přestal existovat. Poláci a Sověti se snažili tento uvolněný prostor získat pro sebe. Sovětské Rusko se snažilo rozšířit své území co nejvíce na západ. Polsko nechtělo tolerovat zábor území, jež považovalo za historicky polská. Obě strany se tedy dostaly do konfliktní pozice.⁹²

V lednu 1919 se sovětská strana rozhodla pro obsazení Wilna a Minsku. Tuto operaci provedla čerstvě zformovaná západní armáda pod velením

⁹¹ BÖHLER, s. 70–83; KLIMECKI, *Polsko-ukraińskawojna o Lwów*, s. 226–243.

⁹² DAVIES, Norman, *Bílý orel, Rudá hvězda: Polsko-sovětská válka 1919–20 a „zázrak nad Vislou“*, Praha 2006. s. 17–30; MAČIULIS, STALIŪNAS, s. 81–87.

Alexandra Mjasnikova. Po úspěšném provedení této operace byl 12. Ledna nařízen postup průzkumným jednotkám k linii Němen-Ščara. Sověti na obsazeném území vytvořili Litevsko-běloruskou socialistickou republiku (tzv. *Lit-Běl*)⁹³. Poláci v reakci na tento postup zformovali severní a jižní armádní skupinu. Tyto dvě skupiny podnikly 9. února společný koordinovaný postup proti sovětským silám. Dne 14. února se sovětské a polské jednotky střetly u městečka Bereza Kartuska (dnešní Biaroza/Byaroza v Bělorusku). O dva dny později došlo k dalším střetům u měst Grodno a Kobryn. Toto prvotní „otřukávání“ přešlo na několik týdnů v poziční boje a malé šarvátky lokálního charakteru. Obě strany se soustředily na konsolidaci jednotek.⁹⁴

Piłsudski jako vrchní velitel polské armády se v dubnu 1919 přesunul na frontu a začal plánovat útok proti sovětským pozicím s úmyslem dobýt Wilno. 16. dubna začal útok na nepřipravené jednotky protivníka. Cílem bylo rozdělit sovětské síly a v hlavním směru útoku postoupit až k samotnému Wilnu. 17. dubna se polské jednotky ocitly na předměstí Wilna a o dva dny později, 19. dubna, začal útok, který měl město dostat pod polskou kontrolu. Útok vedla jízdní skupina pod velením plukovníka Władysława Beliny-Prażmowského, později podpořená pěchotou pod velením generála Śmigły-Rydzce. Celá vojenská operace byla úspěšná.⁹⁵ V hlavním i vedlejších směrech útoku bylo dosaženo stanovených cílů. Poláci se tímto úspěchem cítili povzbuzeni. Dne 21. dubna Piłsudski dorazil do Wilna a následující den vydal prohlášení k litevským občanům, ve kterém zdůraznil především historické spojení Litevců a Poláků, a z toho plynoucí společné hodnoty. Zároveň deklaroval, že polská strana se nebude vměšovat do litevských záležitostí ohledně uspořádání otázek národnostních a náboženských. Představitelé sověty založeného Lit-Bělu se

⁹³ Lit-Běl byl sovětský loutkový stát existující od 17. února do 17. července 1919. V Litvě i v Bělorusku bylo sloučení těchto dvou států pod sovětským vedením vnímáno rozpačitě. Více negativních reakcí přišlo z běloruské strany.

⁹⁴ BALKELIS, Tomas, *War, Revolution and Nation-making in Lithuania, 1914–1923*, New York 2018, s. 78–94; BORZEŃCKI, Jerzy, *The Soviet-Polish Peace of 1921 and the Creation of Interwar Europe*, London 2008, s. 23–26.

⁹⁵ Mapa Vilenské operace viz přílohu č. 16.

přesunuli do Minska. Sovětská západní armáda se stáhla do nových pozic na řece Němen, kde zaujala obranu.⁹⁶

Euforie z jasného a poměrně hladkého vítězství vedla polské velení k vypracování dalšího ofenzivního plánu. Dalším cílem se mělo stát město Minsk. Velením operace byl pověřen generál Stanisław Szeptycki. Začátek operace byl naplánován na srpen. Szeptyckého Severní skupina byla během června 1919 výrazně posílena (především o uvolněné jednotky z Velkopolska). Hlavní polská síla byla koncentrována okolo města Mołodeczno (Molodečno), což měl být nástupní prostor pro útok. Operace měla v první fázi obchvatem odříznout město od zbytku sovětských sil a pak v dalších fázích postupnými útoky v několika směrech vytlačit jednotky protivníka soustředěným tlakem ven z města. V prvních srpnových dnech polské síly zahájily útok a Minsk byl 8. srpna dobyt. Sovětská obrana nevydržela soustředěný nápor v několika směrech a postupně se zhroutila. Polské jednotky se zastavily až na linii řek Berezina, Dvina. Cíl operace byl splněn. Polská pozice byla v tuto chvíli silná. Armáda měla pod kontrolou veškeré strategické dopravní i komunikační uzly v oblasti. Disponovala konsolidovanými jednotkami a měla možnost vytvořit si strukturovaná obranná postavení. Počasí se zhoršovalo a polští představitelé chtěli své výhodné pozice využít při vyjednávání se Sověty.⁹⁷

K prvním schůzkám mezi Poláky a Sověty došlo již na přelomu června a července, ovšem bez valného výsledku. Na podzim roku 1919 byly rozhovory obnoveny. Dne 11. října se v Mikaszewicích sešly vyjednávací skupiny Polska a sovětského Ruska. Místo bylo vybráno záměrně díky své poloze. Stýkaly se zde totiž vojska Poláků, Sovětů, Ukrajinců a také bělogvardějců. Polskou výpravu vedl Michal Kossakowski, ruskou Julian Marchlewski. Polské vojenské úspěchy silně ovlivnily náladu rozhovorů. Sověti, vědomi si své pozice, byli ochotni přijmout některé polské návrhy. Dne 2. listopadu 1919 podepsaly obě strany dohodu o jednostranném propuštění všech polských vojenských zajatců. Dne 9. listopadu následovala dohoda o vzájemné výměně civilních zajatců. Obě

⁹⁶ BALKELIS, s. 96–120; MAČIULIS, STALIŪNAS, s. 69–74.

⁹⁷ DAVIES, *Bílý orel, Rudá hvězda*, s. 60–68; BORZEŃCKI, s. 23–27.

delegace hovořily i o podepsání míru a ukončení bojů, ovšem ke konečné dohodě nedošlo a 14. prosince byla jednání ukončena, aniž by došlo k podepsání příměří či míru. Během jednání byla Nejvyšší spojeneckou radou navržena provizorní východní hranice Polska, již zmíněná Curzonova linie, ale ani jedna ze stran tento návrh neakceptovala.⁹⁸

Během těchto polsko-sovětských rozhovorů probíhaly také rozhovory mezi polskou stranou a bělogvardějským generálem Antonem Ivanovičem Děnikinem. V době, kdy Sověti a Poláci začali svá jednání, Děnikinovy jednotky podnikly ofenzivu, při níž se jim 13. října podařilo obsadit město Orel. O čtyři dny později pak Novosil. Postup bělogvardějských jednotek byl však následně zastaven a došlo k několika sovětským protiútokům, které způsobily Děnikinovým jednotkám poměrně velké ztráty. V této situaci se generál obrátil na Piłsudského. Navrhoval společný postup svých a polských jednotek proti silám rudoarmějců. Piłsudski návrh nepřijal, neboť chápal rudá i bílá vojska a jejich velitele jako srovnatelné ohrožení polské nezávislosti.⁹⁹

Po ukončení polsko-sovětských jednání se Poláci rozhodli k naplánování další ofenzivy. Tentokrát se cílem mělo stát město Dyneburg (dnešní Daugavpils v Lotyšsku). Polská strana tuto operaci naplánovala jako společnou akci polských a lotyšských vojsk. Piłsudski tuto spolupráci dojednával sám na setkání s lotyšským ministrem zahraničí. Lotyšské síly měly tvořit přibližně čtvrtinu celkového počtu nasazených vojáků. Původní začátek ofenzivy byl díky průtahům a komplikacím na lotyšské straně posunut z poloviny prosince na začátek ledna. Dne 3. ledna 1920 začal útok ve směru na Dyneburg a polské jednotky se vydaly přes zamrzlou Dvinu. Došlo k odříznutí města od severu a následně přímému útoku na sovětské obranné pozice. Soustředěná ofenziva donutila sovětské jednotky 5. ledna k opuštění pozic a vyklizení města. Sovětům zbyla pouze západní ústupová cesta. V tomto směru pak byly rudé jednotky

⁹⁸ BORZEŃCKI, s. 36–46.

⁹⁹ DAVIES, *Bílý orel, Rudá hvězda*, s. 67–71; BORZEŃCKI, s. 46–57.

obklíčeny a odzbrojeny připravenými lotyšskými jednotkami. Polské jednotky město obsadily a Piłsudski poté osobně předal správu Dyneburgu Lotyšům.¹⁰⁰

Sovětské porážky v počátcích války s Poláky lze přičítat jejich boji na několika bojištích a z toho vyplývajícího tříštění sil. Rok 1920 znamenal v tomto ohledu pro Sověty pozitivní posun. Rudé armádě se podařilo zatlačit Děnikina na Krym, vypořádat se s admirálem Alexandrem Vasiljevičem Kolčakem a ukončit boje s Estonskem. Zatímco během lednového útoku spojených sil Polska a Lotyšska na Dyneburg disponovala sovětská západní armáda pouze čtyřmi pěšími divizemi a jednou jízdní brigádou, na konci dubna 1920 již její síla čítala 20 pěších divizí a 5 jízdních brigád. Největší část těchto nových jednotek byla alokována pro severní úsek fronty na území dnešního Běloruska.¹⁰¹

Také Poláci se snažili posílit své jednotky a zabezpečit své obranné pozice. Od dohodových zemí se Polsku dostalo půjček, využitých na nákup vojenského materiálu.¹⁰² Prostředky v tuto chvíli neznamenal pro Polsko problém. Potíže však byly s transportem zbraní a vojenského materiálu do země a následně na frontová bojiště. Existovaly tři dopravní trasy – přes Gdaňsk, přes Německo a přes Československo. Gdaňská cesta byla nespolehlivá kvůli často stávkujícím přístavním dělníkům. Trasy přes Německo a Československo byly přerušeny z důvodů zhoršených vzájemných vztahů. Následné vyřešení situace v Pomořansku a Těšínsku uvolnilo suchozemské transportní kanály a umožnilo posílení pozic na polsko-sovětské frontě i tvorbu taktických rezerv. Dne 19. dubna Polsko reorganizovalo velení. Józef Piłsudski se stal maršálem. Jednotlivé fronty nahradily armády a armádní velitelství.¹⁰³ Polská snaha o posílení svých pozic navíc nekončila jen u posilování vlastních jednotek. Poláci uvažovali a jednali o spolupráci s pobaltskými státy. Jejich účast na konferenci pobaltských států však úspěch nepřinesla. Lotyšsko a Finsko bylo spolupráci nakloněno,

¹⁰⁰ DAVIES, *Bílý orel, Rudá hvězda*, s. 74–76; BÖHLER, s. 70–83.

¹⁰¹ DAVIES, *Bílý orel, Rudá hvězda*, s. 82–88; ZAMOYSKI, Adam. *The Battle for the Marchlands*, New York 1981, s. 12–35.

¹⁰² Francie uvolnila půjčku 375 milionů franků, USA zajistily půjčku 56 milionů dolarů.

¹⁰³ I. armáda (Bělorusko / gen. Żygałłowicz), II. armáda (Volyň / gen. Listowski), IV. armáda (Polesí / gen. Szeptycki) a VI. armáda (Halič / gen. Iwaszkiewicz-Rudoszański).

Estonsko nejevilo zvláštní zájem a Litva se k možné spolupráci postavila vysloveně negativně.¹⁰⁴

Obě strany využily klidnější situace na frontě nejen k posílení, ale také k vypracování strategických vojenských plánů. Sovětské Rusko se nesmířilo se stávající situací a díky posílení západní armády mohlo rozpracovat ofenzivní plány. Vrchní velitel Rudé armády Sergej Kameněv, náčelník operačního štábu Boris Šapošnikov a generál Vladimir Gittis vypracovali plány útoku. Hlavními cíly byly Wilno a Lida, krycí a odlehčovací operace se měla odehrát v oblasti Polesí. S plánovaným začátkem vojenských operací se počítalo v dubnu. Poláci vypracovali svůj strategický plán již v únoru, jmenovitě generál Tadeusz Kutrzeba. Polská ofenziva počítala s útokem na jižním úseku fronty s cílem dobýt Kyjev. Ukrajina poskytovala příhodné podmínky pro rychlý útok. Polské jednotky by tímto útokem narušily mobilizaci sovětských jednotek. Ukrajina také znamenala podstatný zdroj potravin pro zásobování vojsk. Začátek ofenzivy byl naplánován na duben. Polsko navíc získalo v dubnu 1920 strategického spojence v podobě Semjona Petljury a Ukrajinské národní republiky.¹⁰⁵

Iniciativnější ohledně svých strategických plánů se ukázali Poláci. Již v březnu 1920 došlo k přípravným útokům ve snaze konsolidovat nástupní prostor pro hlavní ofenzivu na Ukrajinu. Během 5., 6. a 7. března byly postupně obsazeny Mozyr, Kalinkoviči a Šačilky. Sovětské síly se pokusily 19. března neúspěšně o protiútok. Od této chvíle se polské síly plně připravovaly na hlavní útok. V polovině dubna polské jednotky zaujaly připravené výchozí pozice. Dne 17. dubna vydal polský generální štáb rozkaz k dokončení všech příprav na ofenzivu. Polské síly se skládaly z celkem tří armád¹⁰⁶ a dvou neúplných ukrajinských divizí. Sovětské síly čítaly dvě armády,¹⁰⁷ oslabené navíc vzpourou dvou brigád z haličské oblasti. Ofenziva byla spuštěna 25. dubna a zastihla sovětské jednotky nepřipravené. Polsko-ukrajinský nápor byl vytrvalý a silný. Hned 26. dubna byl dobyt Žytomierz (dnes Žytomyr) a Korosteň, následující den

¹⁰⁴ DAVIES, *Bílý orel, Rudá hvězda*, s. 75–82; ZAMOYSKI, *The Battle for the Marchlands*, s. 36–58.

¹⁰⁵ DAVIES, *Bílý orel, Rudá hvězda*, s. 95–102.

¹⁰⁶ III. armáda gen. Šmiglyho-Rydze, II. armáda gen. Listowského, VI. armáda gen. Iwaszkiewiczze.

¹⁰⁷ XII. armáda gen. Mežanina a XIV. gen. Uboreviče.

Berdyczów (dnes Berdyčiv, také Berdičev) a Kazatin (dnes Kozjatyn). Po prvotním rychlém postupu došlo ke zpomalení a následné reorganizaci polských jednotek. Sovětské síly tohoto oddychu využily k ústupovým manévřům a 6. května evakuovaly Kyjev. Hned další den do města vstoupily polské jednotky. Polský spojenec Petljura Kyjev vyhlásil za hlavní město ULR a začal konsolidovat svou moc. Polský postup ještě pár dní pokračoval a zastavil se až po obsazení Brovar 12. května 1920.¹⁰⁸

Sovětské velení se snažilo rychle reorganizovat a doplnit síly. Zároveň došlo k posílení. Za zmínku stojí především převelení I. jízdní armády (*Konarmija*) pod velením generála Semjona Michajloviče Bud'onného. Po doplnění sil byl vytvořen plán protiútoků. Hlavním cílem sovětských jednotek bylo vrazit klín mezi III. a VI. polskou armádu. Tento úkol měla plnit především I. jízdní brigáda. Sovětský protiútok začal 27. května. Bud'onného *Konarmija* podnikla několik neúspěšných útoků na polské pozice. Poláci podnikli 2. června úspěšný protiútok a podařilo se jim dokonce zajmout dva obrněné vlaky. V reakci na neúspěšné útoky sovětských jednotek a ztrátu obrněných vlaků se sešel velitelský sbor I. jízdní brigády, který se rozhodl změnit způsob nasazení svých jízdních jednotek. Přechod od útoků velkých rozvinutých jízdních formací k nasazení menších úderných oddílů se ukázal jako správný. Dne 5. června se nakonec průlom zdařil. Průlomu se účastnily právě 3 ze 4 divizí *Konarmije*. Sověti postupně převzali iniciativu a podařilo se jim v následných bojích obklíčit III. armádu. Dne 7. června sovětské jednotky obsadily Žytomierz a Berdyczów. Bud'onný následně zastavil postup. Došlo k přeskupení, reorganizaci a doplnění zásob. Toto přerušování tlaku využila III. armáda k vymanění svých jednotek z obklíčení a stáhla se. Zbylé polské armády se alespoň částečně mohly vzpamatovat a ustoupit. Ústup polských jednotek umožnil sovětským jednotkám 26. června obsadit po krátkých bojích Novgorod Volyňský.¹⁰⁹

¹⁰⁸ DAVIES, *Bílý orel, Rudá hvězda*, s. 103–114; BORZĘCKI, s. 63–72, Mapa postupu polských sil viz přílohu č. 17.

¹⁰⁹ BORZĘCKI, s. 72–79; ZAMOYSKI, *The Battle for the Marchlands*, s. 36–58.

Sovětské síly byly ve výhodě a velení Rudé armády se rozhodlo k naplánování velké celofrontové ofenzivy, jejímž hlavním cílem bylo dobytí Varšavy. V důsledku splnění tohoto cíle mělo dojít k definitivnímu rozbití polských sil. Sověti měli k dispozici čtyři armády a dalších několik jednotek o velikosti sborů a praporů.¹¹⁰ Poláci měli k dispozici dvě armády.¹¹¹ Sověti začali s ofenzivou 4. července a 9. července obsadili Świąciany. Dne 11. července pak obsadili Minsk, 14. července bylo dobyto Wilno. Dne 19. července zaútočily sovětské síly na Grodno, které se podařilo obklíčit, a nakonec 22. července se jeho posádka vzdala. Na jihu sovětské síly překročily řeku Stryj a 30. července stály na linii Osowiec–Suwałki–Lomż–Augustów. Po následném útoku Rudá armáda 3. srpna dosáhla Brestu Litevského. V tuto chvíli situace využili polští komunisté pod vedením Juliana Marchlewského. Založili Prozatímní polský revoluční výbor, který měl připravit vznik nové komunistické vlády v Polsku. Postup sovětských armád se Polákům nedařilo zpomalit. Dne 12. srpna se nacházely sovětské síly 45 a 13. srpna již jen 19 kilometrů od Varšavy. Schylovalo se k závěrečnému úderu.¹¹²

Sovětské síly pod vedením generála Michaila Nikolajeviče Tuchačevského od 13. srpna tlačily na polské pozice, ale byly naprosto nepřipravené na možný protiútok. Došlo k úspěšnému zastavení rudých vojsk a Poláci přešli do protiútku (tzv. *zázrak na Visle*).¹¹³ Bitva u Varšavy byla ukončena 25. srpna polským vítězstvím. Tuchačevskij se pokoušel zformovat zálohy a polský protiútok zastavit, ale neúspěšně. Dne 20. září začala bitva na řece Němen, jejímž výsledkem byla 25. září drtivá porážka Rudé armády.¹¹⁴ Sovětská pozice byla navíc oslabena několika povstáními, která si vyžádala převelení sil k jejich potlačení. Oslabené bolševické jednotky

¹¹⁰ IV. armáda gen. Sergejeva, XV. armáda gen. Korca, III. armáda gen. Lazareviče, XVI. armáda gen. Dovoynov-Sologubova. Dále Mozyrská skupina gen. Čvesinova a 3. jízdní sbor gen. Gaji Dmitrijeviče Gaje.

¹¹¹ I. armáda gen. Żygdłowicze, IV. armáda gen. Szeptyckého a Poleská skupina gen. Sikorského.

¹¹² DAVIES, *Bílý orel, Rudá hvězda*, s. 128–185; BORZECKI, s. 74–85. Mapa sovětské protiofenzivy viz přílohu č. 18.

¹¹³ Bitva u Varšavy takto bývá označována díky zapojení dobrovolníků a bezvýhodné situaci, které čelila polská vojska na začátku bitvy. Nakonec se díky heroickému odporu a nečekanému protiútku podařilo silnějšího protivníka odrazit a kriticky oslabit. Jako zázrak ji označovali především Poláci a dodnes se jedná o důležitou historickou událost.

¹¹⁴ Mapa bitvy na řece Němen viz přílohu č. 19.

nedokázaly vzdorovat polskému tlaku. V říjnu Poláci dobyli Wilno, Minsk a Korosteň a připravovali se k útoku na Kyjev. V tuto chvíli ovšem západní mocnosti vyzvaly obě strany k obnovení neúspěšných jednání o ukončení bojů. Polsko nakonec zahraničnímu tlaku podlehl a stejně jako sovětské Rusko vyjádřilo vůli obnovit mírové rozhovory. Dne 12. října bylo podepsáno příměří, které ukončilo boje a připravilo půdu pro další mírová jednání. Dne 18. března 1921 byla podepsána mírová smlouva, tzv. *Rižský mír*. Polsko díky tomuto dokumentu potvrdilo své územní zisky. Sovětská strana akceptovala polské požadavky a navíc deklarovala uznání nezávislosti Běloruska a Ukrajiny.¹¹⁵

Rižský mír znamenal začátek konce procesu ve smyslu určení východní hranice polského státu. Jeho vnímání na obou stranách bylo však spíše negativní. Část polského veřejného mínění se klonila k názoru, že byl spíše nevýhodný a vzhledem k situaci přenechával příliš mnoho území protivníkovi. Piłsudski (jednání v Rize se účastnil pouze jako pozorovatel) byl z uzavřeného míru zklamán. Negativně vnímal zejména ponechání Ukrajinců a jejich území za vytyčenou hranicí vlastnímu osudu (separátní mír navíc odporoval smlouvě podepsané s Petjurou). Mírovou smlouvu chápal jako prohru, protože v důsledku se již nemohlo počítat s realizací jeho konceptu Mezimoří. Jednak z důvodu ztráty ukrajinské důvěry. Jednak také proto, že sovětské síly brzy obsadily Bělorusko a zbytek Ukrajiny. Pro sovětské představitele byla smlouva přiznáním, že minimálně dočasně rezignují na export revolučních myšlenek směrem na západ. Vše bylo pro bolševiky o to bolestnější, že obrat přišel v bitvě o Varšavu, která se jevila jako jednoznačná záležitost ve prospěch jejich sil. Zároveň však neváhali a smluvně garantovanou nezávislost Ukrajiny a Běloruska ignorovali vytvořením sovětských republik a obsazením území až k hranicím s Polskem. Mír tedy ukončil válku, ale plná spokojenost nepanovala ani na jedné straně nové hranice.¹¹⁶

¹¹⁵ BORZECKI, s. 94–112; ZAMOYSKI, *The Battle for the Marchlands*, s. 125–140.

¹¹⁶ DĄBROWSKI, Stanisław, The Peace Treaty of Riga. In: *The Polish Review*, Vol. 5, No. 1 (Winter 1960), s. 3–34. Dostupné na <https://www.jstor.org/stable/25776284>, citováno dne 6. 3. 2021; BORZECKI, s. 230–258.

4.4 Polsko-litevská válka a Želigowského povstání

Třetí konflikt v rámci definice východní hranice polského státu se uskutečnil jako jakási dohra polsko-sovětské války. Sporným územím se stala oblast Suvalek (polsky Suwałki) a Vilenska (okolí Wilna). Samotné město Wilno bylo jádrem sporu mezi Poláky a Litevci již od vyhlášení samostatnosti obou států. Piłsudski se navíc nevzdal myšlenky federativního soustátí navazujícího na polsko-litevský stát. Dokonce se pokusil provést v Litvě převrat za pomoci členů POW. Plány na převrat byly ovšem vyzrazeny a i opakovaná snaha o jeho realizaci byla Litevci včas zmařena.¹¹⁷ To samozřejmě Litevce velice popudilo a zintenzivnilo protipolské nálady v zemi.¹¹⁸

Dohodové mocnosti určily jako hranici obou států tzv. *Fochovu linii*.¹¹⁹ Během polsko-sovětské války byla Litva oficiálně neutrální, ale svými kroky prakticky podporovala Sověty.¹²⁰ Dne 12. července 1920 uzavřelo Sovětské Rusko mírovou smlouvu s Litvou, ve které bylo Vilensko přiznáno Litvě na oplátku za povolení průchodu jednotek Rudé armády přes území Litvy. Na konci srpna pak Sověti předali správu nad Vilenskem a Wilnem do litevských rukou, přičemž 26. srpna 1920 bylo Wilno oficiálně prohlášeno za hlavní město Litevské republiky. Oblast Suvalek Litevci na krátký čas obsadili, ale byli na přelomu srpna a září Poláky vytlačeni. Poláci se však nehodlali smířit se ztrátou Wilna.¹²¹

Józef Piłsudski (sám pocházel z Vilenska) naplánoval akci s cílem získat Vilensko a Wilno zpět. Vydal rozkaz generálu Lucjanu Želigowskému (také rodák z Vilenska) a ten 8. října 1920 předstíral vzpouru části polských jednotek. Tyto „vzbouřené“ jednotky zaútočily na Wilno a bez větších problémů jej o den později dobyly. Litevští představitelé se pokusili předat kontrolu nad městem

¹¹⁷ BUCHOWSKI, Stanisław, *Konflikt Polsko-litewski o Ziemię Sejneńsko-Suwałską w latach 1918–1920*, Sejny 2009, s. 69–112.

¹¹⁸ BÖHLER, s. 83–95; ŁOSSOWSKI, Piotr, *Konflikt Polsko-litewski 1918–1920*, Warszawa 1996, s. 134–183; BALKELIS, s. 96–120.

¹¹⁹ Mapa vývoje hranic obou států s vyznačenou Fochovou linií viz přílohu č. 20.

¹²⁰ V červenci se dokonce litevská vojska účastnila bojů proti Polákům u Troků a Landvarova.

¹²¹ ŁOSSOWSKI, s. 134–183; BALKELIS, s. 96–120.

zástupcům Dohody,¹²² což však Želigowski neuznal jako legitimní. Následně sám vyhlásil vznik samostatného státu Střední Litva (polsky *Litwa Środkowa*).¹²³ Tato událost byla na mezinárodním poli odsouzena. Polské a litevské síly pokračovaly v bojích. Litva 17. listopadu odmítla nabídku vojenské pomoci od bolševiků a také Želigowského návrh na příměří. Polský postup pokračoval směrem na Kaunas. Následně však 19. listopadu začal soustředěný litevský útok, který polské síly zatlačil zpět. Lotyšsko v reakci na průběh operací pohrozilo vstupem do konfliktu, pokud nebudou bojové akce okamžitě přerušeny. Následovala krátká série litevských úspěšných protiútoků. Dne 20. listopadu pak obě strany usedly k jednacímu stolu a s pomocí Společnosti národů se dohodly na příměří platném od 21. listopadu. Podpisem dokumentu došlo k zastavení bojů a byl zde dohodnut budoucí vznik demilitarizované oblasti oddělující Střední Litvu (Vilensko) od Litevské republiky. Ještě v noci z 20. na 21. listopadu 1920 (v rozporu s dojednanými podmínkami příměří) podnikli Litevci úspěšný útok na polské pozice. Společnost národů vyzvala velice ostře Litvu k zastavení útoku. Tato událost ochromila další vyjednávání, avšak 29. listopadu došlo k podepsání již definitivního dokumentu o příměří mezi Polskem a Litvou. K podepsání mírové smlouvy již nedošlo.¹²⁴

¹²² Konkrétně v městě přítomnému plukovníkovi francouzské armády Constantinu Reboulovi a jeho spolupracovníkům.

¹²³ Mapa Střední Litvy viz přílohu č. 21.

¹²⁴ ŁOSSOWSKI, s. 214–219; MAČIULIS, STALIŪNAS, s. 79–91.

5. Polsko od obnovení samostatnosti po podepsání Řižského míru

5.1 Vývoj vnitropolitické situace v letech 1919–1921

Vnitropolitická situace obnoveného polského státu byla od počátku mimořádně nestabilní. Politické prostředí bylo rozdrobeno do mnoha politických subjektů a jen velice těžko se hledala politická shoda. Do podepsání příměří v Rize se vystřídal celkem čtyři vlády. Pravice i levice současně označovaly vlády za nekompetentní a nakloněné protistraně. Nevůli začala budit i osoba Józefa Piłsudského. Panovala obecná obava z jeho možných snah nastolit diktaturu. Ačkoliv hrozba porážky v polsko-sovětské válce dokázala načas utlumit rozpory mezi politiky, po jejím odeznění se spory rozhořely znovu a minimálně se stejnou intenzitou. Politická scéna v Polsku byla v počátcích charakterizována velkou nestabilitou, nejistotou, korupcí, a to vše způsobilo poměrně prudký pokles důvěry v politickou reprezentaci napříč společností.¹²⁵

Piłsudski se vahou své osobnosti a všemi dostupnými prostředky snažil o prosazení svého konceptu Polska a Mezimoří. Narážel však na nesouhlas především Národních demokratů. Demise Paderewského vlády 9. prosince 1919 pro něj v tomto ohledu znamenala problém. Osoba fenomenálního klavíristy znamenala důležité pojítko mezi dohodovými mocnostmi (především Spojenými státy americkými) a polskou vládou. Jeho odchod mohl znamenat oslabení pozice Polska na mezinárodní úrovni a především ztrátu podpory z Washingtonu. Dne 13. prosince 1919 jmenoval Piłsudski novou vládu, jejímž předsedou se stal Leopold Skulski. Tato vláda byla sestavena s co nejširší politickou podporou, což mělo zajistit její stabilitu. Skulski se snažil pokračovat ve sjednocovacím procesu bývalých záborových oblastí. Zároveň se musel vypořádat s ekonomickými problémy, které pramenily z obecného poválečného zmatku, častých stávek a válečných potřeb na východě. Souběh událostí vytvářel na Skulského vládu stále větší tlak. Nařízení o nuceném zabavování plodin a

¹²⁵ CRAMPTON, R. J., *Eastern Europe in the Twentieth Century and After*, New York 1997, s. 39–43.

úspěšná sovětská ofenziva pak vyhrotily politickou situaci natolik, že 9. června 1920 došlo k odstoupení jeho kabinetu.¹²⁶

Ve složité situaci Piłsudski jmenoval 23. června vládu Władysława Grabského, ta však i přes komplikovaná jednání vlastně postrádala jakýkoliv program a podporu politických subjektů. Její demise se tak stala jen otázkou času a okamžitě započala jednání o nové vládě. V těchto jednáních se Piłsudski výrazně angažoval, přičemž hovořil o nutnosti vytvoření nové vlády s co nejširší politickou podporou a zapojením co největší části politického spektra. O měsíc později, 24. července, došlo ke Grabského demisi a následující den byla jmenována vláda v čele s předsedou Wincentym Witosem. Nový kabinet si vytyčil tři programové cíle: ubránit Polsko, ukončit válku a vyjednat mír. Vláda svůj úkol splnila a po podepsání Řižského míru se nanovo obnovily tenze a konflikty uvnitř vládní koalice, které v důsledku vedly k jejímu pádu. Piłsudski, který se osobně ujal velení nad polskou armádou, sice dokázal uchránit Polsko od porážky. Uhájil polskou samostatnost. Z politického hlediska však došlo k oslabení jeho pozice. Na politické scéně panovaly rostoucí obavy z nastolení jeho osobní diktatury. Zůstal sice náčelníkem státu, ale jeho koncepce Mezimoří se ukázala, vzhledem k napjatým vztahům s Litevci a Českoslováky a situaci na Ukrajině a v Pobaltí, jako aktuálně nerealizovatelná. Došlo k částečnému naplnění Dmowského vize o vzniku jednotného národnostního státu pod polským vedením.¹²⁷

Naplnění Dmowského představ o podobě státu (ve smyslu vzniku velkého, národního polského státu) bylo v logické kolizi s představami Piłsudského. Národní Polsko pohltilo některá území, jež měla být dle představ o Mezimoří ve federativním spojení s Polskem. Piłsudski chápal Řižský mír jako porážku svých představ a na čas se stáhl (i v důsledku atentátu na nově zvoleného prezidenta Gabriela Narutowicze) z veřejného života. Dmowski se ve složitých poměrech nového státu (o který se výrazně zasloužil) více neprosadil a

¹²⁶ DAVIES, Norman, *Heart of Europe: the Past in Poland's Present*, New York 2001, s. 95–107.

¹²⁷ CRAMPTON, s. 39–43; DAVIES, *Heart of Europe*, s. 95–107.

jeho vliv na dění byl slabý.¹²⁸ Se stavem, v jakém se Polsko nacházelo, však nebyl spokojen ani Dmowski, ani Piłsudski, a to ať už s rozsahem nebo stavem politické situace. Polsko vzniklo jako územně relativně rozsáhlý stát s velkým zastoupením negativně naladěných národnostních menšin a s poměrně vyhrocenými vztahy se sousedy. Vnitřní tenze vycházely ze spojení oblastí, rozdílných ať už z ekonomického, sociálního či politického hlediska, v jeden stát, deklarovaný jako polský a hlásící se k polským tradicím. Politické nastavení dávalo velké pravomoci Sejmu. Ten se však stal místem neustálých hádek rozdrobeného politického spektra, ze kterého se nedařilo vytvořit stabilní vládu.¹²⁹

Výsledky válek na východě byly pro Polsko přelomovým momentem. Došlo ke stanovení východní hranice. Území Polska bylo poměrně rozsáhlé. Ovšem obsazení území s velmi různorodým obyvatelstvem přineslo také vleklé problémy uvnitř státu. Silná snaha o polonizaci vytvářela přirozený odpor poměrně čerstvě vykrystalizovaných a událostmi vybuzených národních identit. Války o určení východní hranice polského státu se ukázaly jako vyčerpávající boje odhodlaných stran, které zde vedly boj o přežití svých státotvorných ideálů. Z výše zmíněných popisů operací vyplývá, že způsob boje se odlišoval od regulérních vojenských válečných operací první světové války. Především nasazením narychlo zformovaných jednotek a díky nedostatečnému materiálnímu zajištění. Bojová hodnota jednotlivých částí armád byla velmi rozdílná a kolísala v závislosti na aktuálních ekonomických možnostech daného státu. Bojová morálka a zapálení vojáků ve všech zapojených armádách však byly vzhledem k okolnostem poměrně vysoké.¹³⁰

Naprosto zásadní událostí se stalo odražení sovětských sil v bitvě u Varšavy. Srpnový „zázrak na Visle“ se stal důležitou stmelující a formující událostí pro nový stát. Poláci tak získali jakýsi zásadní dějinný okamžik, legendární příběh, ve kterém uhájili svou mladou a choulostivou samostatnost.

¹²⁸ Později se sice stal ministrem zahraničí, ale jeho role a vliv postupně slábly. Viz KADLEC, s. 128–130.

¹²⁹ JOHNSON, s. 182–190; CRAMPTON, s. 39–43.

¹³⁰ FRIEDL, s. 426–441; BÖHLER, s. 138–145; CRAMPTON, s. 44–56.

Jednalo se o prvek sjednocující polské obyvatele z různých záborů a tvořící identitu meziválečného polského národa. Je třeba také připomenout, že během všech popsaných poválečných konfliktů docházelo k oboustranným násilnostem proti židovskému obyvatelstvu a ve velké míře bylo boji zasaženo i civilní obyvatelstvo. Antisemitské nálady nebyly specifickým znakem žádné z bojujících stran, spíše smutným jevem téměř všech bojových operací. Vyhrocený antisemitismus byl ve východní Evropě přítomný i před první světovou válkou. V převážně polských regionech nebyl vůbec výjimečným, spíše naopak. V polské společnosti byl antisemitismus rozšířený a tolerovaný. Kvůli válečnému konfliktu dosud nebývalého rozměru a obecnému morálnímu úpadku se protižidovské nálady staly jakýmsi ventilem frustrace. Dlouhodobý, několik let prakticky nepřerušovaný válečný stav negativně ovlivnil na dlouhý čas dotčené obyvatelstvo. Od počátku své obnovené existence bylo Polsko paralyzováno a vyčerpáváno. Politicky i ekonomicky. Situace v počátcích existence polského státu nepřála mírové koexistenci mezi novými státy a ani uvnitř těchto států.¹³¹

5.2 Vývoj mezinárodní situace v letech 1919–1921

Polské postavení na mezinárodní scéně se utvářelo, stejně jako celý stát, komplikovaně. Snahy vítězných mocností sledovaly především co nejrychlejší nastolení stabilní situace v Evropě. Společně s tímto cílem vyvstávala otázka, jak se vyvinou události v bývalém carském Rusku. V tomto směru bylo uvažováno i o roli Polska a jeho jednotek. Naprosto zásadním bodem byla pro polský stát Pařížská mírová konference. Zde se totiž ukázalo, v jaké pozici jsou vítězné mocnosti vůči Polsku, jak vnímají polský stát a jak uvažují o jeho mezinárodním postavení. Velká Británie byla ve vztahu k Polsku vysloveně negativně naladěna. Požadavky polské reprezentace byly vnímány jako přehnané a zbytečně jitrící situaci. Britské negativní naladění vůči Polsku vycházelo také z problematického chápání polské historie a kultury. Britové (David Lloyd George) se vyjadřovali navíc velmi skepticky o mezinárodním uspořádání, kde na místo Rakouska-

¹³¹ STACHURA, Peter D., *The Battle of Warsaw, August 1920 and the Development of the Second Polish Republic*. In: STACHURA, Peter D., (ed.). *Poland between the wars, 1918–1939*, London 1998, s. 43–59; ZAMOYSKI, Adam, *Warsaw 1920*, London 2008, s. 64–109.

Uherska budou muset jednat s celou řadou menších nástupnických států. Francie sice chovala k Polsku, jeho snahám i ambicím sympatie, především však v něm viděla jakousi obrannou hráz proti bolševické revoluční hrozbě. Taktéž pozitivně hodnotila možné posílení polské pozice v Evropě na úkor té německé. Spojené státy americké se postupně odpoutaly od dění v Evropě a Polsko s jejich podporou na mezinárodní scéně nemohlo příliš počítat. Dalším důležitým okamžikem na mezinárodním poli se stala konference ve Spa, konaná mezi 5. a 16. červencem 1920. Hlavním bodem zde byla otázka odzbrojení Německa a stanovení reparací. Konference velvyslanců zde projednávala také spory mezi nově vzniklými státy. Přímo na konferenci bylo řešeno několik polských záležitostí, včetně územního sporu mezi Polskem a Litvou.¹³²

Mezinárodní mínění v otázce Polska vnímalo negativně především konfliktnost a svárliivost, se kterou prosazovala polská reprezentace své ambice. To platí především v otázce Československa, Litvy či Ukrajiny. Zde vítězné mocnosti počítaly s vyřešením sporů pomocí arbitráží, plebiscitů a dohod. V případě konfliktu s Ukrajinci byl tento postup ztížen zánikem ULR. Konflikt se Sověty či Bělogvardějci byl vnímán na mezinárodním poli ambivalentně, ačkoliv pro Piłsudského se jednalo de facto o stejného nepřítele – tedy Rusy. V tomto ohledu bylo mezinárodní mínění bojovým operacím nakloněno o něco více, vzhledem k vlastní intervenci dohodových jednotek v Rusku. Špatné vztahy se sousedy tedy panovaly od počátku existence obnoveného Polska. S Litvou nemělo Polsko žádné diplomatické styky takřka po celé meziválečné období. Vztahy se sovětským Ruskem logicky také nebyly dobré. Rudí i bílí byli chápáni po celou dobu konfliktu jednoznačně jako nepřítel polské samostatnosti, a tak nedošlo ani k navázání významných styků s bělogvardějci. Vztahy s Ukrajinci rovněž nebyly vřelé. I po podepsání spojenecké smlouvy s ULR se ukrajinskí diplomaté snažily změnit status východní Haliče. Snažili se přesvědčit Brity a Francouze, aby neuznali tuto oblast jako integrální součást Polska. Ukrajinská

¹³² WATT, s. 132–151; KARSKI, Jan, *The Great Powers and Poland: from Versailles to Yalta*, Plymouth, 2014, s. 39–64.

pozice však v tomto ohledu byla obtížná, protože nedošlo k mezinárodnímu uznání ZULR.¹³³

Vztahy s Ukrajinou a Ukrajinci se od vojenského zápasu o sporná území transformovaly do opatrného spojenectví. To bylo motivováno především společnou snahou zastavit sovětský postup a expanzi. I vzhledem k diplomatickým aktivitám na obou stranách prakticky neexistovala možnost vyřešit problematické otázky ke spokojenosti obou stran. Ukrajinci navíc svůj stát ztratili. Tím ztratili i pozici na mezinárodním poli, v níž mohli s Polskem vyjednávat. V chaosu poválečných let podlehl ukrajinské snahy o existenci samostatného státu tlaku Sovětů i Poláků, mezi něž byla Ukrajina nakonec rozdělena. To však zcela jistě neodpovídalo představám Piłsudského, který chtěl ukrajinský stát začlenit do svých federalistických koncepcí. Podobná situace se týkala i Litvy a Litevců. Ti sice svou samostatnost, na rozdíl od Ukrajinců, uhájili, ale Piłsudski zcela jistě nemohl počítat s federativním spojením Polska a Litvy. Litevci byli silně protipolsky naladěni, a to především díky Vilnu a Střední Litvě. Oba státy spolu neměly žádné diplomatické styky téměř po celé meziválečné období.¹³⁴

Polské teritoriální ambice, stejně jako mocenské aspirace v regionu mohly být v mezinárodním kontextu vnímány jako přehnané. Zároveň však vycházely z odůvodnitelné snahy vytvořit silný polský stát, který si uhájí svou samostatnost. Polsko-sovětská válka navíc ukázala nebezpečí, které mohlo představovat bolševické Rusko a jeho snaha o export revolučních myšlenek. Polská pozice na mezinárodní úrovni by se tedy dala shrnout jako tolerovaná a v rámci zájmů podporována, nikoliv však bezvýhradně podporovaná. Neschopnost polských představitelů dosáhnout dohod a kompromisů diskvalifikovala Polsko na mezinárodní scéně. V očích mnoha západních diplomatů byli Poláci chápáni jako národ mnohdy zbytečně jitrící a zhoršující již tak dost špatnou situaci. Zároveň však bylo potřebné a podporované, především jako obranný prvek proti možné bolševické expanzi na západ. Tento pohled

¹³³ WATT, s. 132–151; KARSKI, s. 39–64.

¹³⁴ SNYDER, Timothy, *Obnova národů*, s. 136–138 a 71–75; STEINER, s. 260–264.

převážil především v období sovětských vojenských úspěchů a během bitvy o Varšavu (tato bitva byla dokonce označována za novodobou bitvu u Tours a Piłsudski ke Karlu Martelovi).¹³⁵Následné podepsání Říšského míru bez přítomnosti spojeneckých vyslanců však způsobilo na západě nepříjemné překvapení. Zde totiž stále panovalo přesvědčení, že ideálním řešením je hranice navržená Curzonovou linií. Polsko si svým bolestným a poměrně bezohledným znovuzrozením sice dokázalo vydobýt mezinárodní ohlas a vzbudit zájem. Nikoliv však jen v pozitivním slova smyslu.¹³⁶

¹³⁵ DAVIES, *God's Playground*, s. 297; DAVIES, *Heart of Europe*, s. 95–107; KARSKI, s. 39–64.

¹³⁶ MARKS, Sally, *The Illusion of Peace: International Relations in Europe 1918–1933*, London 1976, s. 12–54; HOGGAN, s. 19–25.

6. Východní hranice polského státu a její vývoj v následujících letech

Stabilizace východní hranice a její definitivní určení nebylo podepsáním Řížského míru zcela ukončeno. Střední Litva, státní útvar vzniklý Želigowského akcí, se stal po svém vzniku jádrem nevraživosti mezi Litevci a Poláky. Na jaře 1921 došlo v Bruselu o pokus o vyřešení tohoto sporu diplomatickou cestou. Litevci navrhovali konfederativní spojení Střední Litvy se zbytkem Litvy. Polsko kontrovalo protinávřhem na vznik polsko-litevské federace. Pro Litevce to bylo nepřijatelné. Báli se polonizačních tlaků a postupného pohlcení polským státem. Během bruselských jednání byl navržen i třetí model. Podle něj mělo dojít k vytvoření federativního státu ze dvou částí – východní a západní. V obou těchto částech měla existovat samostatná vláda, parlament. Společným hlavním městem mělo být Wilno. Polsko a tento federativní stát měly vytvořit společné orgány a komise, které by projednávaly záležitosti obchodní, průmyslové, zahraničněpolitické a vojenské. Společně by také vytvořily vojenský spojenecký pakt. Polsko navíc mělo mít možnost využívat volně litevských přístavů. Ani tento návrh nebyl přijat a jednání v Bruselu skončila neúspěchem. Ani jedna ze stran nehodlala přistoupit na kompromis.¹³⁷

Na 8. ledna 1922 byly naplánovány volby ve Střední Litvě. Jejich průběh provázela zvýšený propolský tlak. Místní Litevci a další národnostní skupiny (zejména Židé a Bělorusové) se rozhodly volby bojkotovat. Vzhledem k těmto postojům se představitelé Litvy rozhodli neuznat případné výsledky těchto, dle jejich názoru, neregulérních voleb. Dle očekávání zvítězily jednoznačně polské strany, čímž se Střední Litva stala státem řízeným propolským parlamentem. Již 20. února tento parlament schválil oficiální žádost o připojení Střední Litvy k Polsku. Dne 22. března došlo ke schválení této žádosti v polském Sejmu. Střední Litva se stala součástí polského státu a byla přejmenována na Vilenské vojvodství. Litva tyto kroky odmítla uzнат a obě strany spolu přestaly

¹³⁷ SNYDER, *Obnova národů*, s. 65–71; MAČIULIS, STALIŪNAS, s. 63–79.

komunikovat. Touto událostí bylo možné považovat polské hranice na východě za definitivně určené.¹³⁸

Ani zdaleka se však nejednalo o určení hranice, které by respektovali všichni uvnitř polského státu. Východ Polska byl složitou mnohonárodnostní oblastí. Ve snaze přimknout východní oblasti k centru Polsko začalo okamžitě se silným polonizačním tlakem ve všech problematických územích. Tyto snahy ale způsobily aktivizaci a radikalizaci spolkové činnosti národních minorit. Rostoucí národnostní pnutí se stalo jedním z charakteristických prvků, doprovázejících snahy o přičlenění a zařazení východních oblastí k identitě Polské republiky. K Ukrajincům, Litevcům, Bělorusům, Rusům a Rusínům je třeba také připočítat početně zastoupenou židovskou komunitu. Ta sice nevystupovala vysloveně jako protipolský element, ale sami Poláci byli poměrně výrazně antisemitisticky laděni. Situaci nijak nezklidňoval vývoj politické situace v zemi, který spíše jitril situaci. Chronická neschopnost politických špiček se dohodnout a ignorance problémů na periferii stav nezlepšovaly. Etnicky výbušná atmosféra, politická nestabilita, mezinárodní napětí a ekonomické problémy výrazně ovlivňovaly dění na východě Polska a v celé Evropě.¹³⁹

6.1 Vývoj do začátku druhé světové války

Východ Polska byl po celé meziválečné období neustálým zdrojem problémů. Ukrajinské národní hnutí se snažilo bránit snahám o popoľštění. Rozvinula se spolková činnost. Pokračující tlak Ukrajince radikalizoval a ti postupně přešli k ozbrojenému odporu a k teroristickým praktikám. Asi nejznámější se stala Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN).¹⁴⁰ Stupňování a vyhrocování situace vedlo polské představitele k zorganizování tzv. pacifikační akce v roce 1930.¹⁴¹ V reakci na vlnu sabotáží a ozbrojených útoků na představitele polského

¹³⁸ SNYDER, *Obnova národů*, s. 65–71; MAČIULIS, STALIŪNAS, s. 69–75.

¹³⁹ PELED, Yoav. *The Challenge of Ethnic Democracy: The State and Minority Groups in Israel, Poland and Northern Ireland*, New York 2014, s. 64–92; BORZECKI, s. 246–265.

¹⁴⁰ Organizace vznikla roku 1927 a jako hlavní cíl si určila vznik samostatného ukrajinského státu nezávislého na Polsku či Sovětském svazu.

¹⁴¹ Polsky *Pacalizacja Małopolski Wschodnia*. Policejní akce s cílem odhalit ukrajinské nacionalisty. Členové speciálně vyčleněných jednotek pročešovali jednotlivé vesnice v přidělených oblastech a používali nevybíravé metody, při kterých často svévolně a zbytečně ničili a zabavovali majetek.

státu byla na jihovýchod Polska vyslána asi tisícovka policistů. Ti během září až listopadu procházeli jednotlivé vesnice v oblasti s cílem odhalit ukrajinské nacionalisty. Celkem bylo zatčeno okolo 130 osob. Akce však díky své nevybíravosti a surovosti spíše radikalizovala umírněné a polské vládě nakloněné obyvatele. Ukrajinci byli ke svým protipolským aktivitám pobízeni částečně stupňující se polonizací a částečně také diverzními akcemi bolševiků. Ti, skrze skupiny překračující ilegálně hranice, se snažili podnítit Ukrajince ke snahám o připojení k Ukrajinské sovětské socialistické republice (USSR). Polsko tyto iredentistické snahy a sovětskou diverzi monitorovalo a v pravidelných reakčních intervalech se je snažilo potlačit.¹⁴²

Situace ohledně začlenění Střední Litvy jako integrální součásti polského státu se stala pro Litevce bolestivým faktem. Wilno bylo Litvou stále uváděno jako hlavní město státu. S jeho ztrátou se smířit nedokázali. Společnost národů volby ve Střední Litvě v roce 1922 neuznala a požadovala stažení Poláků z Wilna. Poláci však odmítli. V březnu 1923 nakonec Společnost národů přijala status quo ohledně polsko-litevských hranic. Dne 24. srpna 1923 se Piłsudski veřejně přiznal, že Żeligowského akce byla předem připravována a iniciována. To jen vyostřilo vztahy mezi Litevci a Poláky. Piłsudského nešťastné řešení Wilenské situace společně s pozdějším přiznáním podpořilo radikální skupiny na obou stranách křehké hranice. V Polsku se objevily antilitevské tendence a v Litvě zase silné protipolské nálady. Toto negativní vymezení vůči sousedům zasáhlo především místní obyvatele. Najednou totiž bylo potřeba se etnicky identifikovat se státem v rámci vytyčené hranice. Nevraživost mezi Litevci a Poláky znemožňovala jakoukoliv spolupráci na státní i regionální úrovni. Snahy o zlepšení vztahů se sice objevily již v roce 1927, kdy se Společnost národů jako mediátor snažila znesvářené strany přimět k dohodě. Konkrétní výsledek však jednání nepřinesla. Na hranicích tu a tam docházelo k přestřelkám a celkem je evidováno 78 pohraničních incidentů.¹⁴³ K oficiálnímu přijetí hranice ze strany

¹⁴² PELED, s. 83–86; STACHURA, Peter D., National Identity and the Ethnic Minorities in Early Inter-War Poland. In: STACHURA, Peter D. (ed.). *Poland between the wars, 1918–1939*, London 1998, s. 60–86.

¹⁴³ EIDINTAS, Alfonsas; ŽALYS, Vytautas; SENN, Alfred Erich, *Lithuania in European Politics: The Years of the First Republic, 1918–1940*, New York 1999, s. 154–158.

Litvy a navázání diplomatických styků došlo až v roce 1938. Polsko tehdy, po zastřelení jednoho z polských vojáků na hranici, vydalo ultimátum pod pohrůzkou vojenské akce. V ultimátu požadovalo okamžité navázání diplomatických styků.¹⁴⁴

Polsko také prošlo vnitropolitickou katarzí. Piłsudski, který se stáhl do ústraní během roku 1923, se v roce 1926 opět dostal k moci pomocí převratu. S jeho příchodem byl v Polsku až do roku 1939 zaveden tzv. sanační režim. Silně autoritativní zřízení, které omezilo vliv parlamentu a politických stran (Piłsudski označil tento čin jako konec „sejmokracie“) a stavělo se ostře protikomunisticky. Autoritativní státní nastavení nemělo s jakýmkoliv iredentistickými snahami přílišné slitování. V konečném důsledku to však jen vyhrotilo situaci v příhraničních regionech.¹⁴⁵

Z geografického hlediska se hranice od roku 1921, potažmo od roku 1923, do začátku druhé světové války nezměnila. Stala se však tématem pro revizionistické návrhy. Pro mnohé národnostní skupiny byla rozdělujícím prvkem, který měl být odstraněn. Polsko samotné bylo vyčerpáváno neustálou snahou o stabilizaci a uklidnění situace na východě. Ta se zdála být nekonečná a nepřinášející žádný výsledek. Vypuknutí druhé světové války a její průběh pak Polsko na čas opět vymazaly z mapy Evropy. Stát byl rozdělen podle paktu Molotov-Ribbentrop.¹⁴⁶ Během druhé světové války se pak v regionu otevřely staré křivdy a eskalovalo zde násilí v nebyvalé formě. Němci začali okamžitě s vyhlazovací politikou, Sovětský svaz (před německou invazí v roce 1941) s deportacemi. Poláci a Ukrajinci se vraždili v partyzánských potyčkách. Litevci často nacházeli své místo po boku nacistické armády. Uprostřed všech národních třenic a konfliktů stálo židovské obyvatelstvo, které bylo decimováno antisemitsky motivovaným násilím ze všech stran. Násilí bylo živelné a naprosto se vymykající všem měřítkům.¹⁴⁷

¹⁴⁴ MAČIULIS, STALIŪNAS, s. 149–170; ZAMOYSKI, Adam, *Poland a History*, London 2009, s. 265–271.

¹⁴⁵ WATT, s. 210–240.

¹⁴⁶ Mapa rozdělení sfér vlivu mezi Německo a Sovětský svaz podle paktu Molotov-Ribbentrop viz přílohu č. 22.

¹⁴⁷ DAVIES, *God's Playground*, s. 291–321; ZAMOYSKI, s. 265–271.

6.2 Vývoj po druhé světové válce

Druhá světová válka znamenala pro Polsko obrovskou zkoušku a těžko uvěřitelnou decimaci ve všech myslitelných aspektech. Naprosto zásadní pro budoucnost Polska byla změna vztahu se Sovětským svazem. Dlouholetý nepřítel se stal spojencem a na jeho území vzniklo jedno z center zahraničního odboje. Pro obnovu Polska v předválečných hranicích to mělo fatální důsledky. Na jaltské konferenci spojenci rozhodli o budoucí změně polských hranic. Celý polský stát byl vlastně posunut na západ. Východní hranice státu odpovídaly nově Curzonově linii a území na východ od ní anektoval Sovětský svaz.¹⁴⁸

Polsko se tímto zbavilo problematického území. Nová hranice se však opět stala oblastí neklidu. Ukrajínští nacionalisté a také některé jednotky polské Zemské armády (polsky *Armija Krajowa* – AK)¹⁴⁹ se totiž nehodlali smířit s nastalou situací a snažili se vystupovat proti autoritě SSSR a nově ustavené Polské lidové republiky. Tuto situaci definitivně vyřešila (i když ne okamžitě) až operace „Visla“ (*Akcja „Wisła“*).¹⁵⁰ Jednalo se o rozsáhlou přesídlovací operaci s cílem etnicky vyčistit předmětné oblasti na jihu a jihovýchodě polského státu a zbavit jakékoliv protistátní či protisovětské bojůvky podpory místního obyvatelstva. Tento obrovský etnický transfer (společně s válečnou genocidou místních obyvatel) stabilizoval a uklidnil složitou situaci. Dělo se tak přesně v duchu doby, která v těchto přesunech spatřovala řešení národnostních tenzí, které se staly jedním ze spouštěčů druhé světové války a následného násilí. Je

¹⁴⁸ ZAMOYSKI, s. 294–304.

¹⁴⁹ AK představovala největší polské podzemní hnutí. Její napojení na západní polský odboj z ní vytvořilo nepohodlnou organizaci, která byla potírána sověty i prokomunistickými polskými silami. Dne 19. ledna 1945 došlo k jejímu oficiálnímu rozpuštění, ale některé z jednotek pokračovaly v ozbrojeném boji proti komunistickým silám v nástupnických organizacích až do roku 1948.

¹⁵⁰ Jednotky OUN i AK těžily převážně ze znalosti terénu a především z podpory místního obyvatelstva. Vystěhování většiny starousedlíků mělo tyto jednotky připravit o jednu ze strategických výhod a znemožnit jejich efektivní podzemní činnost.

však třeba říci, že ačkoli se podařilo zmírnit či odstranit etnické napětí, stalo se tak za cenu nezměrného lidského utrpení.¹⁵¹

¹⁵¹ CRAMPTON, R. J., s. 211–239.

7. Závěr

První světová válka byla konfliktem přepisujícím bezprecedentním způsobem mapu světa. Společně s geografickými změnami se transformovala i mezinárodní diplomacie. Národní hnutí a vzepětí nacionalismu, etablující se v Evropě během 19. století, dostaly válečnými událostmi obrovský impulz. Válka vymkla veškeré dění z dosavadních kolejí a dala prostor rozsáhlým změnám v uvažování a chápání evropského prostoru. Geopolitické a sociální otřesy v důsledku první světové války zpochybnily dosavadní legitimitu vlád a státních zřízení. Fatální důsledky měl konflikt pro carskou vládu v Rusku a pro existenci mnohonárodnostního státního útvaru v podobě Rakouska-Uherska. Poláci a jejich snahy o vytvoření/obnovení samostatného státu dostali impulz a velkou šanci na realizaci. Problémem se však ukázala absence vize. Jednotné a silné myšlenky, se kterou by bylo možné se ztotožnit napříč politickým spektrem, sociálními vrstvami a v rámci všech tří polských záborových oblastí. Ovlivnění historickým rozdělením a vymazáním Polska z mapy zde mělo dvě roviny. Polsko chtělo zabránit svému opětovnému zániku, tedy směřovalo své snahy ven, tlakem na sousední země. Zároveň však zdědilo jizvy rozdělení na tři záborová území a muselo napřímit své snahy směrem dovnitř ve snaze sjednotit území s různorodým společenským a ekonomickým složením, navíc s odlišným historickým vývojem po dobu více než sta let. Síly požadující sebeurčení polského národa se tříštily a z této změti vykryštalizovaly dvě koncepce a dvě osobnosti – Piłsudski a Dmowski.

Vyhlášení polské samostatnosti, obnovení nezávislého polského státu nebylo a ani nemohlo být něčím, na co se Poláci připravovali. Vývoj mezinárodní situace byl překotný. Rozdělení polského národního hnutí na přívržence Dohody a přívržence centrálních mocností (tak jak fungovalo po většinu času během první světové války) neplatilo v podstatě od ukončení bojů na východní frontě. V tomto ohledu se jako velice důležité ukázaly postavy Romana Dmowského a Ignacyho Paderewského, kteří reprezentovali Polsko u

dohodových mocností. Situaci na polském území však přímo neovlivňoval ani jeden z nich. Na domácím poli byl pánem situace Piłsudski, populární a známá postava mezi polským obyvatelstvem. Ten sice byl přes rok uvězněn, ale po svém propuštění se chopil iniciativy a stal se hlavní hybnou silou dění a nakonec také faktickou hlavou státu. Politická situace nově vzniklého státu však byla komplikovaná a v únosných mezích ji udrželo především nebezpečí zvenčí ohrožující samotnou existenci Polska.

Konfliktní postavení provázelo obnovené Polsko v prvních několika letech po obnovení samostatnosti. Svou existenci a územní rozsah definovalo především vojensky. Kromě Rumunska bojovalo o své hranice s každým ze svých sousedů, a to do určité míry současně. Na východě je možné uvažovat o třech oddělených, ale zároveň propojených konfliktech. Především pak válka se Sověty se stala opravdovou zkouškou, ve které se Poláci ocitli na hraně propasti. Válka s Ukrajinci nakonec vedla ke křehkému spojení, naplňujícímu alespoň částečně Piłsudského vize, ty však vzaly za své Řižským mírem. Válka s Litevci Polsko a Litvu rozkmotřila takřka na dvacet let a výsledná situace naopak Piłsudského představám vůbec neodpovídala. V konečném důsledku tyto konflikty daly definitivní podobu polské východní hranici a také celému uvažování o Polsku a polské státnosti na mezinárodní i vnitrostátní úrovni. Hranice zároveň vytvořila problematickou oblast, jejíž doutnající problémy naplno vzplály s druhou světovou válkou.

7.1 Určování hranic etnických států

Složitou otázkou meziválečného uspořádání v Evropě se stalo přesné vymezení hranic států. Státy vznikající v principu jako národnostní potřebovaly nejdříve svou národnost definovat. V tomto ohledu docházelo již v 19. století k vzestupu národnostních hnutí v rámci existujících státních útvarů. Společně s tímto vymezením však došlo k pojmenování a určení národnostních skupin bez vlastního státu, existujících v rámci „cizího“ státu. Navíc Evropa (především ta východní) představovala etnicky promíchanou oblast. Nové státy (či obnovené)

vznikaly s převahou jednoho či více národů. Deklarovaly se jako právě těmto národům určené a jejich státotvorné snahy korunující. To nemohlo konvenovat skupinám, které se kvůli své geografické poloze cítily hranicí odtrženy od své vlasti. V tomto ohledu se národy vzdálené od západní Evropy více na východ dostaly na okraj zájmu.

Vítězné mocnosti předpokládaly určení hranic jako kombinaci historických a etnických hranic. Vyřešit problémy ve sporných oblastech měla arbitráž či plebiscit. To ovšem předpokládalo vyslání delegace, která situaci prozkoumá a podá příslušným mezinárodním orgánům informace tak, aby ta mohla rozhodnout. V silách delegací však nebylo pochopit a vstřebat kulturní, společenské a historické zvyklosti zemí, které byly vzdálenější západoevropskému prostoru. Zároveň to logicky vyvolávalo určitý nezáměr o tyto oblasti, nebylo totiž zcela jasné, jaké jsou úmysly těch kterých představitelů. Po první světové válce (vlastně již během ní) navíc vyvstávala otázka, jaký bude další vývoj událostí v ruském prostoru. Otázky států na východ od Polska se staly tedy podružnými. Sovětské Rusko je vlastně svou hrozbou zastínilo. Požadavky východních národů a jejich reprezentantů nenašly větších zastánců. Polsko se v tomto ohledu stalo okrajem západoevropského prostoru. Pro mnohé také bariérou mezi Evropou a revolučním nebezpečím. Tento pohled převážil nad právem národů na sebeurčení.

7.2 Zodpovězení hlavních otázek

Polská východní hranice se utvářela v neklidné době, v neklidném prostoru. Celý proces trval tři roky a jeho povahu určily především tři související vojenské konflikty. Tyto konflikty pramenily především z radikálních geopolitických změn v rámci předmětného prostoru. Válečné události se staly katalyzátorem pro vzestup a posilování národních myšlenek, vedoucí k rozpadu Rakouska-Uherska. Tíživá ekonomická i sociální situace vedla ke zhroucení carského impéria. Prohra ve válce transformovala císařské Německo do podoby Výmarské republiky. V důsledku destrukce starého systému mezinárodních vztahů a snahy

jej nahradit novým, kvalitnějším byl vytvořen prostor pro překreslení mapy Evropy. Doba byla nakloněna vzniku nových státních útvarů, ačkoliv částečně se jednalo o řešení vyplývající z reálných možností a pouhou reakci na dynamiku dění. Pro Polsko znamenal konec války obnovení samostatnosti, a to především spojením tří záborových oblastí. Vyvrcholila tak přes sto let trvající polská snaha.

Na rozdíl od hranice západní zůstávala ta východní nejasnou až do roku 1921, potažmo 1923. Polské představy v tomto ohledu vycházely především z hranic historických. Do úvah však promlouvala také otázka polských národních aspirací a snah vytvořit silný a soběstačný stát. V úvahách se také operovalo se snahou vyhnout se přímé hranici Polska s Ruskem. V podstatě se rozhodovalo, zda bude pro Polsko výhodnější existovat jako velký stát, inkorporující ve svém rozsahu (dle polského soudu) menší, a později polonizovatelná, etnika, či vytvořit menší, etnicky jednodušší, stabilnější stát se silnými vazbami na okolní státy. Vzhledem k napjatým vztahům se sousedy, které přecházely v otevřené nepřátelství, se nepodařilo vytvořit potřebné předpoklady ke vzniku jakéhokoliv pevnějšího svazku několika států s vedoucí úlohou Polska. S přihlédnutím k polským představám o formě spolupráce nebyly okolní státy příliš nakloněné podobným konceptům. Zahraniční mínění se velice těžko orientovalo v situaci na východě Evropy. Vítězné mocnosti si především přály uklidnění situace. Jejich návrh Curzonovy linie částečně bral v potaz etnické hledisko, zároveň byl k polským územním nárokům poměrně benevolentní. Nakonec se však dostal ke slovu až po konci druhé světové války.

Východní hranice Polska vytyčená Řižským mírem byla přijímána v samotném Polsku se zklamáním. Veřejné mínění vnímalo přijatou hranici jako příliš velkorysou vzhledem k vojenské situaci bolševiků. Piłsudski vnímal Řižský mír jako zmaření svých federalistických koncepcí a představ. Spokojeni nebyli ani sovětské představitelé. Mír pro ně znamenal momentální rezignaci a export revolučních myšlenek směrem na západ, ne však naprosté opuštění této myšlenky. Nezabránil však postupnému ovládnutí celého prostoru na východ od

určené hranice. Především pro Ukrajince a Bělorusy znamenala takto určená hranice vlastně ukončení reálných šancí na více či méně samostatný stát. Na polské straně byli vystaveni tvrdé polonizaci. Na druhé straně pohlceni Sovětským svazem jako svazové republiky. V žádném případě to však neznamenalo rezignaci, přijetí aktuální situace a opuštění snah o samostatnost v rámci národních hnutí. Takto popsaná situace jasně ukazuje na velice složitou udržitelnost takto vytyčené hranice a nahrává pozdější snaze o její revizi z mnoha stran, korunované vývojem po druhé světové válce.

Prizmatem dnešní doby se nabízí jasné hledisko o politické i vojenské neobhajitelnosti východní hranice polského státu. S tím se lze ztotožnit, ovšem je třeba si uvědomit, že zásadní podíl na tomto hodnocení má i sovětské Rusko a jeho přístup k otázce ukrajinské, litevské či běloruské samostatnosti. Mezinárodní situace navíc nedopřála Ukrajincům podporu při snaze o vznik samostatného státu. Polsko se snažilo především o zajištění životaschopnosti své nově nabyté samostatnosti, a to velice rázným až bezohledným způsobem. Mezinárodní situace navíc nedopřála Ukrajincům, a ani dalším národům nacházejícím se mezi Ruskem a Polskem, podporu.

Pokud si shrneme hlavní otázky práce, můžeme říct, že Piłsudského vize se z dnešního pohledu zdá nadčasová, ovšem v praxi vzhledem k situaci byla neproveditelná. Nedošlo k porozumění mezi okolními zeměmi a Polskem, přičemž negativně byla vnímána především polská ambicióznost. Vytyčení východní hranice vytvořilo za jejím perimetrem nepřátelský region. Ovšem před ní v samém Polsku tomu bylo zrovna tak. Poláci si s tímto problémem chtěli poradit pomocí silného polonizačního tlaku. Ten byl mezinárodně poměrně tolerován díky tomu, že Polsko bylo na západě vnímáno jako hráz pro pronikání revoluce z bolševického Ruska. Východní hranice byla z dnešního hlediska politicky, vojensky, sociálně jen stěží obhajitelná a její revize po druhé světové válce, společně s etnickými přesuny byla naprosto poplatná době. V konečném důsledku samotné určení hranice ukončilo několik let neustálých konfliktů, zároveň však nevytvořilo dlouhodobý předpoklad pro mírovou koexistenci.

Otázkou zůstává, zda na hranicích se Sovětským svazem bylo možné obdobný předpoklad vytvořit. Polská východní hranice tak byla směrem ven i dovnitř zdrojem debat, sporů a její vnímání mělo z mnoha hledisek daleko k všeobecně akceptovatelnému stavu.

8. Seznam použitých zkratek

KNP – Polský národní výbor (*Komitet Narodowy Polski*)

CAP – Ústřední polská agentura (*Centralna Agencija Polska*)

NKN – Nejvyšší národní výbor (*Naczelny Komitet Narodowy*)

PON – Polská národní organizace (*Polska Organizacja Narodowa*)

POW – Polská vojenská organizace (*Polska Organizacja Wojskowa*)

Ober-Ost – Oberbefehlshaber der gesamten Deutschen Streitkräfteim Osten

PKP – Polský podpůrný sbor (*Polski Korpus Posilkowy*)

TRS – Prozatímní státní rada (*Tymczasowa Rada Stanu*)

ULR – Ukrajinská lidová republika

ZULR – Západoukrajinská lidová republika

AK – Zemská armáda (*Armia Krajowa*)

9. Seznam použité literatury

BALKELIS, Tomas, *War, Revolution and Nation-making in Lithuania, 1914–1923*, New York 2018.

BÖHLER, Jochen, *Civil War in Central Europe: 1918–1921 The Reconstruction of Poland*, Oxford 2018.

BORZEŃCKI, Jerzy, *The Soviet-Polish Peace of 1921 and the Creation of Interwar Europe*, London 2008.

BUCHOWSKI, Stanisław, *Konflikt polsko-litewski o Ziemię Sejneńsko-Suwalską w latach 1918–1920*, Sejny 2009.

CRAMPTON, R. J., *Eastern Europe in the Twentieth Century and After*, New York 1997.

DAVIES, Norman, *Polsko. Dějiny národa ve středu Evropy*, Praha 2003.

DAVIES, Norman, *Bílý orel, Rudá hvězda: Polsko-sovětská válka 1919–1920 a „zázrak nad Vislou“*, Praha 2006.

DAVIES, Norman, *God's Playground, A History of Poland, Volume II., 1795 to the present*. New York 2005.

DAVIES, Norman, *Heart of Europe: the Past in Poland's Present*, New York 2001.

DEBO, Richard K., *Survival and Consolidation: The Foreign Policy of Soviet Russia, 1918–1992*. London 1992.

EIDINTAS, Alfonsas, ŽALYS, Vytautas, SENN, Alfred Erich, *Lithuania in European Politics: The Years of the First Republic, 1918–1940*, New York 1999.

FRIEDL, Jiří a kol., *Dějiny Polska*, Praha 2017.

HOGGAN, David L., *The Forced War: When Peace full Revision Failed*, Costa Mesa 1989.

JOHNSON, Lonnie R., *Central Europe: Enemies, Neighbors ,Friends*, New York 1996.

KADLEC, Jaroslav, *Roman Dmowski a polský antisemitismus*. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav. Brno 2017.

KARSKI, Jan, *The Great Powers and Poland: from Versailles to Yalta*, Plymouth 2014.

KLIMECKI, Michał, *Lwów 1918–1919*, Warszawa 1998.

KLIMECKI, Michał, *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Warszawa 2000.

LEVY, Jonathan, *The Intermarium: Wilson, Madison & East Central European Federalism*, Boca Raton 2007.

ŁOSSOWSKI, Piotr, *Konflikt polsko-litewski 1918–1920*, Warszawa 1996.

ŁUKOMSKI, Grzegorz, PARTACZ, Czesław, POLAK, Bogusław, *Wojna polsko-ukraińska 1918–1919*, Koszalin, Warszawa 1994.

LUKOWSKI, Jerzy, ZAWADZKI, Hubert, *A Concise History of Poland*, Cambridge 2019.

MACMILLAN, Margaret Olwen, *Mírotvorci: Pařížská konference 1919*, Praha 2004.

MAČIULIS, Dangiras, STALIŪNAS, Darius, *Lithuanian Nationalism and the Vilnius Question, 1883–1940*, Marburg 2015.

MARKS, Sally, *The Illusion of Peace: International Relations in Europe 1918–1933*, London 1976.

- PELED, Yoav, *The Challenge of Ethnic Democracy: The State and Minority Groups in Israel, Poland and Northern Ireland*, New York 2014.
- RYCHLÍK, Jan, *1918: Rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, Praha 2018.
- SHARP, Alan, *The Versailles Settlement Peace making after the First World War, 1919–1923*, London 2018.
- SNYDER, Timothy, *Obnova národů: Polsko, Ukrajina, Litva, Bělorusko 1569–1999*, Polanka nad Odrou 2018.
- STEINER, Zara, *The Lights that Failed: European International History 1919–1933*, New York 2005.
- WAPIŃSKI, Roman, *Ignacy Jan Paderewski*, Wrocław 2009.
- WATT, Richard M., *Bitter glory: Poland and Its Fate 1918 to 1939*, New York 1982.
- WESTWELL, Ian, *První světová válka den po dni*, Praha 2004.
- WRZESIŃSKI, Wojciech, *Polskie migracje w XIX i XX wieku. Migracje: dzieje, typologia, definicje*, Wrocław 2006.
- ZAHRADNÍČEK, Tomáš, *Jak vyhrát cizí válku: Češi, Poláci a Ukrajinci, 1914–1918*, Praha 2000.
- ZAMOYSKI, Adam, *Poland a History*, London 2009.
- ZAMOYSKI, Adam, *The Battle for the Marchlands*, New York 1981.
- ZAMOYSKI, Adam, *Warsaw 1920*, London 2008.
- ŽUPANIČ, Jan, *Rakousko-Uhersko a polská otázka za první světové války*, Praha 2006.

Odborné články:

LATAWSKI, Paul, Roman Dmowski, the Polish Question, an Western Opinion, 1915-18: The case of Britain. In: LATAWSKI, Paul, (ed.) *The Reconstruction of Poland, 1914-23*, New York 1992, s. 1–11.

AJNENKIEL, Andrzej, The Establishment of a National Government in Poland, 1918. In: LATAWSKI, Paul, (ed.) *The Reconstruction of Poland, 1914–23*, New York 1992, s. 133–143.

DĄBROWSKI, Stanisław, The Peace Treaty of Riga. In *The Polish Review*, Vol. 5, No. 1 (Winter 1960), s. 3–34. Dostupné na <https://www.jstor.org/stable/25776284>, citováno dne 6. 3. 2021.

DEJMEK, Jindřich, Politické proměny ve východní a severovýchodní Evropě v letech 1916-1921: Zrod Polska, pobaltských států a Ukrajiny. In: *Zrod nové Evropy: Versailles, St-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*, Praha, Historický ústav, 2011, s. 179–212.

STACHURA, Peter D., The Battle of Warsaw, August 1920, and the Development of the Second Polish Republic. In: STACHURA, Peter D., (ed.) *Poland between the wars, 1918–1939*, London 1998, s. 43–59.

STACHURA, Peter D., National Identity and the ohnic Minorities in Early Inter-War Poland. In: STACHURA, Peter D., (ed.) *Poland between the wars, 1918–1939*, London 1998. s. 60–86.

WANDY CZ, Piotr S., Poland's Place in Europe in the Concepts of Piłsudski and Dmowski, In *East European Politics & Societies*, 1990, 4#3.

Internetové zdroje příloh:

<http://www.wikipedia.org>

<http://www.moderni-dejiny.cz>

10. Seznam příloh

Příloha č. 1 - Mapa trojího dělení Polska

Příloha č. 2 - Vývoj rakouského záboru Polska

Příloha č. 3 - Text Wilsonova programu – tzv. 14 bodů

Příloha č. 4 - Ofenziva centrálních mocností po bitvě u Gorlice 1915

Příloha č. 5 - Mapa území Ober-Ost

Příloha č. 6 - Mapa Chełmské oblasti

Příloha č. 7 - Mezimoří v jeho maximálním uvažovaném rozsahu

Příloha č. 8 - Mapa Dmowského linie

Příloha č. 9 - Mapa Curzonovy linie

Příloha č. 10 - Mapa území nárokovaných ZULR

Příloha č. 11 - Mapa situace v okolí Lwówa

Příloha č. 12 - Situace na frontě Polsko-ukrajinské války v únoru 1919

Příloha č. 13 - Navrhovaná podoba tzv. Barthélemovy linie

Příloha č. 14 - Delwigova linie

Příloha č. 15 - Polský protiútok z května a června 1919

Příloha č. 16 - Mapa Vilenské operace

Příloha č. 17 - Polský postup do konce května 1920

Příloha č. 18 - Mapa sovětské protiofenzivy do srpna 1920

Příloha č. 19 - Mapa bitvy na řece Němen

Příloha č. 20 - Mapa vývoje hranic obou států s vyznačenou Fochovou linií

Příloha č. 21 - Mapa Střední Litvy (vyznačeno zeleně)

Příloha č. 22 - Rozdělení Polska podle paktu Molotov-Ribbentrop

10. Cizojazyčné resumé

In the renewal of the Polish state in 1918 culminated in the efforts of several generations of Polish elites to gain independence for the Polish nation. The First World War became a catalyst for events and its results became one of the basic preconditions for concrete reflections on Polish statehood. However, the very form of the restored state remained a question without a clear answer even at the time of the proclamation. The right of the Polish nation to self-determination was understood relatively differently across Polish elites in relation to the state system and the geographical scope of a possible Polish state. The idea of an internal arrangement eventually resulted in the establishment of a republic. Thoughts on setting boundaries were based on historical boundaries, but the question of the right of nations to self-determination (promoted at the Paris conference) was absolutely crucial, as was the question of neighboring states and their ideas about demarcating borders.

Poland found itself in a difficult situation. In an effort to assert its ideas, demands and interests on the issue of borders and the logically subsequent counter-pressure of the surrounding countries, the Polish state was in several military conflicts with its neighbors in the first years. This fact later significantly determined the international situation of the Polish state and spoke to the domestic political situation. In both cases throughout the interwar period.

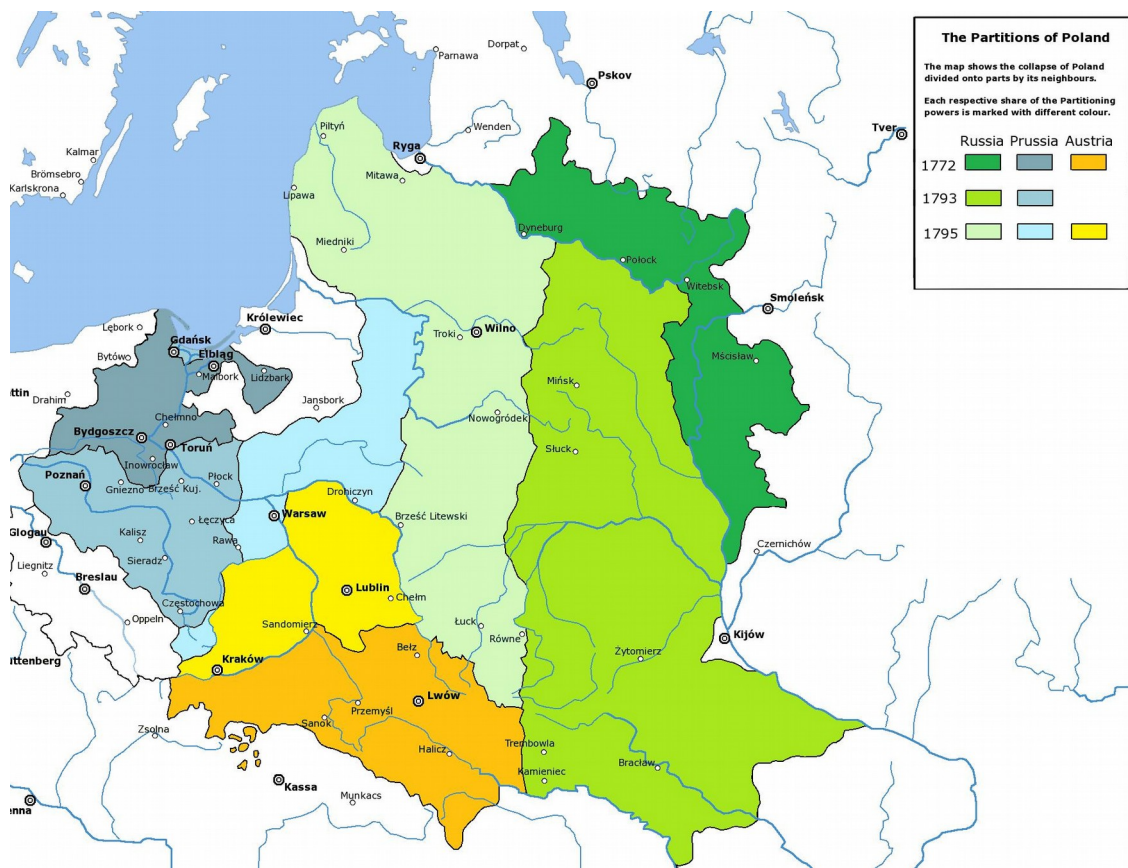
The work aims to approach the process of forming the eastern border of the restored Polish state in the years 1918–1921. Primarily, Polish ambitions will be analyzed in relation to the geographical scope of the state and the limits that these ambitions have reached in the local, international and military context in relation to the eastern border of the state. The main questions of the work concern the then existing starting points and possibilities for establishing a border. First of all, we will focus on the process of demarcating the border itself. We will also outline the extent of its possible political and military defensibility in the coming years. We will also answer to what extent its revision was inevitable in the coming years. The basic methodological starting point for the

work will be a historical analysis of literature, conference papers and other collected materials that deal with the domestic, international, military and economic situation of the Polish state in the years 1918–1921. For the context and understanding of the whole issue, it is necessary to include in the period under review the events of the First World War on Polish territory and the development of the situation regarding Polish issues at the international level from the perspective of central powers, Allied powers and Polish representatives. After the analysis of the collected materials and the synthesis of the contents, a chronological description of the events will be performed in an effort to trace the key aspects that accompanied the process of determining the eastern border of the Polish state in the set time period. These aspects then create an argumentative field to answer the main questions of the work. Answering the questions will lead to the identification and consolidation of key elements that have fundamentally influenced the final establishment of the eastern border. At the same time, an evaluation of the situation will be made after the final demarcation of the border in the context of future events.

11. Přílohy

Příloha č. 1

Mapa trojího dělení Polska

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Partitions_of_Poland.png

Příloha č. 2

Vývoj rakouského záboru Polska

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Hali%C4%8D#/media/Soubor:Kingdom_of_Galicia.png

Příloha č. 3

Text Wilsonova programu – tzv. 14 bodů

český překlad

Naším programem je tudíž program světového míru a tento program, jediný možný program, je podle našeho názoru následující:

I.

Veřejné dohody o míru, veřejně dohodnuté, po nichž nebude už tajných dohod mezinárodních jakéhokoli druhu; diplomacie bude vždy postupovat přímo před zraky veřejnosti.

II.

Naprostá svoboda plavby na mořích, mimo pobřežní vody v míru i ve válce, s výjimkou případů, kdy moře mohou být zcela nebo částečně uzavřena při mezinárodní akci, prováděné s tím, aby bylo vynuceno plnění mezinárodních závazků.

III.

Co nejúplnější odstranění všech hospodářských překrad a zavedení rovnosti v hospodářských stycích mezi všemi národy, které přijímají mír a sdruží se k jeho zachování.

IV.

Budou dány a přijaty přiměřené záruky, že zbrojení států bude sníženo na nejnižší míru, slučitelnou s jejich domácí bezpečností.

V.

Dobrovolná, nepředpojatá a naprosto nestranná úprava veškerých koloniálních požadavků, při níž bude přísně zachována zásada, že při rozhodování o všech takových otázkách svrchovanosti musí zájmy národů, o které jde, míti stejnou váhu jako spravedlivé požadavky vlád, jejichž nárok má být vymezen.

VI.

Vyklizení celého ruského území a takové uspořádání všech otázek Ruska se týkajících, které bude zaručovat nejlepší a nejsvobodnější součinnost všech ostatních národů světa k tomu, aby Rusku zajistily ničím nerušenou možnost určovat si nezávisle svůj vlastní politický rozvoj a státní politiku, a aby Rusko ujistily, že bude srdečně přivítáno ve společnosti svobodných států se zřízením, které si samo vybere; a více než přivítáno, že se mu dostane pomoci všeho druhu, jíž by potřebovalo a samo si přálo; způsob, jakým budou vůči Rusku jeho bratrské národy v budoucích měsících postupovat, bude trpkou

zkouškou jejich dobré vůle a jejich pochopení pro potřeby Ruska na rozdíl od jejich vlastních zájmů, jakož i jejich rozumné a nesobecké sympatie.

VII.

Belgie – celý svět s tím bude souhlasit – musí býti vyklizena a obnovena bez jakýchkoli pokusů o omezení svrchovanosti, již požívá stejně jako všechny ostatní svobodné národy. Žádný jiný čin neposlouží tak jako tento, aby mezi národy byla obnovena důvěra v zákony, které samy ustanovily a určily k tomu, aby řídily jejich vzájemné styky. Bez tohoto ozdravujícího činu se celá stavba a platnost mezinárodního práva navždy oslabí.

VIII.

Celé území Francie budiž osvobozeno, obsazené části vráceny a bezpráví, které na Francii spáchalo Prusko v roce 1871 ve věci Alsaska-Lotrinska a které kalilo světový mír téměř padesát let, budiž napraveno, aby mohl býti obnoven mír v zájmu všech.

IX.

Hranice Itálie necht' jsou upraveny podle zřetelně seznatelných národnostních hranic.

X.

Národům Rakouska-Uherska, jehož místo mezi národy přejeme si míti zachováno a zajištěno, budiž dána co nejvolnější možnost autonomního rozvoje.

XI.

Rumunsko, Srbsko a Černá Hora necht' jsou vyklizeny; obsazená území vrácena; Srbsku přiznán volný a bezpečný přístup k moři a vzájemné vztahy jednotlivých balkánských států necht' jsou určovány přátelskou dohodou podle historicky vytvořených hranic a národnostní příslušnosti; k tomu třeba připojit mezinárodní záruky politické a hospodářské nezávislosti a územní celistvosti jednotlivých balkánských států.

XII.

Tureckým částem nynější říše otomanské budiž zajištěna bezpečnost a svrchovanost; avšak ostatním národnostem, které žijí nyní pod tureckou vládou, třeba spolehlivě zajistit bezpečnost života a naprosto nerušenou možnost volného a samostatného rozvoje; Dardanely necht' jsou trvale otevřeny jakožto volná cesta pro lodí a obchod všech národů pod záštitou mezinárodních záruk.

XIII.

Je třeba zřídit nezávislý polský stát, který by zahrnoval území obývané nesporně polským obyvatelstvem, zajistit mu volný a bezpečný přístup k moři a zaručit mezinárodní úmluvou jeho politickou a hospodářskou nezávislost i územní celistvost.

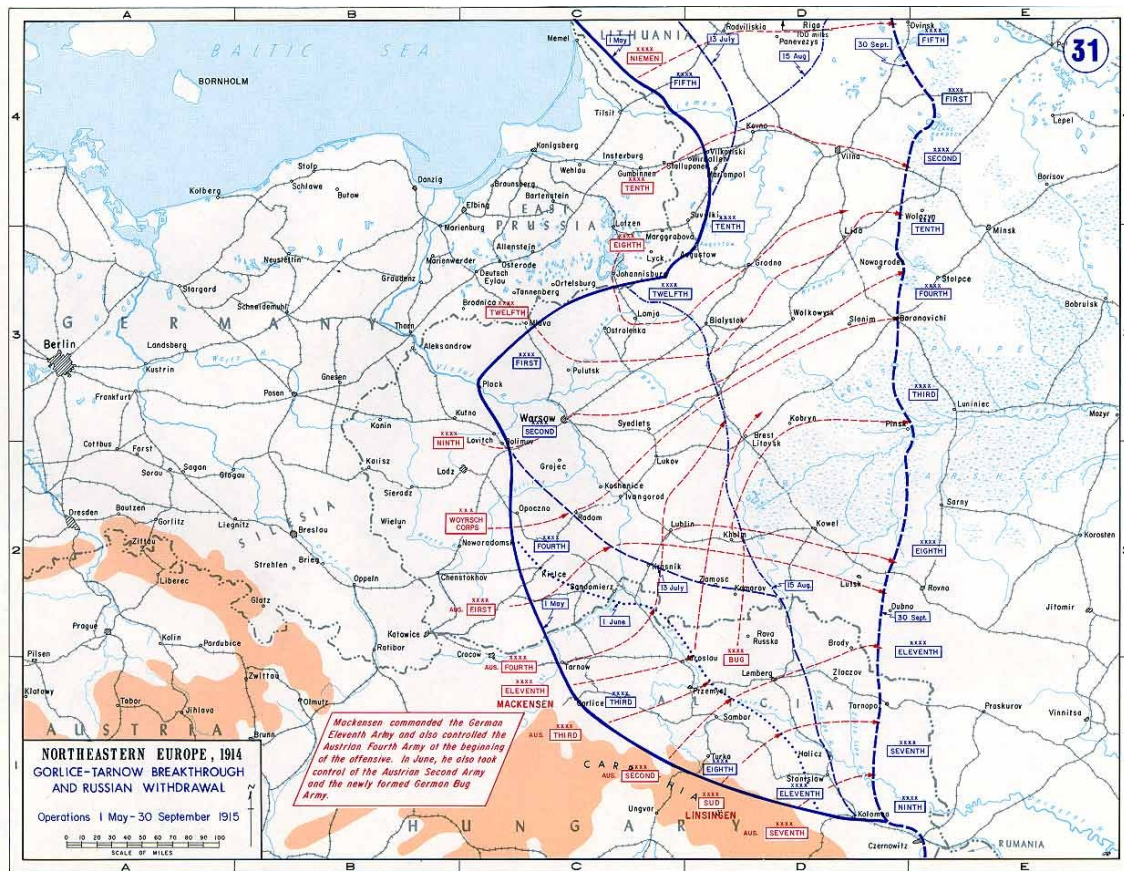
XIV.

Je nutno vytvořit všeobecné sdružení národů na základě zvláštních dohod k tomu cíli, aby byly dány vzájemné záruky politické nezávislosti a územní celistvosti jak velkým, tak i malým státům.

Zdroj: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ctrnact-bodu-prezidenta-wilsona-8-1-1918/> citováno dne 12. 2. 2021

Příloha č. 4

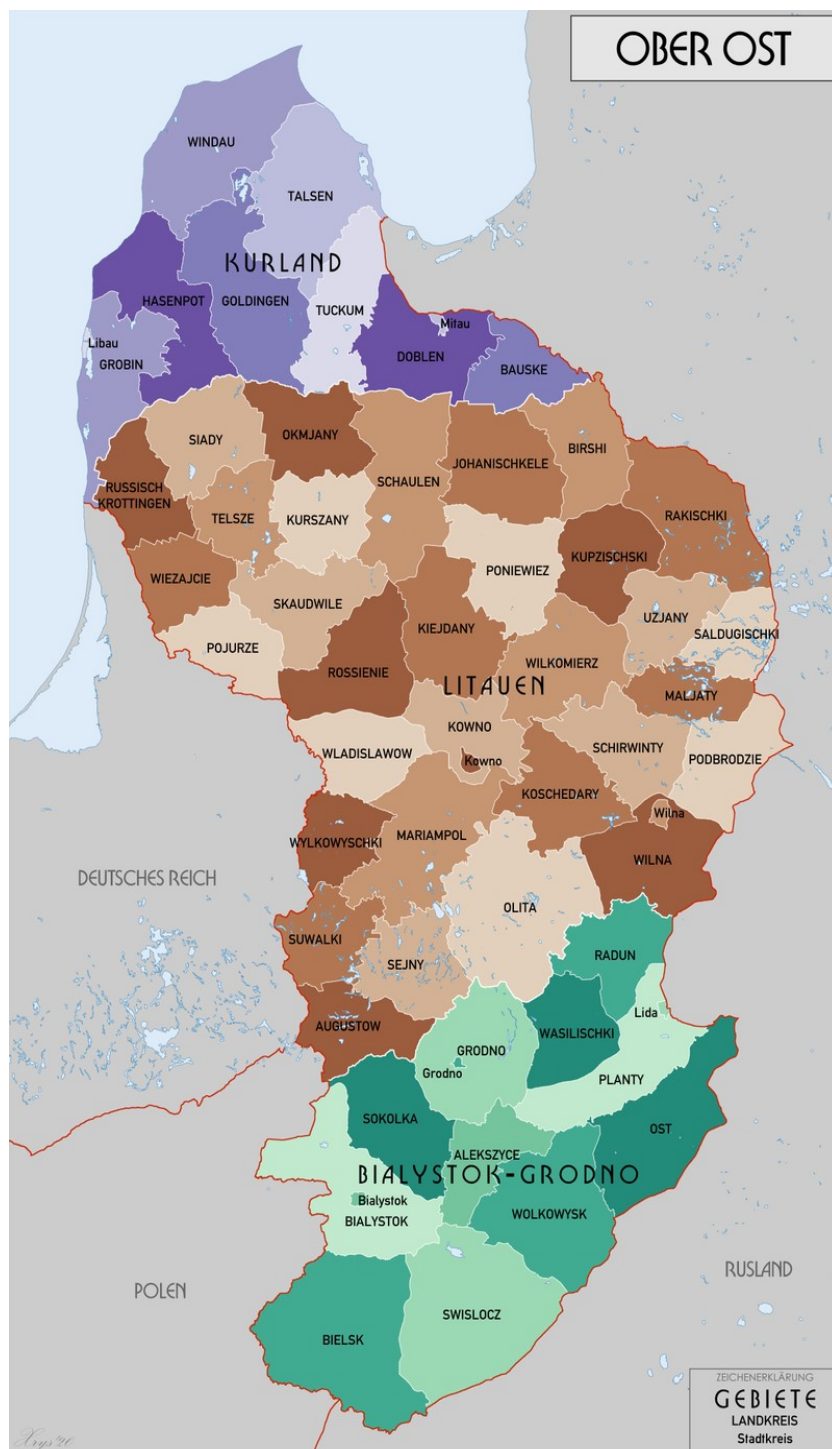
Ofenziva centrálních mocností po bitvě u Gorlice 1915

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Gorlice#/media/Soubor:EasternFront1915b.jpg

Příloha č. 5

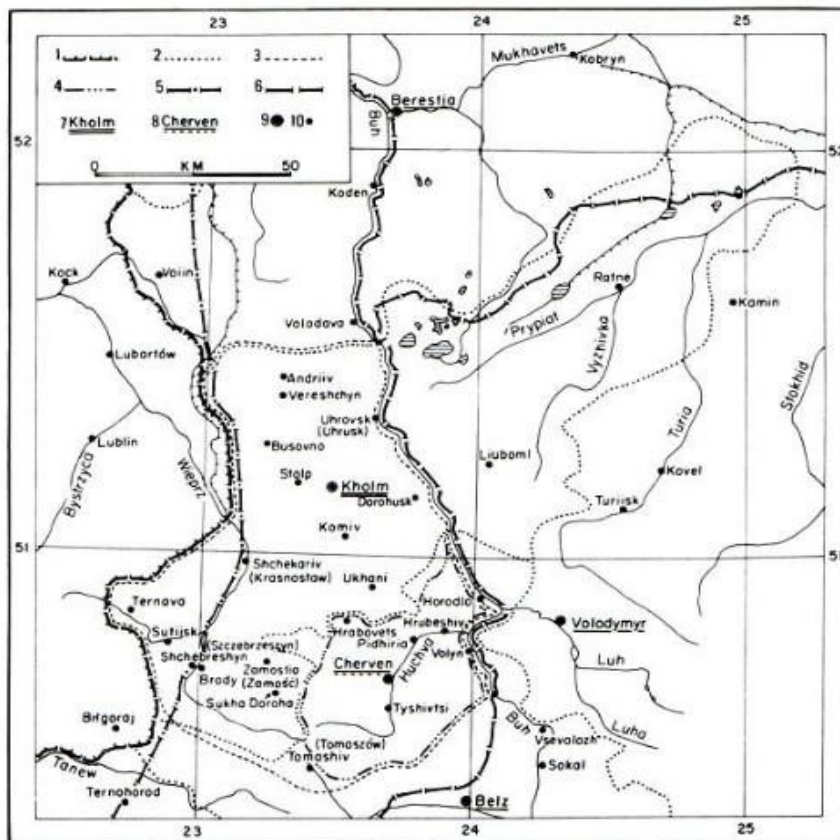
Mapa území Ober-Ost

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Ober_Ost#/media/File:OberOstMap.png

Příloha č. 6

Mapa Cheľmské oblasti

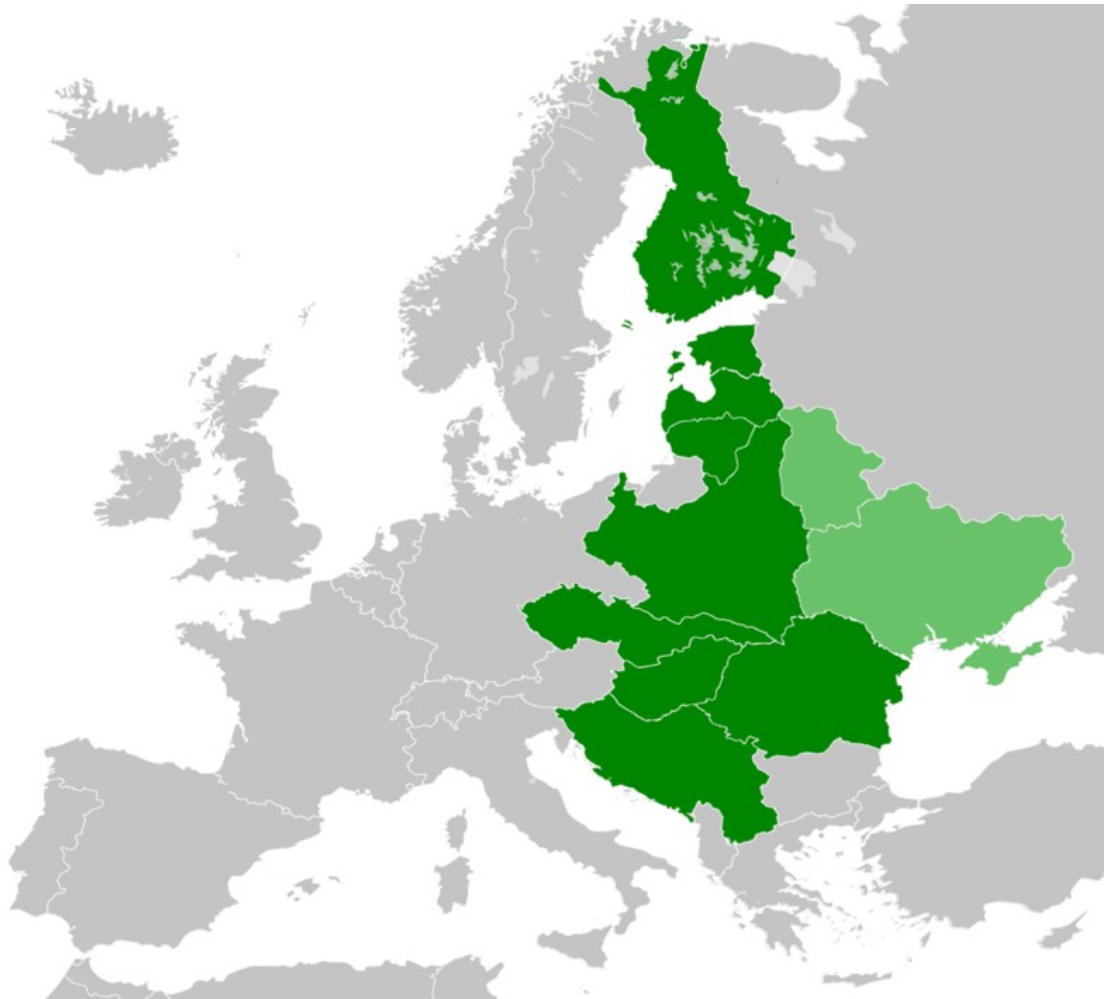
KHOLM REGION

1. Western boundary of Rus' (10th–14th centuries)
2. Kholm land in the late 14th–15th centuries
3. Borders of the territory of the Cherven towns in the 10th–12th centuries
4. Cherven principality in 1210
5. Border of the UNR according to the 1918 Peace Treaty of Brest-Litovsk
6. Present Polish-Ukrainian border
7. Capital of the Kholm land
8. Capital of Cherven principality
9. Capitals of principalities and lands
10. Other settlements

Zdroj: http://www.encyclopediaofukraine.com/pic%5CK%5CH%5CKholm_region_Map.jpg

Příloha č. 7

Mezimoří v jeho maximálním uvažovaném rozsahu

Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Mezimo%C5%99%C3%AD#/media/Soubor:Intermarium.png>

Příloha č. 8

Mapa Dmowského linie

Zdroj: <https://external-preview.redd.it/RWTQ9TiYGvHVP7hIHJvgrpgfvvB041jaHqr9QuBsYXw.jpg?auto=webp&s=3bd98f47bb32d75f68dedc3a606a993e94b7fb9f>

Příloha č. 9

Mapa Curzonovy linie

Zdroj: <https://msuweb.montclair.edu/~furr/rresearch/mlg09/images/Map%20of%20Curzon%20line,%20ethnic%20divisions%201912,%20borders.jpg>

Příloha č. 10

Mapa území nárokovaných ZULR

Zdroj:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/33/Location_of_the_WUPR.png/800px-Location_of_the_WUPR.png

Příloha č. 11

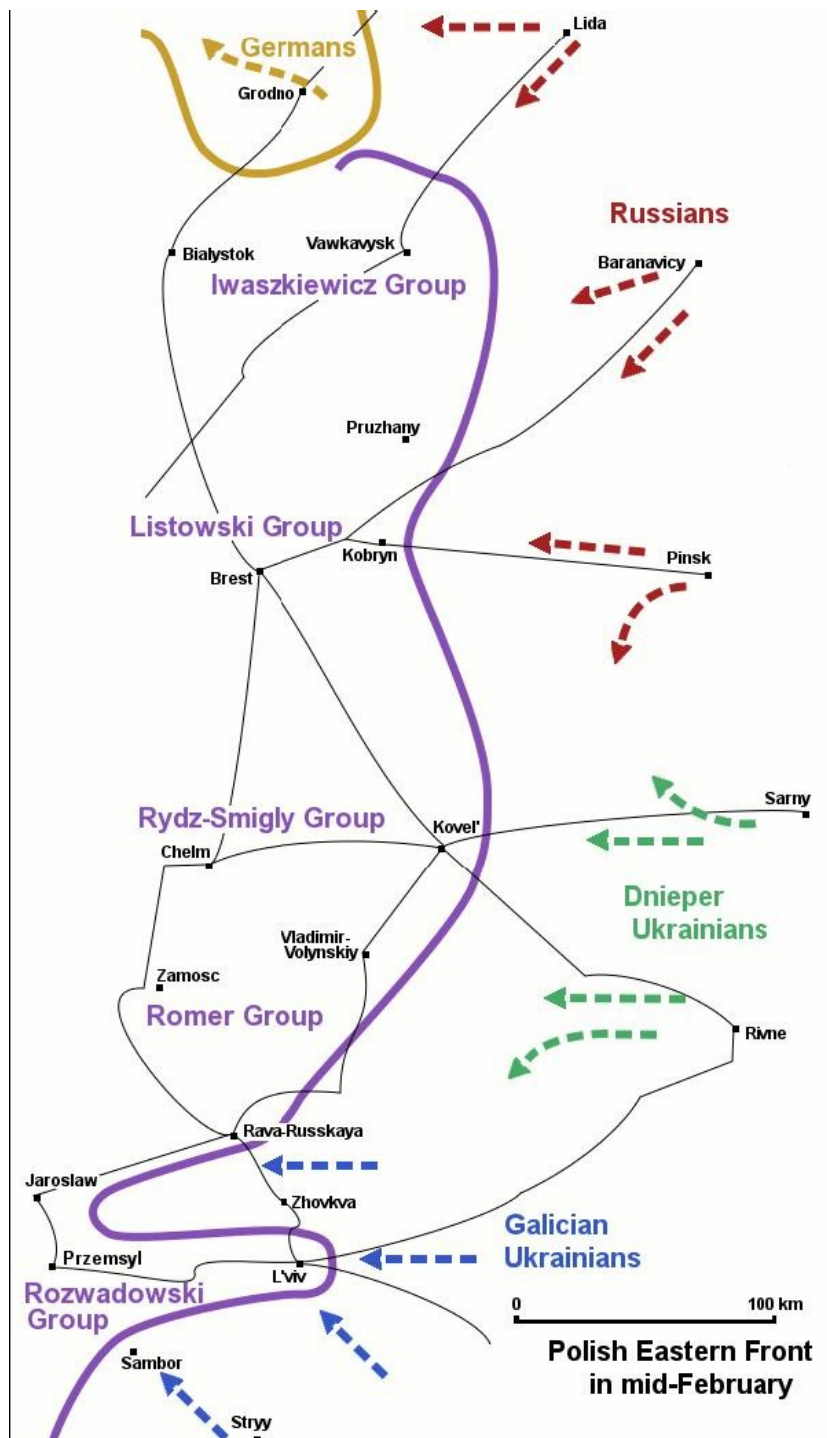
Mapa situace v okolí Lwówa

Zdroj:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/16/PBW_March_1919.png

Příloha č. 12

Situace na frontě Polsko-ukrajinské války v únoru 1919

Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ce/Polish-Ukrainian_and_Polish-Soviet_Wars_early_1919.JPG

Navrhovaná podoba tzv. Barthélemyovy linie

Figure 1. The lines (boundaries) dividing Galicia according to the proposals of General Barthélemy and General Botha. Signatures: 1 - The Commission of General Barthélemy of 15 February 1919; 2 - The Commission of General Botha of 9 May 1919; 3 - The temporary seats of the WUPR government.

Zdroj: <https://i.imgur.com/6OJ6MfI.png>

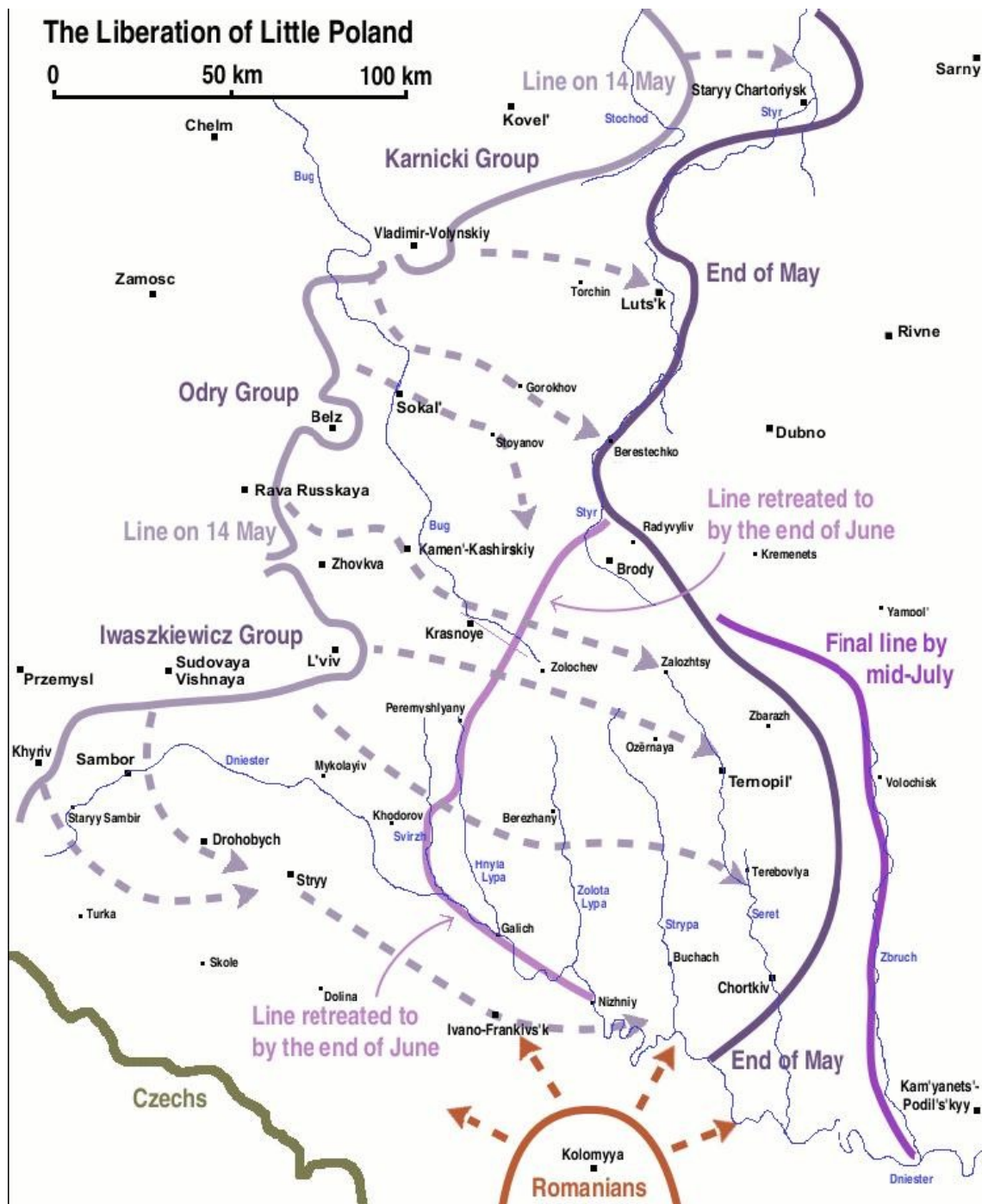
Příloha č. 14

Delwigova linie

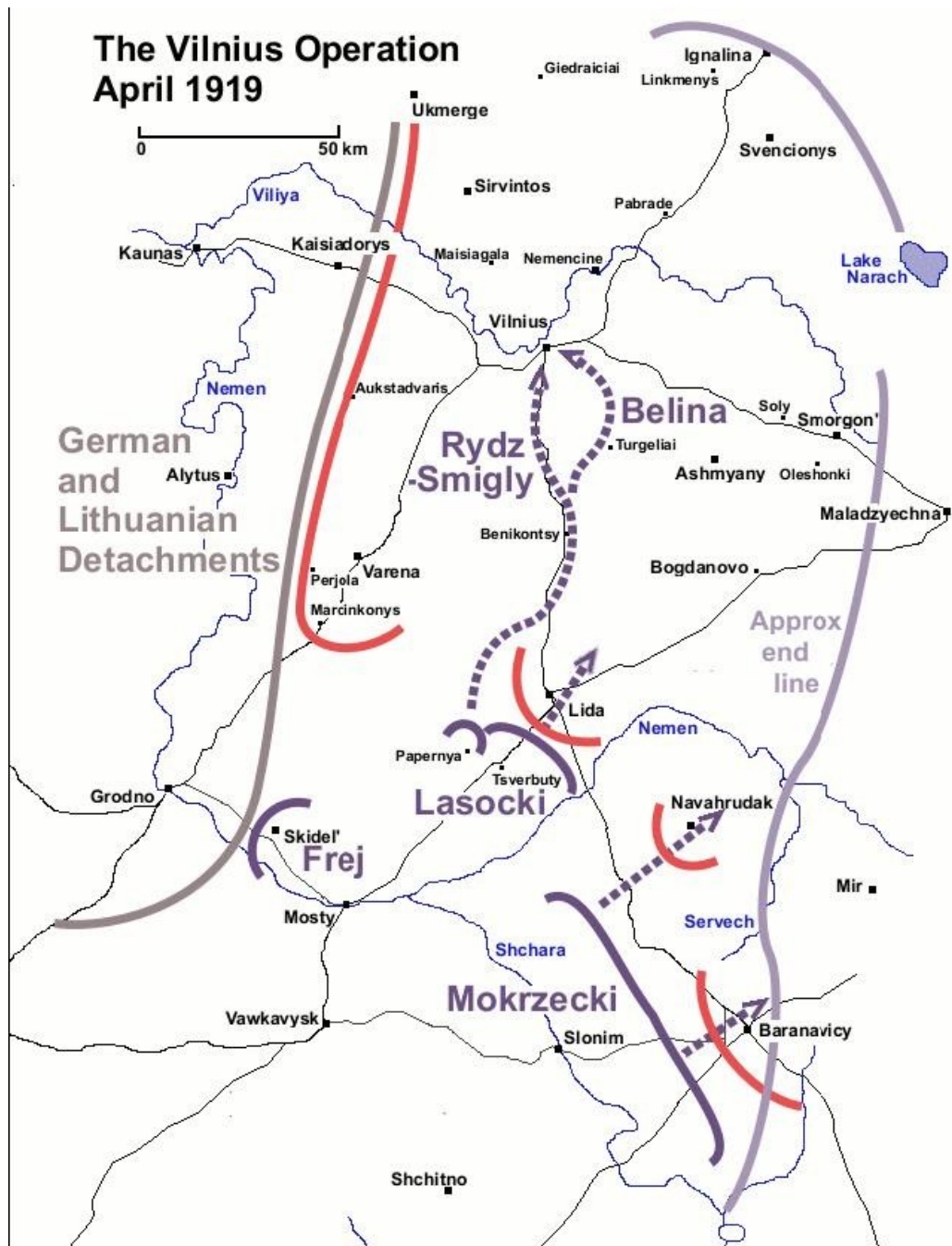
Zdroj:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3f/Linia_Delwiga.PNG

Polský protiútok z května a června 1919

Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Polish-Ukrainian_War_-_final_stage.JPG

Mapa Vilenské operace

Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/71/Vilnius_Operation_April_1919_Przybylski.JPG

Příloha č. 17

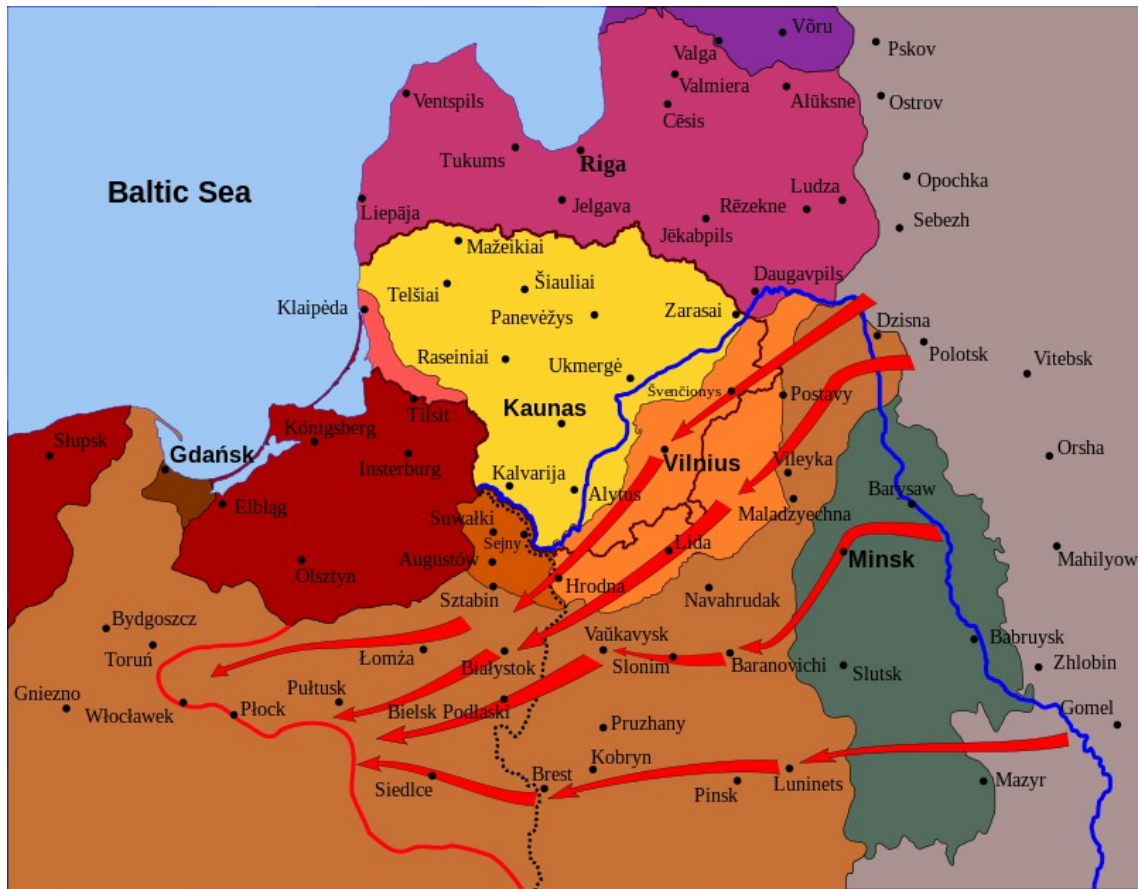
Polský postup do konce května 1920

Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/c1/PL-RU_war_1919_phase_II.svg/800px-PL-RU_war_1919_phase_II.svg.png

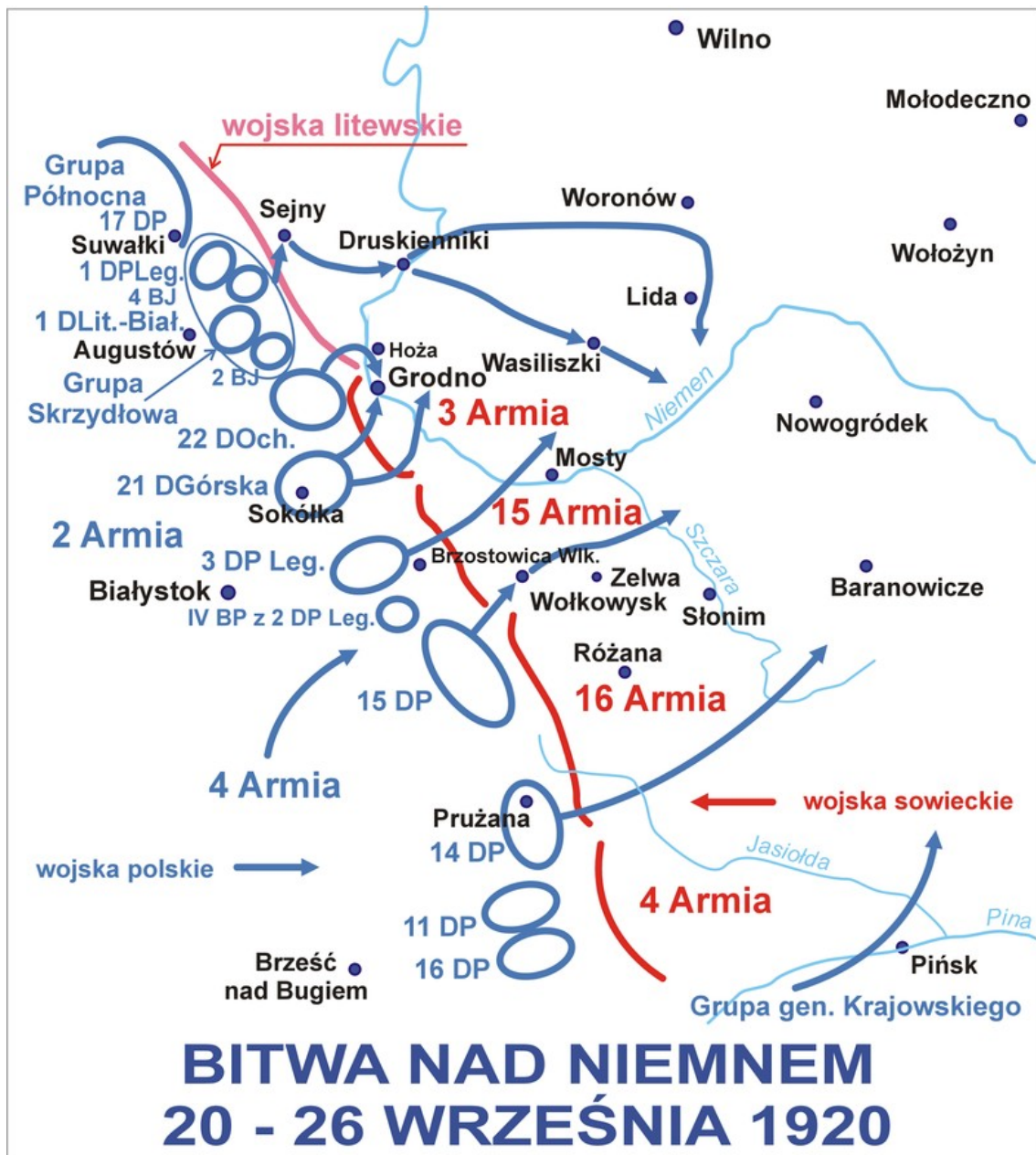
Příloha č 18

Mapa sovětské protiofenzivy do srpna 1920

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1f/PL-RU_war_1919_phase_III.svg/800px-PL-RU_war_1919_phase_III.svg.png

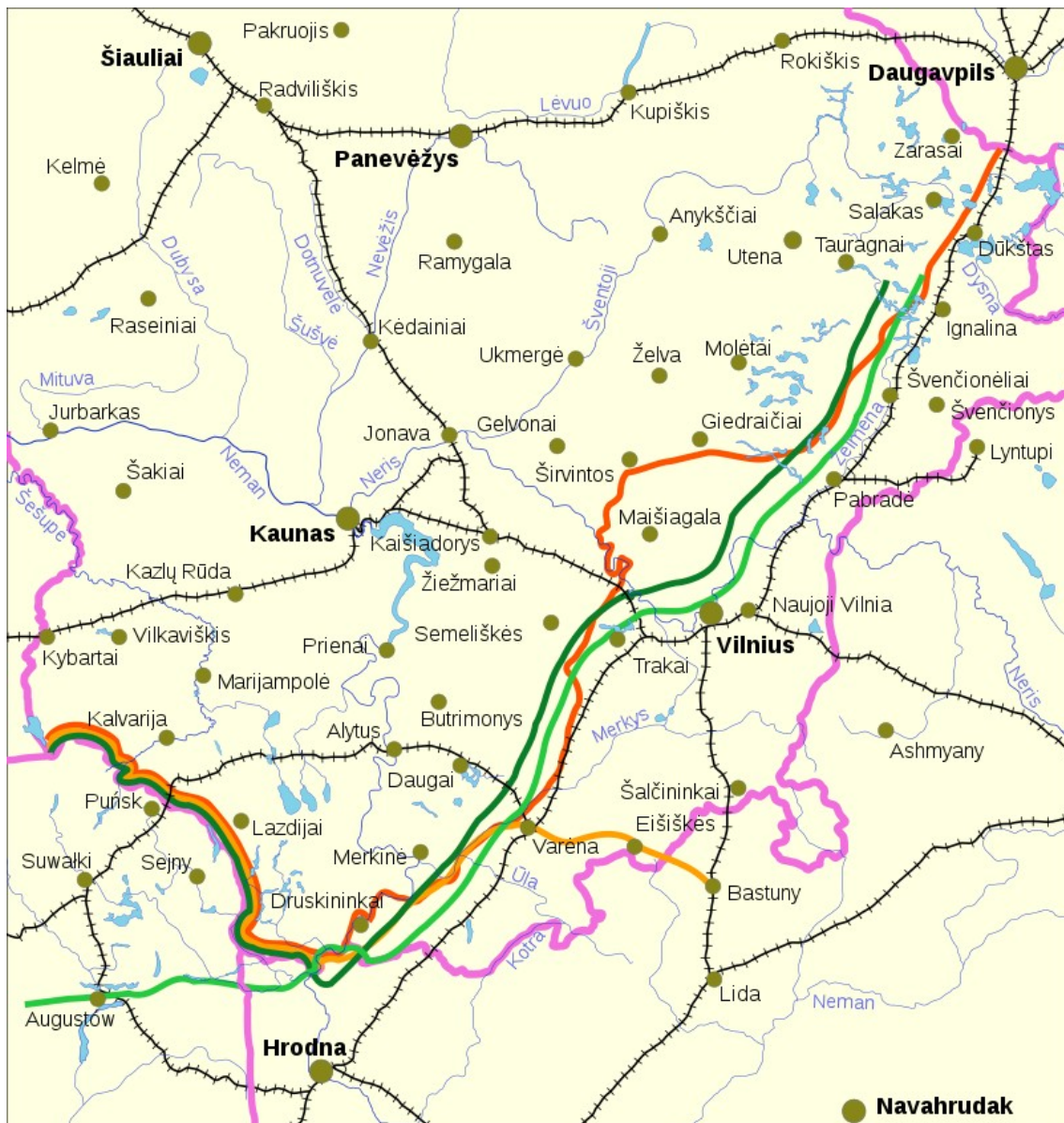
Mapa bitvy na řece Němen

Zdroj:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bf/BnN_2.png/800px-BnN_2.png

Příloha č. 20

Mapa vývoje hranic obou států s vyznačenou Fochovou linií

Svltlezelená prvni linie navržená Dohodou
Tmavě zelená Fochova linie
Oranžová linie po skončení bojů
Tmavě oranžová meziválečné polsko-litevské hranice
Fialová dnešní hranice států

Zdroj: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/10/Border-Lithuania-Poland-1919-1939.svg/800px-Border-Lithuania-Poland-1919-1939.svg.png>

Příloha č. 21

Mapa Střední Litvy (vyznačeno zeleně)

Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9a/Rzeczpospolita_Central_Lithuania.png

Rozdělení Polska podle paktu Molotov-Ribbentrop

Planned division of Central Europe according to Molotov-Ribbentrop Pact

- Soviet Union
- Germany
- Other countries and territories
- EP East Prussia

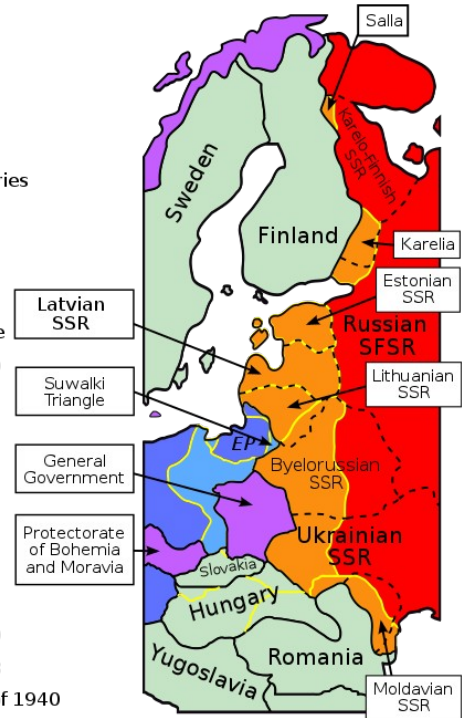
1939 ◀◀

- Soviet sphere of influence
- German sphere of influence
- National borders as of 1939
- Planned Borders
- Soviet republic borders as of 1939

1940 ▶▶

- Annexed by the Soviet Union
- Annexed by Germany
- Occupied by Germany
- National borders as of 1940
- National borders as of 1938
- Soviet republic borders as of 1940

Actual territorial changes 1939-1940

Zdroj: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4c/Ribbentrop-Molotov.svg/1024px-Ribbentrop-Molotov.svg.png>